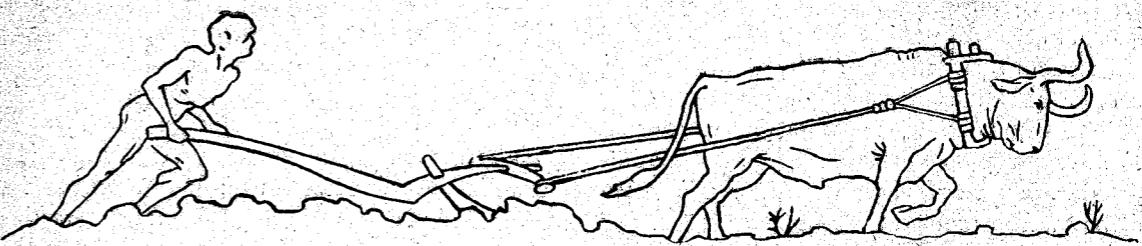

ΟΥΓΟΣ ΦΩΣΚΟΛΟΣ

«Les lettres sont le premier but de ma vie ;
mais je les ai toujours associées aux armes,
pour leur donner le courage et l'expérience
qui distinguent les grands écrivains».

UGO FOSCOLO

ΠΑΝΔΟΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ Γ' 15 ΔΕ-
ΚΕΜΒΡΙΟΥ 1905

ΟΥΓΟΣ ΦΩΣΚΟΛΟΣ

Η ιστορία τῆς ζωῆς τῶν περισσοτέρων συγγραφέων καὶ ποιητῶν περιοδεύεται εἰς τὴν ιστορίαν τῶν ἔργων τεων. Τοῦτο δέ μως δὲν συμβαίνει καὶ διὰ τὸν Φώσκολον. Διὰ νὰ γνωρίσῃ κανεὶς τὸν Φώσκολον ὡς ποιητὴν καὶ συγγραφέα εἶναι ἀπαραίτητον νὰ τὸν γνωρίσῃ ὡς ἄνθρωπον, ὡς πολίτην, ὡς στρατιώτην, νὰ μελετῇσῃ τὴν ιδιωτικήν του ζωὴν ἢ ὅποια κατανύγεται ἀπὸ τὸ εὐγενὲς φῶς τῆς μεγάλης ψυχῆς του καὶ ἀμαυροῦται κάποτε ἀπὸ τῆς δυστυχίας τὰ σύγνεφα. Διὰ τοῦτο ἡθέλισα νὰ δώσω μιαν σύντομον ἀλλ ὀπωσοῦν γενικὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς του. Εμελέτησα τὸ ἔργον του, καὶ μέσα εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν του, ὅπου ἀποκαλύπτεται ὅλος ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τῆς ψυχῆς του, παρηκολούθησα τὴν πολυκύμαντον ζωὴν του μὲ τὰς συμφορὰς καὶ τὰς ἀιψύχιας τῆς.

Κάθε μέγας συγγραφεὺς εἶναι πάντοτε ὁ καλλίερος ἔπηγητὴς καὶ ζωγράφος τοῦ ἑαυτοῦ του. Αἱ ἐπιστολαὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, αἱ χειρόγραφοι ἀνταὶ ἔξοιλογήσεις, μᾶς παριστοῦν διλόκληρον τὸν ἀνθρωπὸν μὲ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς ἀρετὰς του. Ο Φώσκολος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος καὶ πλέον ἀστηρὸς κριτὴς τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ εἰς κάθε συμφορὰν τῆς ζωῆς του εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἔξοιλογήται τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς ἀδυναμίας του.

Εἰς τὰς ἐπιστολὰς του ὁ ποιητὴς ἀνοίγε τὴν εἰλικρινῆ του ψυχὴν καὶ ἐδείκνυεν ὅλας τὰς πληγὰς τῆς καρδίας του. Ἐκεῖ δύναται νὰ θαυμάσῃ κανεὶς τὴν ἀνδρείαν ψυχῆν τὸν.

Τὸν ἐφαντάσμην μικρὸν παιδίον ἐν Ζακύνθῳ, ζωηὸν καὶ ἀτίθασσον, πρὶν ἀκόμη ἀναχωρήσῃ εἰς τὸν Βενετίαν. Τὸν παρηκολούθησα νοερῶς

εἰς τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ζωῆς του ὃτε ἐπάλευε μὲ τὴν ίδεαν. Ἐνόησα ὅλην τὴν αὐτάπορνησιν καὶ σταθερότητα τῆς ψυχῆς του ὃταν ἐγκατέλειψε τὴν Ιταλικὴν γῆν φεύγων εἰς Ἑλβετίαν διὰ νὰ μὴ δώσῃ τὸν στρατιωτικὸν ὅρκον εἰς τὴν αὐστριακὴν κυβέρνησιν. Ἔφευγε τότε πτωχὸς καὶ μὲ ἔνα μικρὸν δέμα τῶν χειρογράφων του, ἔγκαταλείπων τὴν γῆν ἥτις τοῦ ἐνέπνευσε τὴν δίψαν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς δόξης, ἀφίνων τὴν μητέρα του καὶ τὴν ἀδελφήν του, καὶ ἐρρίπτετο ἀτρόμητος εἰς τὴν περιπετειώδη ζωὴν τῆς ἔξορίας. . .

Τὸν ἐφαντάσμην ὑστερᾷ, μέσα εἰς τὸ ψῦχος καὶ τὴν διμήλην τοῦ Λονδίνου, δυστυχῆ, πτωχόν, ἀσθενῆ, ἔξοριστον, ἀπελπισμένον ἀλλὰ ἔνδοξον, νὰ βασανίζεται μὲ μυρίους τρόπονς διὰ νὰ ζήσῃ, ἔρημος μέσα εἰς τὴν πολυκοσμίαν τῆς ἀγγλικῆς πρωτεύουσης.

“Οπως μοῦ τὸν ἐνέπνευσεν ἡ μελέτη τῶν ἔργων του καὶ τῆς ζωῆς του, ὅπως τὸν ἔκλεισα ἀληθινὸν μέσα εἰς τὴν ψυχήν μου τὸν μέγαν ποιητὴν, θὰ πρόσπαθήσω ἔδω νὰ τὸν ἔξεικνωσ μὲ εἴλικριτεῖς γραμμάτες.

Εἰς τὸ ἀρχειοφυλακεῖον Ζακύνθου ὑπάρχει ἡ γεννέθλιος πρᾶξις τοῦ Οὐγού Φώσκολου, γεννηθέντος τὸν Ιανουάριον τοῦ 1778. Ο προπάππος τοῦ Οὐγού ἐγεννήθη ἐν Κρήτῃ, ὁ δὲ πατήρ καὶ ὁ πάππος του ἐν Κερκύρᾳ. Η Κρήτη ἔμεινεν ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν Βενετῶν τετρακόσια ἐννέα ἔτη, περιῆλθε δὲ εἰς τὴν κυριότητα τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1669, κατόπιν εἰκοσιπενταετοῦ πολέμου, εἰς τὸν ὅποιον ἔλαβον μέρος

οί Έπτανήσιοι. Τότε πολλοί ἦκαν τῶν κατοίκων ἡκολούθησαν τοὺς Βενετοὺς καὶ ἥλθον νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰς Ιονίους νῆσους μεταξὺ τούτων ἡσαν καὶ οἱ πρόγονοι τοῦ Φωσκόλου.

Ο πατὴρ τοῦ Οὐγοῦ ἐσπούδασεν ἱατρὸς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Παδούνης, εἰς τὸ δποῖον μετέβαινον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πρὸς τελεότερὸν καταρτισμὸν οἱ Έπτανήσιοι.

Ἐπιστρέφων εἰς Ζάκυνθον ὁ Ἀνδρέας Φώσκολος ἐγνώρισε τὴν Διαμαντίναν Σπαδὴ καὶ τὴν ἐνυμφεύθη κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1777.

Ἡ Διαμαντίνα Σπαδὴ ἡ μῆτη τοῦ Οὐγοῦ ἦτο δροῦδόξου θρησκεύματος, κόρη ἑνὸς ζακυνθίου ράπτου. Ἡτο γυνὴ ὑπερόχου καλλονῆς, γλυκεῖα τοὺς τρόπους καὶ ἀγαθὴ τὴν ψυχήν, δταν δὲ ἔλαβε τὸν ἱατρὸν Ἀνδρέαν Φώσκολον, ἦτο κήρα ἐκ δευτέρου γάμου.

Δεκαετὴς ὁ Οὐγος ἔχασε τὸν πατέρα του, δστις ὑπηρέτει εἰς τὸ Σπάλαθρον τῆς Δαλματίας, ὃς ἱατρὸς νοσοκομείου. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἡ κήρα Φώσκολον, μετὰ τῶν τέκνων της, ἐπῆγε νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν Βενετίᾳ ἐκεῖ κατώκησεν εἰς ἕνα ταπεινὸν οἰκίσκον, ἀνάλογον τῆς οἰκονομικῆς των στενοχωρίας. Ἐκτοτε ὁ Οὐγος ἐπεσκέψθη τὴν Ἐπτάνησον μόνον δύο φοράς, καθὼς ἀναφέρει ὁ ἴδιος εἰς μίαν ἐπιστολὴν του.

Ἡ περιουσία τοῦ Φωσκόλου ἐν Ζακύνθῳ ἦτο πενιχρά, συνισταμένη εἰς τὴν μικρὰν προικὰ τῆς μητρὸς του καὶ εἰς τὸν ταπεινὸν οἰκίσκον παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ὁδηγητρίας, εἰς τὸν δποῖον εἶδε τὸ φᾶς τῆς ζωῆς ὁ μέγας ποιητῆς¹.

Ἐν Ζακύνθῳ ὁ Οὐγος ἔλαβεν ὡς διδάσκαλον τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης τὸν ποιητὴν Ἀντώνιον Μαρτελάον, δστις διδάσκων καὶ στιχουργῶν ἐμόρφων τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τῶν νεαρῶν ζακυνθίων. Ὁ Μαρτελάος οὗτος ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν διδασκάλων τοῦ ποιητοῦ Σολωμοῦ. Ὄταν ἔχασε τὸν πατέρα του ὁ Φώσκολος, ἥλθεν εἰς τὴν Ζάκυνθον δι' ὀλίγον χρόνον καὶ κατώκησε παρὰ τῇ θείᾳ τοῦ Ἰωάννη Σπαδὴ Μιχαλίτη, ἀδελφῆ τῆς μητρὸς του. Τὴν οἰκίαν ταύτην² ἐσύγχαζεν ὁ ζακύνθιος ζωγράφος καὶ σαυρικὸς ποιητὴς Νικόλαος Κουτούζης ιερεύς, δστις ἐσχεδίασε διὰ μολυβδίδος μίαν εἰκόνα τοῦ Οὐγοῦ τὴν. δποίαν ἀπέστειλαν εἰς Βενετίαν πρὸς τὴν μητέρα του. Κατόπιν δὲ ὁ ἴδιος Κουτούζης ἐξωγράφισε μίαν ἐλαιογραφίαν τοῦ παιδίου διὰ τὴν θείαν Ἰωάνναν.

¹ Προβλ. Μαρίνου Σιγούδου. Τὸ σπίτι τοῦ Φωσκόλου ἐν τῇ Πινακοθήκῃ τόμος δ'. σελ. 150.

² Ἡ οἰκία αὕτη σώζεται καὶ σήμερον ἐν Ζακύνθῳ είναι δὲ τὸ παρὰ τὸν Ἀγιον Ἐλευθέριον γεροντοκομεῖον «ἡ Ηρόνοια».

Ἡ παιδικὴ ζωὴ τοῦ Φωσκόλου διέρρευσεν ἐν Ζακύνθῳ μὲ ταραχὰς καὶ ἀταξίας. Ἡτο ἔνα ἀνυπότακτον καὶ δρμητικὸν παιδίον, καθὼς μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἀκόλουθον γεγονός.

Ἐν Ζακύνθῳ οἱ Ιουδαῖοι κατοικοῦν εἰς ξεχωριστὴν συνοικίαν καλούμενην Γέττο¹. Ἡ συνοικία αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ δύο διασταυρουμένων δρόμων, αἱ ἄκραι τῶν δποίων ἔτειχοι στησαν ἐπὶ Βενετοκρατίας, ἐπὶ τῶν πυλῶν δὲ εἴχε τεθῆ ἡ ἐπιγραφὴ

«In cruce quia crucifixerunt»

Τὴν ἐπιγραφὴν μετὰ τοῦ βενετικοῦ στέμματος ἀφήρεσαν οἱ δημοκρατικοὶ Γάλλοι, καταλαβόντες τὴν νῆσον, καὶ τὰ τειχίσματα κατερούθησαν ὅλιγα ἔτη πρὸ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἐπτανήσιος μετὰ τῆς Ἐλλάδος.

Κατὰ τὰς ἀγίας ἡμέρας τοῦ Πάσχα δὲν ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Ιουδαίους νὰ ἐξέρχωνται ἐκ τῆς συνοικίας των, τὰ δὲ χαμίνια καὶ οἱ θρησκόληπτοι ἐλιθοβόλουν τὴν ἐβραϊκὴν συνοικίαν.

Ὁ Φώσκολος τότε εἴχε πλήρη τὴν παιδικήν του φαντασίαν ἀπὸ ὅδεας φιλελεύθερους καὶ ἐνόμισεν ὡς ἄδικα καὶ ἀπάνθρωπα τὰ τειχίσματα καὶ τὸν περιορισμὸν τῶν Ιουδαίων εἰς τὸ Γέττο. Καὶ μίαν ἡμέραν, τὴν 10 Μαΐου 1785, συνάζει ἀρκετὰ παιδιά τῆς συνοικίας του καὶ τὰ παραπέιδει νὰ μεταβῶσιν ὅλοι μαζὶ εἰς τὸ Γέττο πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἐβραίων. Ὡπλίσθησαν τότε μὲ διάφορα ἐργαλεῖα, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Φώσκολος, νεαρώτερος ὅλων, καὶ ἐβάδισαν πρὸς τὴν πλατεῖαν τῆς Ἀνακλήψεως, ὅπου εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐβραϊκῆς συνοικίας. Πρῶτος ὁ Φώσκολος ἐνθαρρύνων τοὺς ἄλλους, ἀνερριχήθη ἐπάνω εἰς τὴν πύλην τῆς εἰσόδου καὶ μὲ σιδηροῦν πέλεκυν ἀρχισε νὰ καταρρίπτῃ τοὺς λίθους. Οἱ διαβάται ἐστάθησαν νὰ ἰδουν· συνέρρευσε τὸ πλῆθος. Οἱ Ἐβραῖοι μὴ γνωρίζοντες τὸ σύμβαντες καὶ βλέποντες τὴν συρροήν τοῦ κόσμου, ἐφοβήθησαν μὴ τοὺς κακομεταχειρισθοῦν καὶ ἐφόναζαν ζητοῦντες βοήθειαν. Εν τῷ μεταξὺ ἐφθασεν ἡ δημοσία δύναμις. Ὁλοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, τὸ πλῆθος ἀπῆλθε καὶ μόνον ὁ μικρὸς Φώσκολος μὲ τὸ σιδηροῦν ἐργαλεῖον εἰς τὰς χεῖρας ἐξηκολούθηε νὰ κρημνίζῃ λίθους ἀπὸ τὴν πύλην. Συνελήφθη τότε καὶ ὠδηγήθη εἰς τὸ κρατητήριον.

Ἀνεκρόθη καὶ ἀπήντησε.

— Δὲν είναι δίκαιον νὰ είναι περιωρισμένοι

«Ghetto = συνοικία Ιουδαίων λέξις ιταλική

οἱ Ἐβραῖοι. Είναι ἀνθρωποι καὶ πρέπει νὰ είναι ἔλευθεροι.

Τότε ἡ θεία τοῦ Φωσκόλου, ἡ Ἰωάννα Σπαθῆ Μιχαλίτη, ἔτρεξεν εἰς τὸν Προβλεπτὴν τῆς νῆσου καὶ δι' ἀναφορᾶς¹ τὸν παρεκάλεσε νὰ λάβῃ ὅπ' ὅψιν του τὴν μικρὰν ἡλικίαν τοῦ παιδίου καὶ τὴν ἀτυχῆ οἰκογένειάν του καὶ οὗτω νὰ διατάξῃ τὴν ἀπόλουσίν του, ἡτις ἐγένετο μετὰ περιορισμὸν εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν.

Ἐν Ζακύνθῳ ὁ Φώσκολος εὐχαριστεῖτο νὰ πειράζῃ δι' εἰδωνικῶν λόγων τοὺς δποτε ἀξιογελάστους. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπῆρχε κάποιος Σουμάκης, δστις εἴχε διαρκῆ διάθεσιν πρὸς ὑπνον. Πάντοτε ἐγερνε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ἐμπρός καὶ εἶχε ἡμικλείστους τοὺς δφθαλμούς. Τὸν ὑπνηλὸν τοῦτον ἀνδρας ἐσατύρισεν ὁ Φώσκολος διὰ τῶν ἀκόλουθων δύο ιταλικῶν τετραστίχων, τὰ δποῖα είναι ἀνέκδοτα μέχρι τοῦδε².

*Dorme già quando è svegliato,
dorme ancor quando riposa,
e dormendo in tutta posa
va passando i suoi bei dì*

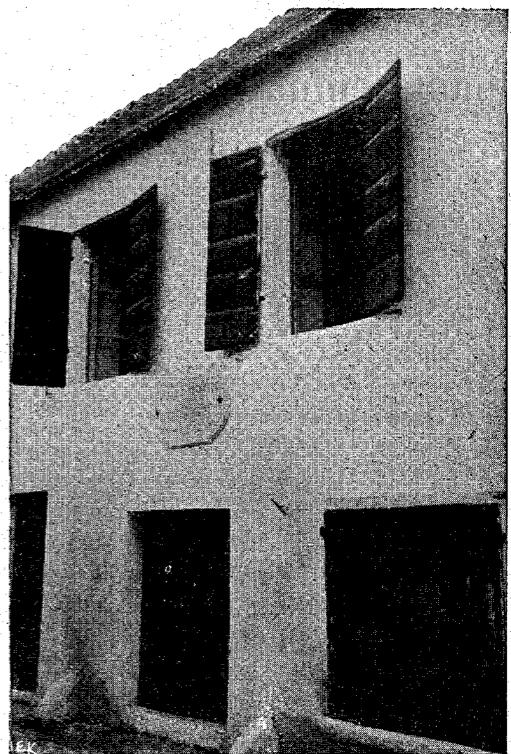
*Oh! felice patria mia
che un tal uomo tu possiedi
quando dorme e quando veglia
mai non cessa di dormir.*

Ἐν Ζακύνθῳ ὁ Φώσκολος ἦτο ἀκόλουθος τοῦ ιερέως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ τὰς ἐπισήμους τελετάς. Εἰς τὴν καθολικὴν μητρόπολιν τοῦ Ἀγίου Μάρκου ὑπῆρξεν κατὰ τὴν ιερουργίαν. Τὰ μυστήρια τῆς ιεροτελεστίας, τὸ ιερατικὸν ἔνδυμα, διάκονος τοῦ ναοῦ καὶ ἡ ἀρμονία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χοροῦ ἐπλήρωσαν τὴν παιδικὴν ψυχὴν του μὲ μίαν θρησκευτικότητα καὶ πρὸς στιγμὴν μὲ μίαν κατάνυξιν καὶ λατρείαν. Ως ἐκ τούτου ὅλιγον κατόπιν ἡμέρης νὰ περιβληθῇ τὸ ιερατικὸν ἔνδυμα, ὅλως ἀναρμόδιον μὲ τὴν ψυχὴν του, μὲ τὸν χαρακτῆρα του, μὲ τὸ πνεῦμα του. Εὐθὺς ὅμως ἐγκατέλειψε τὴν ἰδέαν ταύτην.

Κατὰ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν ὁ Φώσκολος ὑπῆρξεν τραχύς, φιλόνεικος καὶ ισχυρογόνωμον. Κατελαμβάνετο ὑπὸ μελαγχολίας ἡ ὑπὸ μιᾶς ἀνεγγήτου δργῆς, ἐδραπέτευε τότε ἐκ τοῦ σχολείου καὶ εἴχε στάσει δύο διδασκάλων του

¹ Ἡ ἀναφορὰ αὕτη σώζεται εἰς τὸ ἀρχειοφυλακεῖον Ζακύνθου.

² Τὸ ἀνέκδοτον καθὼς καὶ τὸν στίχους μοῦ ἐδηγήθη δ σεβαστὸς φίλος καὶ συμπολίτης μου κ. Παναγιώτης Μπαμπάκος νομάρχης.

Ἡ οἰκία ἐν Ζακύνθῳ ὃπου ἐγεννήθη ὁ Φώσκολος.

τὰς κεφαλάς. Ἡ παράδοσις δὲ ἐν Ζακύνθῳ λέγει δτι ὁ Φώσκολος ἐπήγανεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὁδηγητρίας, ἀπέναντι τῆς οἰκίας του, καὶ ἐκεῖ κατὰ τὰς θερινὰς νύκτας, παρὰ τὸ παράθυρον τοῦ ιεροῦ βήματος, δπον ἐκαίει δτι ἀσβεστος κανδήλα, ἀνεγίνωσκε, μόνος μέσα εἰς τὴν νυκτερινὴν σιγήν.

Δεκαετὴς ὁ Φώσκολος μετέβη εἰς Βενετίαν μαζὶ μὲ τὴν μητέρα του, τὸν ἀδελφόν του καὶ τὴν ἀδελφήν του. Ἐκεῖ ἐπεδόθη εἰς φιλολογικὰ μελέτας. Δεκαοκταετὴς ἐγραψε τὸ δρᾶμα τοῦ Ὁθοέστης, τὸ δποτον παρασταθὲν εἰς ἐν θέατρον τῆς Βενετίας ἐπέτυχε πανηγυρικῶς παρ' ὅλας του τὰς ἀτελείας, καὶ δτο νεαρὸς ποιητὴς ἐκλήθη ἐπὶ σκηνῆς μὲ ἐνθουσιώδεις ἐπενθημίας.

— *Viva il giovane greco!*

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην προσεβλήθη ὑπὸ σοβαρᾶς ἀσθενείας, ἡτις ὀλίγον ἐλειψε νὰ τὸν ἀφήσῃ τυφλὸν καὶ ὡς ἐκ τὸν ἀσθάθη.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Φωσκόλου είναι πολὺ μέτρια. Τὸ πνεῦμα του ἡρογήσεν ὀλίγον νὰ ἐξελιχθῇ εἰς τὸ ὑψιστον σημείον τῆς μεγαλοφυΐας,

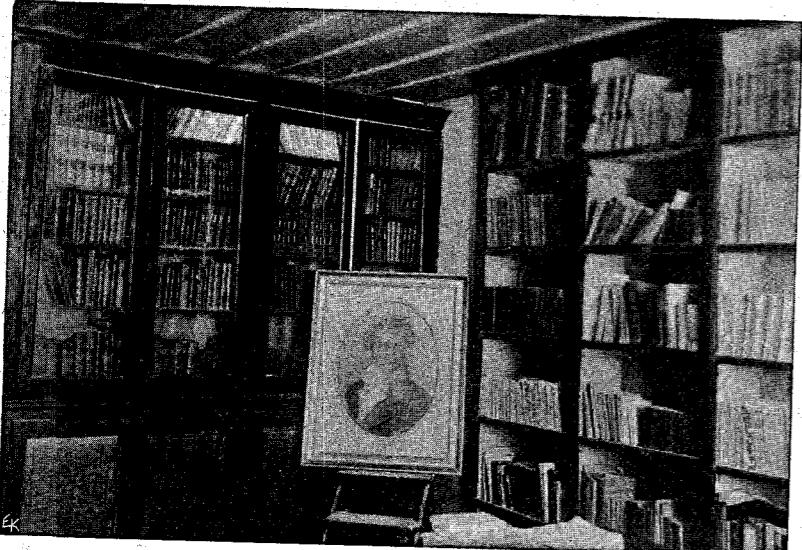
εἰς τὸ δόποιον ἔφθασεν ἀργότερον διὰ τῶν Τάφων καὶ τῶν Χαρίτων, ποιητικῶν ἀριστοτεχνημάτων εἰς τὰ δόποια δὲ ἡλιος τῆς διανοίας του διαλάμπει μὲ δῆλην τὴν θείαν του αἴγλην.

‘Η ἄφιξις του τεῖς Βενετίαν συνέπεσε μὲ τὰς παραμονὰς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ο Οὐγος τότε, νέος ἀτίθασσος καὶ μὲ φλογερὰν φαντασίαν, ἐνηγκαλίσθη τὰς νέας περὶ ἐλευθερίας ιδέας, καὶ αἱ ποιήσεις του ἐκείνου τοῦ καιροῦ ἐμπένονται ἀπὸ τὰς ἀρχὰς αἱ δόποιαι ἔγεννησαν τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

‘Η φήμη του ὡς ἐλευθερόφρονος ποιητοῦ τὸν κατέστησεν ὑποπτον εἰς τὴν ἀστυνομίαν, ὥστε ἡγαγάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν οἰκογένειάν του καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Μιλάνον.

Ἐκεῖ τὸ πνεῦμα του ὑπέστη ἀληθῆ μεταμόρφωσιν. Εἰς τὰ μέχρι τότε (1797) ἔργα του παρατηρεῖται κατί τὸ ἀριθμὸν καὶ τὸ ἀβέβαιον ἀκόμη. ‘Η αὐτόματος καὶ ταχεῖα αὐτῆ ἀλλαγὴ ὑπῆρξεν ἐργασία ἐσωτερική, δρμέμφυτος, ἐργασία τοῦ πνεύματος ἀνευ τῆς συνεργίας ἐσωτερικῶν περιπτώσεων. Αἱ ιδέαι αἴτινες ἐκυμαίνοντο συγκεχυμέναι καὶ ἀμόρφωτοι εἰς τὴν διανοίαν του, ὅλως ἀποτόμως ἐτακτοποιηθησαν, συνεχωνεύθησαν, καὶ δι ποιητὴς εὗρε τὸν δρόμον τῆς τέχνης του.

Ο Φώσκολος διεκρίθη ὡς στρατιώτης ἀνδρεῖος. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Βενετικῆς δημοκρατίας καὶ τὴν παράδοσιν αὐτῆς εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, δυνάμει τῆς ἐν Καμ-

Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐν Ζακύνθῳ οἰκίας δόπου ἔγεννηθη δ. Φώσκολος καὶ δόπου τῷρα ὑπάρχει δ. Φώσκολιανὴ Βιβλιοθήκη. — Φωτογραφία τοῦ ἀρχιδουκὸς Δουβούλιου Σαλβατόρου.

ποφοριμώ συνθήκης (1797), δ φιλελεύθερος Φώσκολος πάραπτα ἐγκατέλειψε τὸ ἔδαφος τῆς Βενετίας καὶ ἡκολούθησε τὸν στρατὸν τῆς Κισαλπινῆς δημοκρατίας, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ναπολέοντος. Ἐκτὸτε ἡγωνίσθη κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Γενεύης, τραυματισθεὶς ὑπὸ σφαίρας εἰς τὸν πόδα, καὶ μετέσχε τῶν σκηνῶν τοῦ στρατοπέδου τῆς Βουλώνης, ὅτε δὲ Ναπολέων ἐπεγείρει ἀπόβασιν ἐν Ἀγγλίᾳ: εὐθὺς ὅμως ὡς ἐγκατελείφθη ἡ ιδέα τῆς ἀποβάσεως, ἐπέστρεψεν εἰς Μιλάνον.

Ἐκ τῶν πολεμικῶν τούτων ἐκδρομῶν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Φώσκολου ἐνεπλήσθησαν ἐντυπώσεων καὶ ἀπεκόμισε θησαυρὸν σκέψεων καὶ θεωριῶν, αἱ δόποιαι ἐξειπιμήθησαν μεγάλως, ὅταν ἐξέδωκεν αὐτὰς εἰς πολυτελές βιβλίον μετὰ τῶν πολεμικῶν συγγραμμάτων τοῦ Μοντεκούνκολη.

Ἐν τούτοις δ. Βοναπάρτης ἐπιστρέψας ἐξ Αἰγύπτου ἐγένετο πρῶτος ὑπατος. Ἡ δόξα του ἦνοιγε τὰ στόματα δλῶν διὰ νὰ τὸν ἐγκωμιάσουν. ‘Αλλ’ δ. Φώσκολος πρὸ παντὸς ἔθετε τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἀλήθεια δὲ αὐτὸν ἦτο θρησκεία.

Κατὰ τὸ 1796 εἶχε γράψει μίαν φδὴν διὰ τὸν Ναπολέοντα ἐλευθερωτὴν, τὴν δόποιαν ἐτονιζεν ἐπὶ ἐλευθέρας λόρας. Προέταξεν ἔνα πρόλογον εἰς τὸν δόποιον ἔγραφε: «Νέος ἔγὼ γεννηθεὶς ἐν Ἑλλάδι, ἐκπαιδευθεὶς ἐν Δαλματίᾳ καὶ μόλις πρὸ τεσσάρων ἐτῶν φελλίζων τὴν ἵταλικήν, οὔτε ἐπρεπεν, οὔτε ἡμιποροῦσα νὰ φάλλω πρὸς ἄνδρας ἐλευθέρους καὶ Ἰταλούς. Άλλὰ τὸ ὑψηλὸν πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας, ποῦ μὲ φλέγει καὶ μὲ καθιστᾶ ἄνδρα ἐλευθερὸν καὶ πολίτην πατρίδος τὴν δόποιαν ἐλέγω, μοῦ παρέχει τὰ δικαιώματα τοῦ Ἰταλοῦ....»

Ἐκδόσας τότε δευτέρων φορὰν τὴν φδὴν πρὸς τὸν ἐλευθερωτὴν Ναπολέοντα, προέταξεν αὐτῆς ἐπιστολὴν ἀφερωτικὴν πλήρη θάρρους καὶ ἀληθειῶν, ἐξ ἐκείνων αἱ δόποιαι δὲν ἐλέγοντο τότε.

«Σοῦ ἀφιέρωσα, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν σὺν τοῖς ἄλλοις, τὴν φδὴν ταύτην ὅταν, ἀφοῦ ἐνίκησες δώδεκα μεγάλας μάχας καὶ

εἰκοσιπέντε συμιλοκάς, ἀφοῦ ἐκνοίεισες δέκα φρούρια καὶ κατέκτησες δικτὸν ἐπαρχίας, ἀπέδιδες εἰρήνην εἰς τοὺς ἔχθρους, πολίτευμα εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ παντοδυναμίαν εἰς τὸν γαλλικὸν λαόν... Ἀνθρωπος εἰσαι καὶ θνητός, καὶ ἐγεννήθης κατὰ τὸν χρόνον τούτους καθ’ οὓς ἡ γενικὴ φαντάσια μέγιστα παρεμβάλλει προσκόμματα εἰς τὰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις καὶ ἐξωθεῖ ἰσχυρῶς πρὸς τὰ κακουργήματα. Ὁθεν, εἴτε ἡ συναίσθησις τῆς ὑπεροχῆς σου, εἴτε ἡ πειρα τῆς κοινῆς χαμεροπείας, δύναται νὰ σὲ παρασύρῃ εἰς πράγματα, τὰ δόποια καὶ σὺ δὲ ἴδιος ἀπεχθάνεσαι. Καὶ δ. Καϊσαρ, πρὸν ἡ διαβῆ τὸν Ρουβίκωνα, δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν δικτατορίαν τοῦ κόσμου. Καὶ εἰς τὸν δυστυχεῖς ἀκόμη καιροὺς αἱ μεγάλαι ἐπαναστάσεις ἀφυπνίζουν ἀγρίας καρδίας καὶ διανοίας ὑψηλάς ἀν δὲ σύ, ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀμανασίαν, δπερ μᾶλλον ἀξιον τῶν μεγάλων ψυχῶν εἰναι, δφείλεις νὰ σεβασθῆς τὰς δευτέρας. Θά ἔχῃ καὶ δ. ήμετερος αἱών τὸν Τάκιτόν του, δστις θὰ σὲ παραδώσῃ εἰς τὴν αὐτοκράτηρα τοῦ, δστις θὰ σὲ παραδώσῃ μας προβλέπω στήριγμα πολὺ καλό.

Τὴν ἀφιέρωσιν αὐτὴν δ. Φώσκολος ἐστειλεν ἀργότερον ἐκ Γενούς εἰς τὸν Ναπολέοντα, ὅταν οὗτος ἐπέστρεψε φριασμενικῶς ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Γαλλίαν, συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς τύχης καὶ ἐπευφημούμενος ἀπὸ σύμπασαν τὴν Ἐνδρώπην προσδοκῶσαν ἔνα νέον πολιτισμόν.

Τὴν φδὴν ταύτην δ. Φώσκολος ἀπέστειλε καὶ πρὸς τὸν ἐν Ζακύνθῳ οἰκίας δόποιον πρόσθιον τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, τὸν φιλελεύθερον καὶ δημοκρατικὸν τὸ φρόνημα Ἀντώνιον Μαρτελάον. Ο Μαρτελάος ἐνθουσιασθεὶς τὴν μετέφρασεν εἰς ἀπλοελληνικὴν γλώσσαν, ἔγραψε δὲ καὶ δ. ίδιος πρὸς τὸν Φώσκολον τὸν δέξιον στίχον, ἀτέχνους ναὶ μέν, ἀλλὰ πλήρεις ἀγίου ἐνθουσιασμοῦ καὶ εὐγενῶν αἰσθημάτων.

Τὴν φδὴν τοῦ Βοναπάρτη τὴν ἐθαύμασεν δ. νοῦς μον, ὑπερχάρηκε δ. καρδιά μον ποσ ἀγαπᾶς τὴν λευθερία.

Ναί, παδί μον, Νικολάκη², νὰ κτιπάς τὴν τυρ..ννία, ρ' ἀγαπᾶς τὴν λευθερία

¹ Prose Politiche di Ugo Foscolo, Firenze 1850 σελ. 37, 38.

² Τὸ βαπτιστικὸν δνομα τοῦ Φώσκολου ἡτο Νικόλαος. Κατόπιν ἐν Βενετίᾳ προσέλαβε καὶ τὸ Ονομας,

Τῆς ἐλευθεριᾶς ἡ ὥρα για τὸ Γένος εἰν̄ κοντά, ἡ πατρὶς δὲν θὰναι σκλάβα

Τότε, τότε θὰ μνήσης, Σύ, παδί μον, τὴν πατρίδα κ' ἔχω στὸ Θεόν ἐλπίδα κ' ἔσθι νάσαι τότε ἐδῶ.

“Οπον κι ἀν σὲ φέρῃ ἡ τύχη νὰ θυμάσαι τὴν πατρίδα, πάντα νάχης τὴν ἐλπίδα πρὸν πεθάνης νὰ τὴν ὅδης.

Χαῖρε, φίλε, σ' ἐνθυμοῦμαι... Έχεις πνεῦμα, νοῦ, καρδία, ἔχεις θάρρος καὶ ἀνδρεία καὶ ποτέ σου δὲν δειλιᾶς.

“Αν σὲ γνώρισα ἔγὼ τέτοιον, τέτοιο ἀκόμα ἔγω σὲ βλέπω, τῆς πατρίδος μας προβλέπω στήριγμα πολὺ καλό.

Δυστυχῶς καμμία ἀπὸ τὰς ὥραίς αὐτὰς εὑράς δὲν ἐπραγματοποιήθη διὰ τὸν Φώσκολον. Η τύχη δὲν ἔθέλησεν.

Ο Φώσκολος πάντοτε ὑπῆρξεν ὑπερήφανος, γενναῖος, δὲν διποσθοχει πρὸς οὐδενὸς καὶ δὲν ἔλογάριαζε τίποτε. Όλη αὐτὴ ἡ ὑπερόχη τοῦ χαρακτῆρος του προήρχετο ἀπὸ τὴν εὐγενή ἀντίληψιν τῆς ἀξίας του, ἀπὸ τὰ νψηλὰ αἰσθήματά του, ἀπὸ τὴν σταθερότητα τῶν ἀρχῶν του, ἀπὸ τῶν ιδεῶν του τὴν ἀκαμψίαν. Τοιαύτη ὑπερηφάνεια εἶναι ἀρετή. Εἶναι ἀξιεπαίνος δ ἀνθρωπος ἐκείνος δστις, ἔχων φωτισμένον τὸ πνεῦμα, γνωρίζει εἰς ποίας περιστάσεις πρέπει νὰ φέρεται μὲ ὑπερηφάνειαν, καὶ πρὸς ποίας ἀνθρώπους μὲ περιφρόνησιν. Ο Φώσκολος ἡτο ὑπερήφανος καὶ ἔγνωριζε νὰ μὴ συνθηκολογῇ ποτὲ μὲ τὴν συνείδησίν του, νὰ μὴ κλίνῃ καὶ νὰ μὴ πνοχωρῇ οὐδὲ πρὸ τῆς δόξης, οὔτε πρὸ τοῦ πλούτου ἡ τῆς δυνάμεως, οὔτε πρὸ τῆς ἀνάγκης.

“Ητο εύσπλαγχνος καὶ ἔπασχε πρὸ τῆς δυστυχίας. Αἱ καταστροφαὶ τῶν ἀνυπερασπίστων, τέλος δὲ ἐγκατέλειψεν ἐντελῶς τὸ βαπτιστικόν του καὶ ἐκράτησε τὸ Ονομας διὰ τοῦ δόποιον ὑπεργάφετο καὶ εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ιστορίαν τῆς γραμματολογίας.

τὰ δυστυχήματα τῶν ἐγκαταλλειμένων ἔθλι-
βον τὴν ψυχήν του. Ἄρκετὰ τὸ μαρτυρεῖ τὸ
ἀκόλουθον γεγονός.

Κατὰ τὸ 1798 δὲ Φώσκολος ἔγραψε πρὸς τὸν
ὑπουργὸν τῆς Ἀστυνομίας, μὲ τὸ πρόωρον
ἔκεινο θάρρος, ποῦ ἔχαρακτήρισεν ὅλην τὴν
μετέπειτα ζωὴν του.

«Σοῦ γράφω μὲ τὰς χεῖρας αἰματωμένας ἀπὸ τὸ αἷμα ἐνὸς γέροντος τὸν διποῖον ἐσήκωσα εἰς τὸν δρόμον, θρυμματισμένον ἀπὸ μίαν ἄμαξαν. Μάτην μὲ κραυγὴς κοὶ ἀπειλὰς προσεπάθησα νὰ σταματήσω τὴν ἄμαξαν τὴν ἀνθρωποκτόνον. Μόλις ἡδυνήθην νὰ σωθῶ. Ὁ βραδὺς γέρων, δστις ἐκράτει ἀπὸ τὸ χέρι ἔνα παιδάκι, ἀνετράπη καὶ κατεπατήθη ἀπὸ τὰ τρομασμένα ἄλογα». Τὸ συμβάν τοῦτο μᾶς παριστᾷ τὸν ἀληθινὸν χαρακτῆρα τοῦ Φωσκόλουν. Ἐνῷ ἡ ἄμαξα εἶχε κατασυντρόψει τὸν γέροντα, ὁ ἄμαξηλάτης ἐξηκολούθησε ἀτάραχος καὶ ταχὺς τὸν δρόμον του. Μερικοὶ διαβάται ἡθέλησαν νὰ τὸν σταματήσουν, ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθησαν. Μέσα εἰς τὸ σκιόφως τῆς ἐσπέρας ὁ νέος Φώσκολος προσεποιήθη ὅτι ἐκράτει ὅπλον, καὶ τοῦ ἐφώναξε: «Στάσου ἢ σ' ἔκαψα! καὶ οὕτω ὠδηγήθη ὁ ἄμαξηλάτης εἰς τὴν ἀστυνομίαν. Ὁ Φώσκολος συνεκινήθη ἀπὸ τὸ πληγωμένον παιδάκι καὶ τὸν αἰμόφυρτον γέροντα. Ἡ μεγάλη, ἡ εὐγενής, ἡ φιλελεύθερος τοῦ νέου ποιητοῦ ψυχὴ ἀπευθύνει πρὸς τὸν ὑπουργόν, μὲ λέξεις ὑψίστης γενναιοψυχίας, ἔκκλησιν πρὸς λῆψιν μέτρουν κατὰ τῶν ἄμαξῶν. Καὶ προτείνει νὰ ψηφισθῇ νόμος ἵνα ὁ ἄμαξηλάτης ὁ τρέχων ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ πληγώνων ἀνθρωπῶν νὰ πληρώνῃ τὸν πληγωθέντα ἢ ἐκεῖνον ὁ διποῖος τὸν ἐταμάτησε καὶ νὰ τοῦ ἀφαιρῆται ἡ ἄμαξα¹.

Κατὰ τὸ 1801 ὁ Φώσκολος εὐρισκόμενος ἐν
Μιλάνῳ καὶ ὑπηρετῶν εἰς τὸν στρατόν, ἔγραψε
πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν,

«Πολῖτα Ὑπουργέ. Δὲν ὑπηρέτησα εἰς τὸν στρατὸν ἔνεκεν ὑπερηφανείας, οὕτε ἐκ συμφέροντος, ἀλλὰ διὰ τὸ καλὸν τῆς Δημοκρατίας. Ἐπολέμησα ἐν Σέντω, ἐν Φόροτε-Οὐρβάνῳ, ἐν Τοεββίᾳ, ἐν Γενούν καὶ ἐν Τοσκάνῃ αἰχμαλωτισθείς καὶ πληγωθείς. . . Καὶ ἔξακολουθεῖ παραπονύμενος ὅτι ἐνῷ εἰς ἄλλους ἔγιναν προβιβασμοὶ αὐτὸς παραβλέπεται. «Ἐάν, ἔγραφε διὰ τὸν μισθόν του, τὰ ἔκατὸν πεντήκοντα φράγκα μοῦ δίδωνται διὰ τὰς ὑπηρεσίας μου, ἔγω

HUGO RUIT HORA

Ο Φώσκολος είχε συνδέσει φιλίαν και μὲ τὸν λευκάδιον δραματικὸν ποιητὴν Ἰωάννην Ζαμπέλιον, ὃστις γράφει περὶ αὐτοῦ «ἡ ἐνερ-

¹ Epistolario di Ugo Foscolo, vol. I. pag. 18

² Epistolario vol. I σελ. 175 καὶ 182.

Τό κειμηλιον τούτο σφέζεται ἐν Ζακύνθῳ εὐρίσκομενον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κ. Δουδοβίκου Ρώμα.

γός ἀρμονία τῶν Ἰταλικῶν στίχων του ἐξήγειρε τὴν φαντασίαν μου»¹.

Μόνον ἐπὶ ἐν ἔτος ἔμεινε καθηγητὴς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Παρίας, διότι κατόπιν κατηγόρηθη ἡ ἔδρα τῆς φιλοτεχνικῆς καὶ ὁ ἀτυχῆς Φώσκολος ἦναγκωσθη νὰ ἀποχωρήσῃ.

· Ό ἐναρκτήιος λόγος του περὶ τῆς χρήσεως τῆς φιλολογίας ἐνεποίησε βαθυτάτην ἐντύπωσιν. Λόγος νευρώδης, πλήρης ἀλλημειῶν καὶ θάρρους, χωρίς κολακείας, σκορπίζων φῶς εἰς τὸ σκότος τῆς διαφθορᾶς, δὲν ἥδυνατο νὰ εὑχαριστήσῃ τοὺς χαριμεπεῖς πόλακας. Ἡ κατάργησις τῆς ἔδρας τῆς ορητορικῆς ἀπεδόθη, ὅχι δικαιών νομίζω, εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ ποιητοῦ μὴ θελήσαντος νὰ ἐκφωνήσῃ τὸ ἐγκάρδιον τοῦ Ναπολέοντος.

Ἐκ τῶν πεζῶν ἔργων τοῦ Φωσκόλου δια-
κρίνονται αἱ τελευταῖαι ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰακώ-
βου. ²Ορτις καὶ ἡ Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Θείαν Κω-
μῳδίαν, δι’ ἣς ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς ἀληθοῦς
κριτικῆς ἐπὶ τὰ ἔχην τῆς δύοις ἐβάδισε κατό-
πιν καὶ διετέλεσε.

Αἱ τελευταῖαι ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰακώβου "Ορ-
τις ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Φωσκόλου κατὰ τὸ 1800.
Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ μιᾶς αὐτοκονίας δὲ ποιητῆς
ἐσκέφθη νὰ πραγματευθῇ τὸ ζήτημα ἀν δάν-
θρωπος ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ καταστέψῃ τὴν
ζωήν του εἰς δοθεῖσαν εὐκαιρίαν. Ζωγραφίζει
τὸν αὐτοκόνον, ἀναλύει δὲ τὰ πάθη του,
ψυχολογεῖ τὴν ἀχαρακτήριστον ἐκείνην ροπὴν
τοῦ ἀπελπισμένου νὰ θεωρῇ ὡς τὸ μόνον κα-
ταφύγιον τὸν τάφον. Κατ' αὐτὸν δὲ ἀνθρωπὸς
διὰ νὰ προβλέπῃ τὸ μέλλον χωρὶς ματαίους φό-
βους ἢ ἀνόητον πίστιν, πρέπει νὰ παρασκευάσῃ
τὸν ἑαυτόν του εἰς ἐπίκαιρον καὶ ἐλεύθερον θά-
νατον. Οὗτῳ μᾶς διδάσκει καὶ ὁ Τάκιτος ὅτι με-
ταξὺ τῶν ἀρετῶν, αἱ ὄποιαι εἶχον ἐναπομεῖνει
εἰς τοὺς Ρωμαίους ὑπὸ τὴν τυφαννίδα τῶν Και-
σάρων, ἡ λαμπροτέρα ἦτο νὰ γνωρίζῃ κανεὶς
ν' ἀπομνήσκῃ.

¹ Τραγωδίαι Ἰω. Ζαμπελίου Ζάκυνθος 1860. τό-
μος α'. σελ. μα'. Ἡ σπουδαία ἀλληλογραφία μεταξὺ²
Φωσκόλου και Ζαμπελίου ἀπώλεσθη ἀτυχῶς κατὰ τὸν
ἐν Δευτέρᾳ σεισμὸν τοῦ 1825.

Τοῦ μητρόπολι τοῦτο τὸν Φωσκόλου ἔτυχε δύο Έλληνισῶν μεταφράσεων. Ἡ πρώτη ἐδημοσιεύθη εἰς βιβλίον ἐν Ἀθήναις τῷ 1838· ἡ δὲ δευτέρα ἐν Ζακύνθῳ εἰς τὸ περιῳδικὸν «Ποιητικὴν Ανθών» ὑπὸ Γεωργίου Σφῆκα τῷ 1886. Ζώντος δὲ ἔτι τοῦ Φωσκόλου είχε μεταφρασθή ὑπὸ Ἐπτανησίου τινὸς σπουδάζοντος ἐν Ἰταλίᾳ, καθὼς ἀναφέρει εἰς μίαν ἐπιστολὴν τοῦ ἕδιος Φωσκολούς ἐπαινῶν τὴν μετάφρασιν, ἀλλὰ δὲν ἐδημοσιεύθη.

Ο σκοπὸς τοῦ Γκαίτε εἰς τὸν Βέροθεο ἐιναι
νὰ κινήσῃ τὸν οἴκτον καὶ τὴν συγγνώμην διὰ
τὸν αὐτοκτονοῦντα, καὶ νὰ μᾶς παραστήσῃ τὴν
αὐτοκτονίαν ὡς τὴν εἵμασμένην μερικῶν ὑνη-
τῶν, ἐνῷ δὲ Φώσκολος θέλει νὰ τὴν ὑποδείξῃ
ὡς τὴν μόνην θεοπατείαν μερικῶν περιστάσεων.
Ο Βέροθεο, αἰσθανόμενος τὴν ζωὴν μόνον ἐν
τῇ δυστυχίᾳ, κρημνίζεται εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς
αἰωνιότητος, εἰς στιγμὴν διου ή φύσις ἔγόγ-
γυζε πέριξ φοβερὰ καὶ θυελλώδης, ἐνῷ δὲ "Ορ-
τις, δόσον περισσότερον βλέπει τὴν ματαιότητα
τοῦ πάθους του καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐλπίδων,
τόσον ἐπιμένει ν' ἀποθάνῃ. Διαλογίζεται τὴν
αὐτοκτονίαν ἀπὸ ἑνὸς ἔτους καὶ πείθει τὸν
ἔαυτόν του. Ὁταν δὲ βλέπει ἀπολεσθεῖσαν διὰ
παντὸς τὴν μόνην ὑπαρξίαν ἡτις τοῦ καθίστα
ἀγαπητὴν τὴν ζωὴν, προορίζει τὸν καιρὸν καὶ
τὴν ὕραν τοῦ θανάτου του. Ἐνῷ δὲ ή φύσις
μέσα εἰς τὴν βλάστησιν τῆς ἀνοικεώς φαίνεται
θέλουσα νὰ τὸν ἡδύνη μὲ τὴν ὕδραιότητα τῆς
ζωῆς, ἐκεῖνος πληγώνεται καὶ βραδέως τὸν σκε-
πάζονταν τὰ αἰώνια σκότη τοῦ θανάτου.

Ο Φώσκολος μὲ τὸ μυθιστόρημά του τοῦτο προσέδωκεν εἰς τὸν πεζὸν ἵταλικὸν λόγον ζωὴν καὶ ἀπλότητα. Τὸ ὑφος εἶναι νέον, αἱ περιγραφαὶ πλήρεις ἀληθείας καὶ ζωῆς.

Κατὰ τὸ 1807 δ Φώσκολος ἐδημοσίευσε τοὺς Τάφους, Ἐθεώρησε τοὺς τάφους ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν καὶ παροτρύνει τοὺς Ἰταλοὺς νὰ τιμῶσι τὴν τελευταίαν κατοικίαν τῶν μεγάλων ἀνδρῶν.

*A egregie cose, il forte animo accendono
Le urne dei forti...*

Ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου δὲν τὸν τρομάζει. Θέλει τὸν ἄνθρωπον νὰ ξῆ μίαν ἐνεργητικὴν ζωὴν. Τὰ μνήματα ἔλιυθον τὴν ἀρχὴν ἀπὸ ἐν αἴσθημα εὐσπλαγχνίας πρὸς τοὺς νεκρούς, καὶ εἶναι περιττὰ εἰς ὅσα ἔθνη βασιλεύει ἡ διαφθορὰ καὶ ἡ δειλία, εἶναι δὲ μόνον χοήσιμα εἰς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα ὅπου διατηρεῖται ἡ ἀγάπη πρὸς τὰς οἰκογενειακὰς καὶ κοινωνικὰς ἀρετάς. Ὁ χρόνος καὶ ἡ τύχη δύνανται νὰ καταστρέψουν τοὺς τάφρους, ὅχι ὅμως καὶ τὴν δόξαν ἐκείνων διὰ τοὺς ὅποιους ἀνηγέρθησαν. Διὰ τοῦτο ἡ ποίησις διαιωνίζει τὰ κατορθώματα τῶν ἐνδόξων. Οἱ Τάφροι εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων λεωφικῶν ἀριστουργημάτων τοῦ ΙΘ'. αἰῶνος. "Οταν ἔξεδόθη τὸ ποίημα τοῦτο τοῦ Φωσκόλου, κατεκρίθη ὡς σκωτεινὸν διὰ τὰς βαθείας σκέψεις του καὶ τὰς πωποιύπους ἐκφράσεις του.

·Ο ἐν Ζακύνθῳ διδάσκαλος τῶν παιδικῶν χρόνων τοῦ Φωσκόλου Ἀντώνιος Μαρτελάος,

διέκρινε μέσα εἰς τοὺς Τάφους τὴν εὐρυθμίαν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς. Καὶ ὁ φιλόπατρις διδάσκαλος ἔγραψε διὰ τὸν ἔνδοξον μαθητήν του τὸ ἔξης δίστιχον:

Τοῦ κάπου Φράγγο θέλουν νὰ σὲ κάμουνε,
ποῦ εἶσαι Ἐλληνας, οἱ Τάφοι τὸ φωνάζουνε.

Πολλοὶ Ἐπτανήσιοι ἐπεχείρησαν νὰ μειαφράσουν ἐλληνιστὶ τοὺς Τάφους¹.

¹ Ο Ἀντώνιος Μάτεσης, δ Γεώργιος Καλοσγούρος,

Ἡ ἀρμονία τῶν αἰσθημάτων τῶν ίδεων καὶ τῶν πράξεων τοῦ Φωσκόλου ἀπεργάζεται, μέσα εἰς μίαν ὑπέροχον διανοητικὴν γαλήνην, τὴν καλλιέπειαν καὶ τὴν συνοχὴν τῶν Τάφων.

[Ἀκολουθεῖ]

ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΙΓΟΥΡΟΣ

ὁ Ναθαναήλ Δομενεγίνης ἐδημοσίευσαν ἐμμέτρους μεταφράσεις τῶν Τάφων, καὶ ὁ Παναγιώτης Κοκόλης εἰς τὸ πεζόν Ὁ δέ Ζαλούστας μετέφρασεν ὄλιγον στίχους. Ἀνέκdotοι μεταφράσεις ἐν Ἐπτανήσιον ὑπάρχουν ἀρκεταὶ ἔξι ὡν γνωσταὶ εἰναι τοῦ Ιουλίου Τυπάλδου, τοῦ Ἀνδρέα Λασκαράτου, τοῦ Φρειδερίκου Καρέρ, τοῦ Σ. Μαλάκη καὶ ἄλλων.

ΟΙ ΤΑΦΟΙ

Ἀφιερωμένοι στὸν Ἰππόλιτον Πινδεμάνη

Στὸν ἴσιο τῶν κυπαρισσῶν καὶ μὲς τοὺς τάφους δροσισμένους μὲ κλάμα, εἰν' ἵσως τοῦ θανάτου ὁ ὑπνός πλιὸν γλυκός; Ἄν πλιὰ γιὰ μένα δὲ ἥλιος στὴ γῆ δὲ θ' ἀναστάνη τὴν ὥραν τούτη ἀπὸ μύρια χορτάρια γενεὰ καὶ ζῶα, καὶ' ὅταν ἐμπρόδεις μονι μὲ τὰ μάγια τοὺς πλανῆτρες δὲ δὲ πλέονταν χοροὺς οἱ ὅρες ποῦ θὲ τρόπον, καὶ' ἀπὸ σέ, γλυκὲ φίλε, δὲ θ' ἀκούω τὸ στίχο καὶ τὴ λυπητερὴ ἀφονία ποῦ τὸν κυβέρνα, μήτε πλιὰ στὴν καρδιὰ δὲ μοῦ μαλῆ τὸ πτεῦμα τῶν παρθένων Μονοῶν καὶ τῆς Ἀγάπης, μόνη παρηγοριᾶς πιοὴ στὴν ἀστατη ἡσωμή μον, τὸ ξαλάφωμα δᾶναι τοῦ χαμοῦ μιὰ πέτρα, τὸ κόκκαλα μον νὰ χωρίζῃ ἀπὸ τὰ μύρια, ποῦ στεριᾶς καὶ πελάγον παντοῦ σπέρνει δὲ Χάρος. Πινοὴ ναὶ ἀλήθεια, ὁ Πιδεμόνη! καὶ ἡ Ἐλλίδα, στερηὴ θεά, φεύγει τοὺς τάφους, καὶ τυλίγει τὰ πάντα ἡ Αησμονία στὴ σκοτεινή της νύχτα, καὶ μία δύναμη δονλεύτρα τὰ κονυράζει μ' ἀκοπο κίνημα, κι ἀνθρώπους καὶ μημεῖα καὶ τὲς ὑστεριὲς θωριές καὶ ἀπομεινάρια τὸν οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, δλα ὁ Καιρὸς τὸ ἀλλάζει.

Χαρά σου ποῦ τὸ μέγια τῶν ἀγέμων κράτος, Ἰππόλιτε, στῆς νιότης ἐτρέχεις τὰ χούρια! Κι' ἀν τὸ καράβι πέρα ἀπὸ τὰ μησιὰ τοῦ Αἴγαλον σούχει στρέψει ὁ πλωρήτης, ἀπὸ ἕσγ' ἀρχαῖα ν' ἀντιλαλοῦν δικούσεις βέβαια τοῦ Ἐλληστόντον οἱ ὅχθες, καὶ τὸ ρέμα βόγγοντας νὰ φέρην στὸν Ρούτειον γιαλούς τὸ ἄρματα τοῦ Ἀχιλλέα

ψηλὰ στοῦ Αἴαντα τὸν τάφο· στὸν γενναίους δίκαιος τιμῆς εἶναι μοιραστῆς δὲ Χάρος κι οὔτε πανοῦργος νοῦς οὐτ' εὗνοια βασιλέων τὰ τρομερὰ λάφυρα ἔφυλας τοῦ Ὁδυσσέα, ἀλλ' ἀπὸ τὸ δαρμένο τάπαιρον καράβι τὸ κῆμα, κινημένο ἀπὸ τοὺς θεοὺς τοῦ Ἀδη.

Ω κυπαρίσσια σεῖς καὶ φοινικές, ποῦ οἱ Νύμφες τοῦ Πριάμον φυτεύουν, καὶ γοργὰ θ' αὐξῆστε ὀμέ! μὲ τῶν χηρῶν τὰ δάκρυα ποιούμενες, σκέπετε τοὺς δικούς μον! κι δποιος μὲ πελέκι εὐλαβηθῆνη νὰ κρούσῃ τὰ ιερά σας φύλλα, θανάτους συγγενῶν δὲ δᾶχῃ νὰ πενθήσῃ, κι ἀμίαντο δὲ ἀπιθάνη στὸ βωμὸ τὸ χέρι. Σκέπετε τοὺς δικούς μον! Ἔναν καιρὸ δὲ ίδητε στὲς παναρχαῖες σας σκιὲς νὰ παραδέχονται φωμοζήτης τωρφλός, καὶ ψάχρυντας νὰ μπαίρη μὲς τὰ κιβούρια, καὶ τὲς στάμνες ν' ἀγκαλιάζῃ καὶ νὰ τὲς ἐφωτᾷ. Θ' ἀναστενάξουν τὸ ἄντρα ἀπὸ τὰ βάθη τοὺς, κι δῆλος δὲ ίστορίζῃ δὲ τάφος δυὸ φορές γκρεμισμένο, δυὸ ξαναστημένο διλόλαμπρο τὸ Ἰλιο στὸν βουβόν τον δρόμους γιὰ ν' αὐξήσῃ τὴ δόξα τοῦ στερνοῦ θριάμβου στὸν Ἀγιλλέα καὶ στὸν Πύρρο. Ὁ θεῖος ψάλτης, τὲς θλιψμένες ψυχὲς πρααίνοντας μὲ τὸ ζόμα, τὸν βασιλεῖς δὲ ἀδαρατίσῃ τῶν Ἀργείων σὸ δοσον κόσμο ἀγκαλιάζει δὲ Ὁκεανὸς πατέρας. Καὶ τιμὴν ἐσὸν θρίμνων, Ἔπιορα, θὲ τράχης δπον σέβας καὶ δάκρυνα δὲ τιμοῦν τὸ αἷμα δσο γιὰ τὴν πατρίδα ἔχοντη, κι ὡς πον δὲ Ἡλιος θὲ ν' ἀχτινοβολῆ στὲς συμφορές τοῦ ἀνθρώπου.

[Μετάφρασις Γ. Κολοσγούρου] ΟΥΓΟΣ ΦΩΣΚΟΛΟΣ

CMIARO DI LUNA

I

Ποτέ της δὲν ἐσκόρπισε τόσο ἀργυρὴ θωριά,
ποτὲ τόσο δὲν ἔλαμψεν ἡ ὀλογεμάτη σφαῖρα,
οὔτε καμιὰ βραδιὰ
τὸ φῶς της δὲν ἐσκόρπισε σὲ πὸ θερμὴ ἀτμοσφαῖρα.

Πάνω ἀπὸ τὰ κυπαρίσσια μας καὶ τὴν πλατιὰν ἐλιὰ
ἐστάμη· ἔπειτα ὑψώθηκε ἔως τὸν ψηλὸν αἰθέρα,
— τὸ Γναλιστῆ ἐσκόρπιζε τὸ ἀμπέλια μιὰ εὐωδὰ
βαριὰ μὲς τὸν ἀέρα.

Ποτέ σου ἀν δὲν ἐχόρτασες τὴν ἀσοφῇ γαλήνη
μὲς τὸ μεθύσι τοῦ φωτός, τρελλό, καὶ τῆς ζωῆς,
ἀρκεῖ καὶ μόνο ἡ ἀνάμνησις τέτοιας βραδιᾶς τὰ χύνη
τὴν ἔκστασιν καὶ τὴν χρόνην δισυνοίας πνοῆς.

Καὶ τὸ φεγγάρι ἐμάκρυνεν ὡστόσο· καὶ στὸ φῶς τοῦ
ἔσμιγε τὸ ἄγνωστο τὸ φῶς ἐνδὸς πόθου μου ἀγνώστου.

II

Λεῦκες, ἀνοῖχτε τὰ κλαδιά, νὰ στείλῃ τὸ φεγγάρι
τὸ φέγγος τοῦ χρυσάργυρο. Σᾶς τὸ ζητάω γιὰ χάρι.
Ἡ βραδυνή, στὴν ἄνοιξι ποῦ πρέπει παντοῦ, ηρεμία,
ἄς πνέη καὶ στὴν παντοτεινὴν ἀγάπη μον τὴ μία.

Λεῦκες, ἀνοῖχτε τὰ κλαδιά· καὶ ἀς ἔλθῃ νά με πάρῃ
στὴν ἀγκαλιά τον ἔνα ὄνειρο· κι ὡσὰν τὸ νέο φεγγάρι
ἀς λάμψη πάλι ἡ ἀγάπη σου, καὶ μιὰ βαθιὰ ἀρμονία
ἀς ἀρμονίζῃ τὴν σιωπὴν ποῦ χύνει ἡ ἐρημία.

Ἀκόμη τραγουδιοῦ σκοπὸς ἀνθρώπων μὴν ἡχήσῃ,
ἀς κοιμηθῇ στὰ πλέον βαθιὰ κάθε ηρυφός παῦμός,
καὶ μόνον ἡ ἀνάμνησις πῶς σ' ἔχοντας ἀγαπῆσει
ἀς πλημμυρίζει τὸ εἶναι σου σὰν ἀπὸ φῶς.

Καὶ μὲς τὸ βράδυ μοναχός, σ' ἐνδὸς ὄνειρον βῆνδος,
νὰ τιώσω δλην τὴν ἄνοιξιν μέσα στὸ ἀνθῶ τὸ σιηθός!

III

*Mᾶς ἥλθε ἡ ἀποφινὴ βραδία μὲ τὸ φεγγάρι μέρα,
σὰν προσδοκίας ἐκπλήρωσις τὸ μέγα τῆς τὸ φῶς,
πνέει ἡ πνοή σου μοναχὴ στὸν νύκτιον ἀέρα
κ' ἐνώνεται τὸ φέγγος σου μὲ τὸ σεληναῖο φῶς.*

*Πῶς μυστικὸς ἀπλώνεται τῆς Φύσεως ὁ ναός!
Τόρα καὶ τὰ πιὸ σάρκινα εἶνε ἀπὸ αἰνέρα,
σὰν τέτοια νύκτα ὀλόφωτην δὲν ξέρω πῶς,
ἄν μπόρεσε καὶ ἡ πλέον σοφὴ νὰ λάμψῃ μέρα*

*Οὕτε ἀηδονιῶν λαλήματα, οὕτε τραγοῦδι ἀνθρώπων
μέσα στὴν τόσο ἀνθρώπινην ἀποφινὴ βραδία.
Τὰς ἀναμνήσεις τῶν καιρῶν τῶν μακρινῶν καὶ τόπων
ἥπιεν ἡ ἀνονείρευση τῆς νύκτας σιγαλιά.*

*Σὰν προσδοκίας ἐκπλήρωσις. Κάνει βραδία μακάρι
νὰ μας φωτίζῃ τὸνειρον σὰν ἔνα ἀδρὸ φεγγάρι.*

[1905]

ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ

ΚΑΖΑΝΗΣ

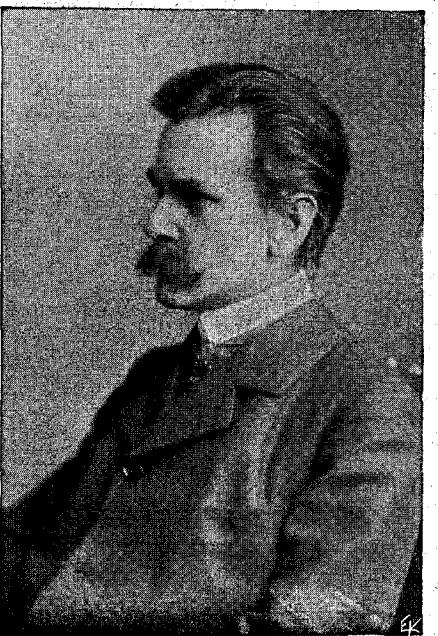
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ «ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ». — 6 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1905. — ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

ΣΕΜΝΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Οσοι μὲ κάποιο αἰσθήμα φιλότεχνον καὶ ἐνδιαφέρον δραχαιολογικὸν πέρασαν ἀπὸ τὰς τρεῖς πρώτας αἰθούσας τοῦ μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως, ἀριστερόθεν τοῦ προδόμου, βεβαίως ἐστάθησαν μὲ θαυμασμὸν νὰ θεωρήσουν τὰ αὐτόθι ἐκτεθειμένα κολοσσιαῖα πάρινα γλυπτὰ καὶ ἐν μέρει μαρμάρινα. Εἶνε δλα λειφανα τῶν κτιρίων ἐκείνων τῆς Ἀκροπόλεως, τὰ δόποια ἐστόλιζαν τὸν ἵερον τῆς Ἀθηνᾶς βράχον πρὸ τοῦ οἱ Πέρσαι, εἰς τὰ 480 καὶ 479 πρὸ Χριστοῦ, πυρπολήσουν καὶ καταστρέψουν ναούς, ἀγάλματα καὶ ἀναθήματα θεῶν, ἡ Ἱερέων καὶ Ἱερειῶν ἐνδιαιτήματα καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα, δῶν ἡ ἡλικία ἀνέβαινε βεβαίως μέχρι τοῦ Σόλωνος (ἔως εἰς τὰ 600 δηλαδὴ πρὸ Χριστοῦ) καὶ ἵσως καὶ πολὺ πρωτίεραι, ἔως εἰς τὸν καιρὸν Ἰωνίων αὐτῶν τῶν τελευταίων βάσιλέων καὶ ἰσοβίων ἀρχόντων τῶν Ἀθηνῶν—μολονότι ἀπὸ τὰ τελευταῖα ταῦτα σχεδὸν κανένα ἵχος δὲν φαίνεται σήμερα.

Εἰς τὴν πρώτην αἰθούσαν, τὴν Αἴθουσαν τοῦ Ταύρου, μὲ κατάπληξιν βλέπει ὁ θεατὴς τὸ κολοσσιαῖον σύμπλεγμα τοῦ ταύρου, τὸν δόποιον δύο λέοντες καταβάλλουν καὶ καταξεσχίζουν. "Ἔχει τόσην τόλμην, δύναμιν καὶ μεγαλοπρέπειαν σχεδίου τὸ ἔργον τοῦτο, ὥστε δταν τις εἰς τὴν φαντασίαν του τὸ ἀναπαραστήσῃ δλόκληρον, μὲ τὰ ποικίλα καὶ δυνατὰ χρώματά του, εἰς τὴν ἡλιόλουστην ἀτμόσφαιραν τῆς Ἀκροπόλεως, κάτω ἀπὸ τὸν γαλανὸν τῆς Ἀττικῆς οὐρανόν, νὰ στολίζῃ τὶς οἰδεις ποιον παλαιὸν κτίριον τοῦ ὑπερηφάνου βράχου ἀνάμεσα εἰς τόσα ἄλλα μικρὰ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα, πολύχρωμα καὶ αὐτὰ καὶ μὲ πλήθης γλυπτῶν πολυχρώμων κοσμημένα—, βεβαίως θὰ αἰσθανθῇ τὸν ἑαυτόν του εὐτυχῆ τελείως εἰς τὰς ὀλίγας στιγμὰς ποὺ θὰ ἐμβαθύνῃ μὲ δλην τὴν ἀγάπην τῆς ψυχῆς του καὶ τῆς φαντασίας του τὴν θέρμην εἰς τὸν ἴδεωδη καὶ δύως πραγματικῶς ὑπάρξαντα ἐκεῖνον κόσμον τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὑψηλοῦ.

Μὲ δόμοιαν ἐκπληξεῖν θὰ θεωρήσῃ εἰς τὴν δευτέραν αἰθούσαν, τὴν Αἴθουσαν τοῦ Τοισθωμάτου τέρατος, αὐτὸ τοῦτο τὸ παράδοξον τὴν μόρφην τέρας, ἀντικρύ του τὸ σύμπλεγμα τοῦ Ἡρακλέους καὶ Τρίτωνος καὶ πλησίον εἰς τὰ δύο, τοὺς μεγάλους δῆμες. Εἰς τὴν τρίτην αἰθούσαν δεξιὰ στέκονται τὰ κολοσσιαῖα μαρμάρινα λείφανα τοῦ ἀετώματος τοῦ ἀπὸ τοὺς

Α. Φουρτβαϊγκλερ

Πεισιτραίδας, δπως συνήθως πιστεύεται, κτισθέντος ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ δποίου μόνον αἱ κατώταται τῶν τοίχων στρώσεις σώζονται μεταξὺ τοῦ Παρθενώνος καὶ Ἐρεχθίου, σπόνδυλοι δὲ κολοσσιαῖοι πωρίνων κιόνων καὶ κιονόκρανα καὶ ἐπιστύλια φαίνονται ἐντειχισμένα εἰς τὸ βορειον τῆς Ἀκροπόλεως τεῖχος.

Ἄφοτον πρὸ εἰκοσαετίας, χάρος εἰς τὴν δημιουργικὴν δραστηριότητα τοῦ κ. Καββαδίου, ἀνευρέθησαν τὰ παλαιότατα ταῦτα ἔργα τῆς Ἀττικῆς τέχνης, θαμμένα ἀπὸ αὐτὸὺς τοὺς ἀρχαίους Ἀθηναίους μετὰ τὸ 479 εἰς τὰ χώματα μὲ τὰ δόπια ἵσοπέδωσαν τὸν ἀπὸ ἔρεπτα καὶ συντρίμματα γεμάτον χῶρον, διὰ νὰ κτίσουν εἰς αὐτὰ ἐπάνω νέα μεγαλειότερα καὶ λαμπρότερα κτίρια, δὲν ἔπαινσαν οἱ δραχαιολόγοι νὰ ζητοῦν τὴν λύσιν ὅλων τῶν συναφῶν πρὸς αὐτὰ προβλημάτων.

Πρῶτον, ἐπειδὴ δλα σχεδὸν ἐνρέθησαν ώς συντρίμματα ἡ δεινῶς ἀκρωτηριασμένα ἀπὸ τὰς φανατικὰς καὶ βαρβάρους δρδὰς τοῦ Ξέρξην καὶ Μαρδονίου, ζήτημα ἐγεννᾶτο ποιον τειμάχιον εἰς ποιον ἄλλο ἀνήκει, καὶ ποιον κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἥττον ἀκέραιον τμῆμα μὲ ποιον ἄλλο δύναται νὰ συνδυασθῇ καὶ εἰς ποιον καὶ δποίου εἶδους κτίριον νὰ ἀποδοθῇ. Δεύτερον

πρόβλημα ἡτο τὸ τῆς σημασίας αὐτῶν εἰς τὴν ἴστοριαν τῆς τέχνης, τὸ δόποιον εἶνε τὸ καθαρῶς καλλιτεχνικὸν καὶ βεβαίως πολὺ ἐλκυστικώτερον· Ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον ἀπαιτοῦσε τὴν λύσιν του, καὶ ταύτην πειστικήν καὶ τελείαν δσον ἐνδέχεται, διότι εἶνε φυσικὸν δτι οὔτε ἡ ἔκτιμησις τῶν ἔργων εἶνε δυνατὴ οὔτε ἡ ἀπόλαυσις αὐτῶν, πρὸν ἀναπαρασταθοῦν ἐν συνόλῳ καὶ κατὰ μέρος τὰ ποικιλότατα καὶ δυσδιάκριτα λείφαντα πολὺ διαφερόντων ἀπ' ἄλληλων συμπλεγμάτων.

Τὸ δευτέρων τοῦτο πρόβλημα, τὸ καλλιτεχνικόν, δύναται νὰ εἰπῇ κανεὶς δτι εἶνε λυμένων πρὸ πολλοῦ. Τοῦ Γερμανοῦ Βίντερ ἡ θεμελιώδης ἔργασία περὶ τοῦ μαρμαρίνου ἀγάλματος (τετάρτη αἰθουσα) τοῦ Μοσχοφόρου ἀνδρός, τοῦ Γάλλου Lechat, τοῦ Στοντνίσκα αἱ ἔρευναι καὶ ὅλων πρωτεύοντων καὶ δευτερεύοντων ἀλλοδαπῶν ἀρχαιολόγων αἱ ἀναπτύξεις διεφώτισαν εἰς μονογραφίας πολλὰς καὶ εἰς μεγάλα συγγράμματα τελειωτικῶς τὸ ζῆτημα.

Ως πρὸς τὸ πρῶτον ὅμως, τὸ τῆς συνθέσεως τῶν τεμαχίων καὶ συναποτελέσεως συμπλεγμάτων καὶ δι' ἄλλων μέσων καὶ διὰ τῆς δρθῆς ἔγγησεως ἀκρωτηριασμένων καὶ δυσδιακρίτων θραυσμάτων μεγάλων καὶ μικρῶν, ἐπὶ εἰκοσαείαν δὲν ἔπαυσεν ἡ φιλονεικία. Πρέπει δὲ καὶ τοῦτο νὰ παρατηρήσω — ἀν καὶ ὅχι χωρὶς στενοχωρίαν καὶ συστολὴν — δτι εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἔκοινώησαν μόνον οἱ ἔνοι αρχαιολόγοι. Ἐκ τοῦ ἰδιοῦ μας κύκλου ἀμφιβάλλω ἀν καὶ μία μικρὰ συμβολὴ προσεφέρθη. Τούλαχιστον καμμία ἀρκετὰ σπουδαία. Η Ἑλλὰς ἀπέκτησε καὶ ἔχει βεβαίως πολὺ καλοὺς ἔρευνητὰς σκαπανεῖς ἀρχαιολόγους. Ιστορικὸν ὅμως τῆς καλλιτεχνίας ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Λουδοβίκου Ρὸς ἔως σήμερα κανένα. Η ἀνάπτυξις τῆς τέχνης ὡς καθαρῶς ἔργων προϊόντος καὶ ἡ κριτικὴ ἡ καλλιτεχνικὴ ἀπαιτοῦν πρίνεται γενικώτερον πολιτισμὸν τοῦ ἔθνους καὶ φιλοκαλίαν, φιλοτεχνίαν καὶ καλαισθησίαν κοινωνικήν, ἀπὸ τὴν δοπίαν ἀπέχομεν ἀκόμη ἀρκετό, καθὼς φαίνεται. Ἀν θέλῃ κανεὶς νὰ φιλοσοφήσῃ ἐπάνω εἰς αὐτό, ἀς σκεψθῇ καὶ ἄλλα καὶ ἀς ἐμβαθύνῃ συνάμα εἰς τὰ λόγια τοῦ Περικλέους: ἀπὸ δὲ οἵας τε ἐπιτηδεύσεως ἥλθομεν ἐπ' αὐτὰ καὶ τρόπων ἐξ οίων...

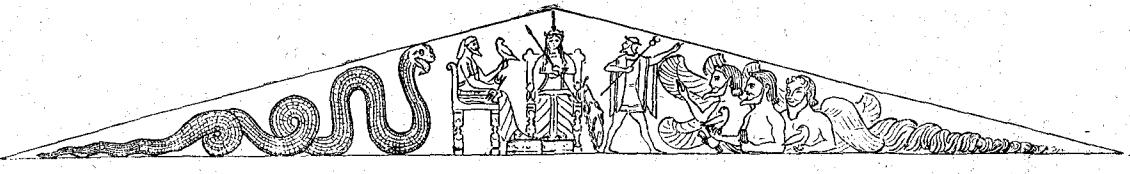
Η ἔρις ἐν τούτοις ἡ μᾶλλον ἡ φιλότιμος περὶ τούτων συζήτησις φαίνεται δτι καὶ αὐτὴ ἔφθασε τὸ τέλος τῆς, προσφάτως μόλις. Τὸν τελευταῖον λόγον εἶπε καὶ πάλιν ὁ περιφανῆς Φουρτβαγκλερ, καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας

εἰς τὸ Μόναχον, ὁ ἕδιος ἐκεῖνος τοῦ δοποίου ἡ ποιητικὴ συνάμα καὶ βαθέως ἐπιστημονικὴ ἔξηγησις ἔθεσε τέρμα εἰς τὸ οὐσιωδέστατον μέρος τοῦ ζητήματος περὶ τῶν φειδισκῶν ἀετωμάτων τοῦ Παρθενῶνος.

Μία μικρά, πολὺ μικρὰ μελέτη τοῦ ἀνδρὸς τούτου — μόλις ἐκ 30 μικρῶν σελίδων — δημοσιεύεισα τελευταῖως εἰς τὸ Σελίτιον (Sitzungsberichte) τῆς Βαναρικῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν (σελ. 433 - 466) δίπτει ὡς χαρτίνους πτύργους μὲ ἐν φύσημα κάτιο τοὺς ἀρκετὰ μεγάλους ὅγκους τῶν μέχρι τοῦδε γραφέντων, ἀναλύει ἔνα πρὸς ἔνα ὅλα τὰ προφανῆ καὶ ἀφανῆ σφαλμάτα τῶν προηγητῶν του καὶ κλείει τὴν συζήτησιν ἐντὸς βραχιτάτων σελίδων μὲ τὰ ἰδικά του θετικά καὶ ἀναμφισβήτητα ἔξαγόμενα. Ὁ ἐπιστήμων καὶ ὁ πωσδήποτε λόγιος ἀναγνώστης τῆς θαυμασίας ταύτης μελέτης, ἡ δοπία βεβαίως εἶνε μία τῶν ἀρίστων τοῦ πολυμαθοῦς καὶ ἀγχινούστατου συγγραφέως, θὰ αἰσθανθῇ βαθυτάτην χαράν, ἀκολουθῶν σελίδα πρὸς σελίδα τὴν σαφεστάτην συνάμα καὶ σοφήν ἀνάπτυξιν. Καὶ μόνον δὲ διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον τῆς ἀναλύσεως καὶ ἀναπτύξεως ἥθελα τὴν συστήσει ὡς διδακτικῶταν ἀνάγνωσμα εἰς τοὺς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐκτιμῶντας τὴν ἀληθινὴν παιδείαν καὶ ὅχι τὴν σκοτίζουσαν ἐπιδεικτικὴν ἡ καὶ καθαρῶς σφιστικὴν μακροολογίαν — κακὸν τὸ δοποίον καὶ παρ' ἥμιν ἔχει πολλὰς καὶ βαθείας δίζας.

Τοία μεγάλα θέματα πραγματεύεται ἡ μελέτη αὐτῆς, τὰ δοποῖα ὅχι πρὸ πολλοῦ μὲ τελείαν πεποίθησιν εἰς τὸ αὐτότελες καὶ κατὰ πάντα σχεδὸν τρόπον τελειωτικὸν ἔξαγόμενόν των εἰχαν πραγματευθῆ δύο νεαροί, ἀλλὰ σπουδαῖοι ἐπιστήμονες Γερμανοί, ὁ Βενγανδ καὶ ὁ Σράδερ. Τὸ σύγχρονά των περὶ τῶν παρίνων γλυπτῶν τῆς Ἀκροπόλεως μὲ τὰ παμπληθῆ ἀπεικονίσματα καὶ τοὺς πλουσίους χρωματιστοὺς πίνακας ἐφάνη ὅτι ἐπροβίβαζε τὴν περὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων μελέτην εἰς δυσπέρβλητον, ἀν ὅχι ἀνυπέρβλητον πλέον σημεῖον.

Ἄλλ' ἐδῶ ἀμειλίτως ἐφραδύζει τὴν κριτικὴν του μάχαιραν ὁ Φουρτβαγκλερ, καὶ ἐνῷ μὲ τὴν χαρίσεσσαν γλῶσσαν καὶ τὸν εὐγενικὸν τρόπον τοῦ καλοαναθρεμμένου ἐπιστήμονος ἀναγνωρίζει καὶ ἀποδέχεται πᾶν ὅτι ὁραῖον ἐσκέφθησαν καὶ εἴπαν οἱ δύο ἀντίπαλοι ἀρχαιολόγοι, εὐρίσκει καὶ ἐκθέτει πάντα τὰ τρωτὰ καὶ ἐλοττωματικὰ τῆς ἀναπτύξεώς των καὶ δίδει ἐπειτα αὐτὸς τὴν λύσιν εἰς τὰ γυμνὰ πλέον παρονταῖσιαζόμενα ξητήματα.

Ἀνατολικὸν ἀέτωμα

Τὸ πρῶτον θέμα εἶνε ποίαν σχέσιν πρὸς ἄλληλα ἔχουν καὶ πῶς πρέπει νὰ ἔξηγηθοῦν τὰ δύο περίεργα συμπλέγματα τῆς δευτέρας αἰθουσῆς, τὸ τοῦ Τριστώνα τέρατος (!) ἢ Τυφῶνος λεγομένου καὶ τὸ τοῦ Ἡρακλέους, καταβάλλοντος τὸν Τρίτωνα ἢ σαφέστερον τὸν Πρωτέα. Τὸ δευτέρων ἐνε πῶς πρέπει νὰ συμπληρωθοῦν αἱ δύο μορφαὶ τῆς πρώτης αἰθουσῆς, Ζεὺς καὶ Ἀθηνᾶ, εἰς ἀπαρτισμὸν τοῦ ἀετώματος, εἰς τὸ δοποίον ἀνῆκον, καὶ εἰς ποίαν σχέσιν εὑρίσκονται πρὸς αὐτὸν ἢ πρὸς δοποίονδήποτε ἄλλο οἱ δύο μεγάλοι δρεῖς τῆς δευτέρας αἰθουσῆς. Τὸ τρίτον εἶνε ἀν καλῶς ἔχειται εἰς τὸν διγῶνα πρὸς τοὺς θηριώδεις ἀντιπάλους του, ἀμέσως ἐσπευσαν νὰ ποιθέσουν δτι βεβαίως ὁ Ἡρακλῆς οὗτος εἶνε αὐτὸς ἐκεῖνος, δτις εἰς τὸ ἀντικρυνόν δύμπλεγμα σφίγγει δυνατὰ εἰς τὸν διγῶνα πρὸς τοὺς βραχίονας τὸν Πρωτέα. Καὶ ἔτσι ἐδημιούργησαν τὸ φαντασικὸν ἀέτωμα μὲ τὸ Τριστόματόν τέρας, τὸν Τυφῶνα δῆθεν δεξιόθεν καὶ τὸν Ἡρακλέα μὲ τὸν Τρίτωνα (Πρωτέα) ἀριστερόθεν, εἰς τὸ μέσον δὲ τὸ δένδρον μὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ κρεμάμενόν ματίον καὶ τὴν φαρέτραν.

Οταν τις διεξέλθῃ τὰς δλίγας σελίδας τοῦ συγγραφέως, θὰ ἀπορήσῃ, πῶς τόσον ἀπλῆ καὶ προφανῆς λύσις δὲν ἥλθε εἰς τὸν νοῦν κανενὸς ἐκ τῶν προηγητῶν τοῦ Φουρτβαγκλερ. Ἄλλ' αὐτὴ εἶνε πάντοτε ἡ ἰδιότης τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων: ν' ἀπορῇ κανεὶς πῶς ἄλλος οὐδεὶς πλὴν τοῦ ἐφευρετοῦ δὲν τὰς ἐσκέφθη. Ἄλλ' ενδίσκομεν καὶ τινα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ συγγραφέως, τὰ δοποῖα μόνον μεγαλοιρής τις διάνοια ἥδυνατο νὰ μαντεύσῃ.

Τοιοῦτον εἶνε τὸ πρῶτον ἀντικείμενον, μὲ τὸ δοποίον ἀρχίζει τὴν ἀνάλυσιν του ὁ Φουρτβαγκλερ. Ο καθεὶς βλέπει κοντὰ εἰς τὴν πρώτην ἀριστερόθεν κεφαλὴν τοῦ Τριστόματος δαιμονος (ὅχι βέβαια τέρατος) μέγα τεμάχιον πάρων ὃς θραυσμα ἔκ τινος μεγαλειτέρου ὅγκου καὶ δλοι οἱ ἀρχαιολόγοι ἥγωνταισησαν νὰ ἔξηγησωσιν αὐτό. Πράγματι δὲ μέχρι τόσου τούλαχιστον ἐπέτυχαν εἰς τὴν ἐξέτασίν των, ὥστε ν' ἀνακαλύψουν δτι βεβαίως ἐπ' αὐτοῦ παριστάνεται τεμάχιον προσώπου τινός.

Ἄλλ' ἀπ' ἐδῶ ἀρχίζουν δλοι αἱ παρεξηγήσεις καὶ οἱ ἀτοποιησιαὶ τῶν ἀλλων, ἐνῷ μία δρθὴ ἔξηγησις τῶν παρατηρουμένων σημείων καὶ μία μεγαλοφυῆς πραγματικῶς, ἀν καὶ ἀπλουστάτη ἐπίνοια τοῦ Φουρτβαγκλερ διαφωτίζει ἀμέσως μὲ θαυμάσιον τρόπον τὸ ζῆτημα.

Δυτικὸν ἀέτωμα

νωσίς αὐτῶν εἰς ἔνα καὶ τὸ αὐτὸν ἀέτωμα.

Απέναντι τοιούτων πειστικῶν καὶ προδήλων μᾶλιστα παρατηρήσεων δὲν μένει παρὰ νὰ καταλέσῃ δὲ ἀντίπαλος τὰ δπλα καὶ νὰ διμολογῆσῃ τὸ Ἡμαρτον. Ο δὲ ἀναγνώστης τῶν σελίδων τοῦ Φουρτβαϊγκλερ δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἀπελπίσῃ δι' ὅλον τὸν καταβαλλόμενον κόπον ἀπὸ τόσον νοήμονας καὶ βαθεῖς ἐπιστήμονας, διαν βλέπῃ πῶς μία μεγαλοφυῖα καθιστᾶ περιττὴν τὴν ὑπαρξίαν τόσων εὐφυῶν. Ή μόνη πιστογροφία ποὺ μένει εἰς ἡμᾶς εἶνε διτ, ἀν δὲν ἔξαντλήσουν προηγουμένως πολλοὶ μωροὶ ὅλας των τὰς δυνάμεις εἰς τὸν ἀβατὸν ποταμόν, δέξαντος δὲν ἡμπορεῖ νὰ εὔρῃ τὸν μόνον ἀκίνδυνον πόρον. Καὶ τοῦ Φουρτβαϊγκλερ τὴν ὁδὸν ἐπρεπε νὰ ἐτοιμάσουν ἐπὶ εἰκοσαετίαν ἄλλα μικρότερα, ἄλλα ἤητητικὰ καὶ δυνατὰ βεβαίως πνεύματα.

Ο συγγραφεὺς δύμως μὲ δῆλην του τὴν ἥσχιαν καὶ ἀπάθειαν βλέπει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης του νίκης. Καὶ χωρὶς νὰ ἀλαλάξῃ ἀπὸ πρόωρον χαράν, ἔξακολουθεῖ νὰ καταφέρῃ δεινὰ τὰ κτυπήματά του κατὰ τῶν ἀντιπάλων.

Νὰ παρακολουθήσωμεν αὐτὸν βῆμα πρὸς βῆμα εἰς τὸν ἡρεμον κατὰ τὸ φαινόμενον, ὅλλα καταπτοοῦντα τὸν ἥειτας τοῦτον ἄγωνα; Τοῦτο θὰ ἔσήμαινε νὰ ἀναλύσωμεν ἔνα πρὸς ἔνα τὰ ἀλλεπάλληλα ἐπιχειρήματά του καὶ ὑπὸ μορφὴν ψηλαφητῆν, ἀπλῶς νὰ παρουσιάσωμεν αὐτὰ εἰς τὸν ἀναγνώστην. Τοῦτο δύμως θὰ ἡτο πολὺ μακρὸν καὶ περιττὸν διὰ μίαν γενικὴν ἐπισκόπησιν τοῦ πράγματος. Τὰ ἔξαγόμενα ἄλλως τοῦ συγγραφέως, αἰσθητὰ γινόμενα μὲ τὰς παρακειμένας καὶ εἰς τοῦτο τὸ κείμενον ἀπεικόνισεις, δύνανται νὰ βοηθήσουν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ νὰ ἐννοήσῃ τὰ πράγματα, χωρὶς νὰ κουρασθῇ, συμβαδίζων τὴν ἐπίτονον ἵσως ὁδὸν τῆς κρίσεως καὶ ἀναλύσεως τοῦ ἐρευνητοῦ.

Η Ἀθηνᾶ μεγαλοπρεπῶς ἐνθρονισμένη εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς τοῦ ἀέτωματος καὶ κοντά τῆς ἀριστερόθεν δὲ Ζεὺς ἐνθρονισμένος καὶ πρὸς αὐτὴν ἀποβλέπων, ἐπειτα δὲ οἰκονόδος τῆς Ἀκροπόλεως ὄφις, δὲ Ἐριχθόνιος δηλοντὸι ἀριστερόθεν τοῦ Διός, δὲ Ἔρμης δὲ ἔξι ἑτέρου δεξιόθεν

τῆς Ἀθηνᾶς, τὴν κεφαλὴν πρὸς αὐτὴν στρέφων. ἄλλα μὲ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα, ἔξι οὖν κρέμεται τὸ δῆθνον τοῦ Ἡρακλέους ἱμάτιον (τοῦτο εἶνε τὸ ἀνωτέρῳ μνημονεύθεν τεμάχιον παρὰ τὸν Τυφῶνα), καὶ δεξιόθεν αὐτοῦ τέλος τὸ Τρισώματον ὃχι τέρας, ὃχι Τυφῶν — δλα ἀνύπαρκτα καὶ ἐντελῶς ἀσύντατα πράγματα — ἄλλα τιμημένος καλομελητής, πρᾶος σεβαστὸς καὶ ἀγαπητὸς παμπάλαιος δαίμων τῆς Ἀττικῆς, γνήσιος τῆς Ἀττικῆς, οἱ Τριτοπάτορες λεγόμενοι θυρωροὶ καὶ φύλακες τῶν ἀνέμων, εἰς τοὺς δρούοις ἔθυσίαζον τὰ γένη, μόνον τῶν Ἀθηναίων τὰ γένη, καὶ ηὔχοντο «ὑπὲρ γενέσεως παίδων ὅταν γαμεῖν ἔμελον» — ταῦτα εἶνε τὰ πρόσωπα, τὰ δροῖα ἀπετέλουν ἔνα λαμπρότατον, γνήσιος Ἀττικόν, καθ' ὅλα ποιητικὸν καὶ γεμάτον ἀπὸ θρησκευτικὴν εἰλικρινὴν εὐλάβειαν τῶν παμπαλαίων Ἀθηναίων, ἀέτωμα τοῦ παλαιοτάτου προπειστρατείου ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς.

Πόσον οὖσιωδῶς καὶ καθ' ὅλας τὰς λεπτομερείας ἡ ἔξηγησις αὐτῇ διαφέρει ἀπὸ τὰς προηγουμένας καὶ πόσον βαθεὶὰ μὲ αὐτὴν εἰσχωρεῖ ἡ καλλιτεχνικὴ ἐκτίμησις τῶν ἀντικειμένων καὶ ἡ κατανόησις τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τῶν παλαιοτάτων Ἀθηναίων! Ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος καταπίπτουν καὶ κατασυντρίβονται αἱ πραγματικῶς ἀσυγχώρητοι στραβαὶ παρατηρήσεις καὶ οἱ μέχρι φαιδρότητος σφαλεροὶ χαρακτηρισμοὶ τῶν παραστάσεων. Οὕτε τέρας οὗτε ἀποτόπαιος τυφῶν εἶνε δὲ μειλίχιος καὶ μὲ τὴν ὅλως διόλου ἀρχαικὴν ἵλαρότητα τοῦ προσώπου πραότατος φαινόμενος τρισώματος δαίμων. Δὲν ἔρχεται ἀπὸ τοὺς ἀέρας φρικτὸς καὶ φοβερὸς διὰ νὰ ἐπιτεθῇ δῆθνον κατὰ τοῦ δῆθνον ἄγωνα περὶ ζωῆς ἡ θανάτου ἀγωνιζομένου μὲ τὸν Τρίτωνα — Πρωτέα Ἡρακλέους, ἀλλ' ὡς ὁ πάτριος, πρωτογενέστατος ἀγορθὸς θεὸς τῶν εὐσεβῶν Ἀθηναίων, παραστεκόμενος μὲ τὴν προστάτιδα Παλλάδα τῆς Ἀκροπόλεως, μὲ τὸν πατέρα Δία, τὸν πιστὸν ἀγέλον αὐτοῦ Ἐρμῆν καὶ τὸν γηγενῆ Ἐριχθόνιος εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ ιερωτάτου σεμνώματος τῆς Ἀκροπόλεως.

Καὶ ὁ Ἡρακλῆς; Ο Ἡρακλῆς δὲν καταπλακαίει τὸν Τρίτωνα, ἄλλα σφίγγει αὐτὸν στερεῶς

εἰς τοὺς ἡρωῖκούς του βραχίονας, διὰ νὰ τὸν ἔξαναγκάσῃ νὰ φανερώσῃ τὰ μυστικά του, αὐτὸς ὁ πάνσοφος «ἄλιος γέρων». Μήπως δὲν εἶνε εἰς τὸν καδένα ἀρχαιολόγον γνωστὸν τὸ διήγημα τοῦ Ὁμήρου περὶ τοῦ Μενελάου καὶ τοῦ Πρωτέως; Κομψότατα καὶ χαριέστατα λέγει ὁ Φουρτβαϊγκλερ δὲ τὸν φοβερὸν τέρας, ὡς νέος ἐπικινδυνότερος ἔχθρος, ὁ Τυφῶν, ἐπήρχετο «ἀπὸ τοὺς ἀέρας» κατὰ τὸν Ἡρακλέους, ἐνῷ αὐτὸς εἶχεν ἥδη μέγαν ἀγῶνα πρὸς ἄλλον ἔχθρον (!), τὸν Τρίτωνα, τότε τὶ τοῦ ἔμεινε νὰ πράξῃ; Τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ πνίξῃ τοῦτον διὰ νὰ τὰ βάλῃ πλέον μὲ ἐκεῖνον. Τί χυδαία δύμως ἰδέα καλλιτεχνικὴ καὶ τι παράλογος θρησκευτικὴ παράστασις θὰ ἐγεννάτο ἀπὸ ἔνα τοιούτον σύμπλεγμα, κανενὸς ἀρχαιολόγου δὲν ἥλθε εἰς τὸν νοῦν νὰ σκεφθῇ.

Οτι δὲ τὸ δεξιὸν ἥμισυ τοῦ ἀέτωματος, τοῦ δροίου τὸ ἀριστερὸν εἶνε δὲ Ἡρακλῆς μὲ τὸν Τρίτωνα, ἀποτελεῖ δὲν υδρος δρις, ἔξηγεται καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρῳ εὐκόλως καὶ ἐκ τῶν διαστάσεων καὶ τοῦ ἔξεχοντος ὑψούς τοῦ ἀναγλύφου. Τὰ δύο ἥμιση συμφωνοῦν τελείως τὸ ἔνα πρὸς τὸ ἄλλο κατὰ τὰ μέτρα καὶ πρὸς τούτοις κατὰ τὸ ποιὸν τοῦ πάρον. Ο ἔννυδρος δὲ καὶ οὐχὶ χρόνιος, δρις εἶνε δὲ τὸν Ἐριχθόνιον παριστάνων, δρις εἶνε αὐτὸς οὗτος πάλιν δὲ εἰς τὸν πλάνην, περὶ πέρα τὰ πρόσκομπατα καὶ θέτει τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των. Η Ἀθηνᾶ δὲν κρατεῖ πλέον ἀπὸ τὸν λόφον τῆς περικεφαλαίας τὸν γίγαντα, ἄλλα τὸν διαπερᾶ μὲ τὸ δόρυν αὐτὸς δὲ ὁ γίγας δὲν κεῖται ὑποκάτω αὐτῆς, ἀλλ' ἀρκετὰ διποσδήποτε μακρύτερα δεξιόθεν. Απὸ δὲ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα τῆς θεᾶς κρέμεται ἡ αἰγίς. Οι δύο δύμως ναοί, τοὺς δροίους διαδριφελδ καὶ δὲ ὁ Βειγανδ μετὰ τοῦ Σοάδερ ἀνήγειραν ἐκ τῶν λειψάνων των εἰς τέλεια οἰκοδομήματα, ἀποκτοῦν τώρα τέλειον καὶ τὸν καλλιστόν προσωπογραφικὸν στολισμόν των. Μία θαυμασία ἐργασία τῆς περικλεοῦς νεωτέρας ἐπιστήμης είναι τοιουτορόπως συντελεσμένη ἐκεῖ ἐπάνω εἰς τὰ σεπτά λείψανα τῆς Ἀκροπόλεως καὶ μία στήλη μὲ χρυσᾶ γράμματα ἡμποροῦσε ἵσως πλέον νὰ δεχθῇ τὰ δινόματα τῶν δημιουργῶν τῆς τούτων, ἀπὸ τὸν πρωτεργάτην σκαπανέα ἔως τὸν τελευταῖον βαθύν της ἐρευνητήν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

γαλειότητα κοντά εἰς τὸν πατέρα Δία καὶ παρεδρευομένην ἀπὸ τοὺς πρωτογόνους θεούς, γεμάτους ἀπὸ μυστήριον καὶ εὐλογίαν διὰ τὴν χώραν Τριτοπατρῆς καὶ τὸν Ἐριχθόνιον. Επάνω πάλιν εἰς τὴν δυτικὴν τοῦ ναοῦ ἀποψιν ἐστόλιζε τὸ μέτωπον αὐτοῦ δὲ μὲ τὴν Ἀττικὴν στενῶς συνδεδεμένος Ἡρακλῆς, εἰς ἓνα σοβαρόν, θεοῖς επεισόδιον τῆς γεμάτης ἀγῶνας ζωῆς του, ἐνῷ ζητεῖ ν' ἀποσπάσῃ τὰ μυστήρια τοῦ πολυκυράντου ἀδήλου του μέλλοντος ἀπὸ τὸν πάνσοφον γέροντα τῆς θαλάσσης. Ας σεβασθοῦμε καὶ ἀς σταδοῦμε μὲ εὐλαβῆ κατάνυξιν ἐμπρὸς εἰς ἐκεῖνο, τὸ διποιὸν κατένυγε τὰς εὐλαβεῖς ψυχὰς τοῦ παλαιοῦ μεγάλου λαοῦ τῶν Ἀθηνῶν!

Καὶ ἡ μαριμονή Ἀθηνᾶ μὲ τοὺς γίγαντας τῆς τρίτης Αἰδούσης ενδίσκει διὰ τὸν Φουρτβαϊγκλερ τὴν μόνην δρομήν της θέσιν εἰς τὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ ἀέτωματος, τὸ δροίον ἐξ ἀνατολῶν ἐστόλιζε τὸν δευτέρον παλαιόν ναὸν τῆς Παλλάδος, τὸν ἐπὶ Πεισιστρατίδῶν. Καὶ ἐδῶ διαγραφεὺς μὲ ἀκαταμάχητον ἐπιχειρήματα διαλύει τὴν πλάνην, περὶ πέρα τὰ πρόσκομπατα καὶ θέτει τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των. Η Ἀθηνᾶ δὲν κρατεῖ πλέον ἀπὸ τὸν λόφον τῆς περικλεοῦς τοῦ γίγαντα, ἄλλα τὸν διαπερᾶ μὲ τὸ δόρυν αὐτὸς δὲ ὁ γίγας δὲν κεῖται ὑποκάτω αὐτῆς, ἀλλ' ἀρκετὰ διποσδήποτε μακρύτερα δεξιόθεν. Απὸ δὲ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα τῆς θεᾶς θέμεται ἡ αἰγίς. Οι δύο δύμως ναοί, τοὺς δροίους διαδριφελδ καὶ δὲ ὁ Βειγανδ μετὰ τοῦ Σοάδερ ἀνήγειραν ἐκ τῶν λειψάνων των εἰς τέλεια οἰκοδομήματα, ἀποκτοῦν τώρα τέλειον καὶ τὸν καλλιστόν προσωπογραφικὸν στολισμόν των. Μία θαυμασία ἐργασία τῆς περικλεοῦς νεωτέρας ἐπιστήμης είναι τοιουτορόπως συντελεσμένη ἐκεῖ ἐπάνω εἰς τὰ σεπτά λείψανα τῆς Ἀκροπόλεως καὶ μία στήλη μὲ χρυσᾶ γράμματα ἡμποροῦσε ἵσως πλέον νὰ δεχθῇ τὰ δινόματα τῶν δημιουργῶν τῆς τούτων, ἀπὸ τὸν πρωτεργάτην σκαπανέα ἔως τὸν τελευταῖον βαθύν της ἐρευνητήν.

ΠΕΡΑΣΜΕΝΑ ΞΕΧΑΣΜΕΝΑ

ΖΩΗΣ ΟΝΕΙΡΟΝ

Eis tōn Zār Mōresas

Κάθομαι μονάχος, στὸν ἔρημο βράχο, κοντά στὴ θάλασσα. Ὡρες καὶ ὥρες κάθομαι καὶ κυττάζω. Οἱ ἥλιος βασιλεύει μέσα σὲ μὰ ἡσυχη, νεκρὴ θάλασσα, χωρὶς ἔνα κυματάκι, χωρὶς ἔναν ἀφρό στὸ περιγιάλ. Ὁλῃ ἡ φύσις, οὐρανός, βουνά, θάλασσα καὶ σύννεφα φαίνονται σὰν νὰ πεθαίνουν γιὰ πάντα καὶ φαίνονται τόσο ευχαριστημένα πῶς πεθαίνουν. Ἀσπροί, θαμποὶ ἀτμοὶ ἀρχίζουν νὰ κατεβαίνουν ἀπὸ τὸν οὐρανό, νὰ σκεπάζουν τάκινητα νερά καὶ νὰ σαβανώνουν τὰ μακρυνὰ νησάκια. Ὁλα τὰ πράγματα τριγύρω προσπαθοῦν νὰ πάρουν μιὰ βαθειὰν ἀναπνοή καὶ δὲν μποροῦν. Τότε κ' ἐγὼ νοιώθω πῶς κάτι τι μοῦ βαραίνει τὸ στήθος, ἀνασηκώνομαι, ἀναστενάζω μὲ κόπο καὶ δῆλη ἡ πλάσις ἀναστενάζει μαζί μου μὲ ἀγωνία. Ὁ ἀέρας ὅμως εἶνε βρανὺς καὶ δὲν οὐρανός δῆλο κατεβαίνει χαμηλότερα, σᾶν νὰ θέλῃ νὰ μᾶς πλακώσῃ. Προσπαθῶ νὰ σηκωθῶ, νὰ φύγω μακριά, νὰ ζητήσω κάπου ἄλλον μιὰ πνοὴ ἀέρος, μιὰν αὔρα, ἔνα ἐλαφρότατο πύσημα, μὰ τὰ πόδια μου εἶνε βρασειὰ σὰν μολύβι. Καὶ μένω ἐκεὶ στὴ θέσι μου, μὲ τὴν ἀπόφασι νὰ πεθάνω μαζί μὲ δῆλη τὴν πλάσι ποῦ ψυχομαχάι γύρω μου.

Χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω, ἀρχίζει νὰ φεύγῃ καὶ νὰ πετᾷ δὲ νοῦς μου. Ὁλη μου ἡ ζωὴ περνᾷ μπροστὶ στὰ μάτια μου σὰν ἀστραπή, δύπως λένε πῶς περνᾶ στὴς τελευταῖς στιγμὲς τῶν πνιγμένων. Ἔνα σωρὸ πράγματα παράξενα, ἀπὸ τὰ πιὸ μεγάλα, ὡς τὰ πιὸ τιποτένια, πράγματα ποῦ τάχω ἔχασει γιὰ πάντα, τοποθεσίες, πρόσωπα, πολιτεῖες, θάλασσες, ζῶα, χρόες καὶ λύτρες, προσευχὲς εὐλαβητικὲς καὶ μιστικὰ ντροπιασμένα, δῆλα σὰν πανόραμα παράξενο, ἀδιάφορο καὶ ἔνο. Περνοῦν τόσο γρήγορα μπροστά μου δὲν αὐτά, ποῦ δὲν προφθάνω νὰ τὸ καταλάβω, τόσο γρήγορα σὰν νὰ τρέχω μέσα σ' ἔνα φανταστικό, δαιμονισμένο σιδηρόδρομο καὶ νὰ περνᾶ δῆλη μου ἡ ζωὴ ἀπόξω ἀπὸ τὰ παράνυρα.

Τί εἶνε μιὰ ζωὴ ἀνθρώπου, νὰ τὴν ἰδῇ κανένας ἔτσι γρήγορα νὰ περνᾶ μπροστά του καὶ νὰ χάνεται! Γελῶ μοναχός μου μὲ τὸν ἑαυτό καὶ μὲ τὸν κόσμο. Καὶ ὑστερα σκοτάδι, σὰν νὰ εἴχε κλείσει τὸ πανόραμα, σὰν νὰ εἴχε σταμα-

τῆσει δὲ σιδηρόδρομος σ' ἔναν ἔρημο σταδιμό, μιὰ πεδιάδα ξερὴ καὶ ἀπέραντη, χωρὶς ἔνα πρόγμα ποῦ νὰ ζῇ καὶ νὰ κουνιέται ἀπάνω της, χωρὶς ἔναν ἥχο, μιὰ πνοή, ἔνα σάλεμα. Κάτι σὰν θάνατος ἡ κάτι σὰν προτητεινὸ ἀπ' τὴ ζωὴ.

Μὰ ἔξαφνα κάτι τι ἀρχίζει πάλι, πολὺ σκοτεινὰ καὶ πολὺ θαμπά, νὰ σαλεύῃ μέσα στὴ νεκρικὴ ἔρημία. Μιὰ ζωὴ ἀρχίζει πάλι, καὶ ἡ ζωὴ αὐτὴ εἶνε δική μου. Χωρὶς ἄλλο δὲν ἥταν πλάνη ἡ δύνειρο. Ἡμουν ἐγὼ δὲν ἰδιος, ἔβλεπα τὸν ἑαυτό μου, ἔβλεπα πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ περιστατικά, γνώριμα καὶ δικά μου, μακρινὰ δύμως, πολὺ μακρινά. Καὶ μοῦ φαντάνε παραδέξειν πῶς ἔτυχε, τόσα πράγματα, μιὰ ζωὴ ὀλόκληρη, νὰ τάχω ἔχασμένα καὶ νάχουν σβύσει ἐντελῶς ἀπ' τὸ μυαλό μου.

Δὲν εἶνε αὐτὸ τὸ ἐργαστῆρι τοῦ πατέρα μου; Βέβαια αὐτὸ εἶνε δύο καὶ δύο, ἀπαράλλακτο. Ὁ πατέρας μου ἥτανε γλύπτης. Ἐπλατε τὸν πηλὸ μ' ἐπιδέξια χέρια καὶ σκάλιζε τὸ μάρμαρο, προσηλωμένος μερόνυχτα ἀπάνω του μὲ δύο μεγάλα, ζωηρὰ μάτια, γεμάτα φῶς. Τὸ ἐργαστῆρι μας ἥτανε μέσα σ' ἔνα ἄλσος, κρυμμένο κάτω ἀπὸ παχειὰ δένδρα. Τὸ φῶς ἐμπαινει μέσα, ἀπὸ ἔνα μεγάλο παρασύριο, καὶ ψυσοῦσε μιὰ ψυχὴ στὰ μισοτελειωμένα ἀγάλματα, στημένα δλόρθα, δλοτρόγυρα καὶ ζέσταινε τὰ γυμνὰ σώματα τῶν γυναικῶν, ποῦ ἐστέκοντο σὲ θεῖες στάσεις μπροστὰ στὸν πατέρα μου, κ' ἐκεῖνος ζύμωνε τὸν μαλακὸ πηλὸ μέσα στὰ χέρια του καὶ τὸν ἔπλαθε σὲ ζωτανά σχήματα.

Νομίζω πῶς εἶνε αὐτὴ ἡ ὥρα. Ἐγὼ καθόμουνα κοντά του καὶ τὸν βοηθοῦσα, ἔλυνα τὸ κόκκινο, μαλακὸ χῶμα κ' ἔπειτα ἔβρεχα τὰ μεγάλα πανιά, ποῦ σκέπαζαν τὰ προπλάσματα, καὶ τὰ ξανάβαζα μὲ προσοχὴ ἀπάνω στὰ πήλινα πλάσματα, μέσα στὴ σκιά. Είχα μάθει νὰ περπατῶ σιγά καὶ νὰ μὴ βγάζω λέξι ἀπ' τὸ στόμα, ἀπὸ ἔνα σεβασμὸ δειλὸ καὶ ἀγιο, γιὰ τὸ ἔργο τοῦ πατέρα μου. Κ' αὐτὸς δὲ μιλοῦσε δῆλη τὴν ημέρα, οὕτε οἱ γυμνὲς γυναικες ποῦ ἐστέκοντο μπροστά του, μὲ τὰ κάτασπρα σώματα καὶ τὴς θεῖες στάσεις, οὕτε αὐτὲς μιλοῦσαν. Δὲν ἀκούγοταν ἄλλο παρὰ τὸ ζύμωμα τοῦ πηλοῦ μὲς

στὰ χέρια τοῦ πατέρα μου καὶ τὸ ψιλύρισμα τῶν φύλλων ἀπὸ τὰ δένδρα τοῦ ἄλσους, ποῦ ἔφθαγε ἀπὸ τὸ τάνοντα παράδυνα, μαζὶ μὲ τὴ μινδρωδιὰ τῶν ἀνθισμένων δένδρων. Ὁ πατέρας οὓς μου μόνο περπατοῦσε ἀπάνω κάτω, πλησίαζε τὰ γυμνὰ σώματα τῶν γυναικῶν μὲ σεβασμό, διόρθωνε τὸ χτενισμα τους μὲ ἀπαλὰ κινήματα, μετακινοῦσε ἐλαφρὰ τὰ μέλη τους, καὶ τὰ ζωτανὰ ἔκεινα σώματα, μέσα στὰ δάκτυλα του, ἐνόμιζες πῶς ξαναπλάνονται καὶ διπλωμοφαίνουν σὰν νὰ μήν ἥσαν ἄψυχος πηλὸς καὶ σὰν νὰ τοὺς φυσοῦσε μέσα τους μιὰ θεϊκὴ πνοή.

Ἐγὼ καθόμουνα ζαρωμένος σὲ μιὰ γωνιὰ καὶ κύτταζα ὥρες καὶ ὥρες ὡς ποὺ θάμποναν τὰ μάτια μου. Τότε σηκωνόμουν πάλι ἐλαφρὰ-ἐλαφρὸν καὶ πήγαινα στὸ μεγάλο παράθυρο. Μακριὰ ἔφανταζαν ψηλὰ καὶ γιγάντια, σὰ θεόκτιστα, μὲ τὰ μεγάλα στερεὰ ἀγκωνάρια, τὰ τείχη τῆς πόλεως, κι' ἀπάνω στὴς ἐπάλξεις περπατοῦσαν μὲ σιγανὰ βήματα οἱ στρατιῶτες καὶ ἀστραφταν αἱ ἀσπίδες τους μέσα στὸν ἥλιο. Πέρα, μέσα στὸ πράσινο βάθος τοῦ ἄλσους, χαμένες μέσα στὰ δένδρα, ἀσπρίζαν οἱ ψηλὲς κολόνες τοῦ ναοῦ, καὶ σπιθοβολοῦσαν ἀπὸ μακριὰ τὰ ὠραῖα χρυσώματα τῶν ἀετωμάτων καὶ ἔχωριζαν τὰ δλόχρυσα κοντάρια καὶ οἱ ἀστραφτερὲς ἀσπίδες ἀπὸ τὴς φοβερὲς σκηνὲς τῶν πολέμων, ποῦ ἥσαν ιστορημένες μέσα στὰ μεγάλα δετώματα. Καὶ γύρω, περίγυρα ἡ θάλασσα ἀσπάζει τὸ περάσμα τῶν ψηλῶν, καμαρωμένων πλοίων, ποῦ ἀνεβοκατέβαζαν σὰν μεγάλες φτερούγες τῆς τριπλές σειρές τῶν ὠραιών κορυτῶν. Ἐπειτα δὲν είχε ξαναφανῆ ἀπὸ τὸ περασμένο βράδυ, ποῦ μὲ τὴν ἀδελφὴ τῆς είχε χαθῆ μέσα στὴς σκιές τοῦ ἄλσους. Τὸ ἀγαλμα τῆς θεᾶς χαμογελοῦσε πάντα τὸ χαμογέλασμά της. Οἱ ἀνθρώποι τότε στήσανε κάτω, σὰν ἔνα κρεβάτι, πλεγμένο ἀπὸ μεγάλα, στερεά κλαδιά, σκεπάσμενα μὲ μαλακά, πλούσια ὑφάσματα. Κατέβασαν μ' εὐλύτερα τὸ ἀγαλμα ἀπὸ τὸ μαρμάρενο βάθος, τὸ ἔξτρωσαν μὲ πρόσοχῃ ἀπάνω στὴ μαλακὴ κλίνη, καὶ μὲ σιγανά, ἐπίσημα βήματα, τὸ σήκωσαν μὲ τὰ στερεά τους χέρια καὶ βγήκανε ἀπ' τὸ ἐργαστῆρι. Ὁ πατέρας μου ἀκολούθησε μὲ βουρκωμένα μάτια τὴν συνοδία, ποῦ χάθηκε μέσα στὰ δένδρα, κ' ἐπειτα ἔπεισε σὰ νεκρὸ σῶμα, ἐπάνω σ' ἔνα σκαμνί, κ' ἐμεινει γιὰ πολλὴ ὥρα ἀκίνητος, μὲ τὸ πρόσωπο κρυμμένο μέσα στὰ χέρια του. Ἐγὼ ἔνοιωθα μιὰ βροχή ἀπὸ μαλακά πλούσια σώματα τῶν γυναικῶν ἀλόγων, ποῦ τὰ κρατεῖ μιὰ ὥρα σκλαβωμένα καὶ ἀκίνητα τὸ καλινάρι, σὲ μιὰ δρμητικὴ ἀκινησία, πηδοῦσαν κάτω ἀπὸ τὰ μαρμάρα πλάσματα, καὶ ἐχάνοντο μέσα στὸ ἄλσος. Τότε δὲν πατέρας μου μέπαιρονε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ πατεβαίναμε κάτω πρόσωπα τὰ τείχη. Περνούσαμε ἀπὸ μιὰ πύλη μὲ μεγάλα καὶ πλατειὰ σκαλοπάτια καὶ πατεβαίναμε κάτω πρόσωπα τὰ τείχη. Εἰκαστα τὸ περιγιάλιον μέσης τοῦ πηλοῦ μου μάζευε τὰ μι-

κρὰ ώραια κοχύλια, ποῦ κρύβανε μέσα τους τὰ ὠραιά χρωμάτα τῆς πορφύρας, κ' ἐγὼ μέσα στὴς σχισμάδες τῶν βράχων ἔκοβα τῆς σπάνιες, μοναχικές ἀγριοβιολέττες, στολίδι τῆς ἀλμυρῆς μοναξιᾶς, καὶ στόλιζα τὰ μακρυνὰ ξανθά μου μαλλιά.

Τὸ πρῶτο μεταξένιο χροῦδι είχε ἀρχίσει νὰ στολίζῃ τὸ πρόσωπό μου, καὶ οἱ πρῶτες ἀστρομένιες τρίχες νὰ χαράζουν μέσα στὰ πυκνὰ μαλλιὰ τοῦ πατέρα μου. Ἡ ώραια μελαχροΐνη κόρη ποῦ ἀνέβανε στὸ μαρμάρενο βάθος, ἀντικρὺ στὸ στιλπνὸ μαρμάρο, ποῦ διόρθωνε τὸ χρυσόπορφυρο πλούσιον κεφαλήν. Κ' ἐγὼ, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω, ἀγάπησα τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς.

Μία ημέρα ἥλθαν πολλοὶ ἀνθρώποι στὸ ἔργο γαστῆρι μας. Τὰ βήματα καὶ τὰ κινήματα τους μέσου στὸν θυσυχὸ τόπο ἐφαίνοντο σὰν πρόσβαλλον τὴν ιερότητα τοῦ ἀσύλου, δύπου σπάνια φθάνανε τὰ βήματα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ώραια μελαχροΐνη κόρη δὲν είχε ξαναφανῆ ἀπὸ τὴς φοβερὲς σκηνὲς τῶν πολέμων, ποῦ μῆσα στὴς σκιές τοῦ ἄλσους. Τὸ ἀγαλμα τῆς θεᾶς χαμογελοῦσε πάντα τὸ χαμογέλασμά της. Οἱ ἀνθρώποι τότε στήσανε κάτω, σὰν ἔνα κρεβάτι, πλεγμένο ἀπὸ μεγάλα, στερεά κλαδιά, σκεπάσμενα μὲ μαλακά, πλούσια ὑφάσματα. Κατέβασαν μ' εὐλύτερα τὸ ἀγαλμα ἀπὸ τὸ μαρμάρενο βάθος, τὸ ἔξτρωσαν μὲ πρόσοχῃ ἀπάνω στὴ μαλακὴ κλίνη, καὶ μὲ σιγανά, ἐπίσημα βήματα, τὸ σήκωσαν μὲ τὰ στερεά τους χέρια καὶ βγήκανε ἀπ' τὸ ἐργαστῆρι. Ὁ πατέρας μου ἀκολούθησε μὲ βουρκωμένα μάτια τὴν συνοδία, ποῦ χάθηκε μέσα στὰ δένδρα, κ' ἐπειτα ἔπεισε σὰ νεκρὸ σῶμα, ἐπάνω σ' ἔνα σκαμνί, κ' ἐμεινει γιὰ πολλὴ ὥρα ἀκίνητος, μὲ τὸ πρόσωπο κρυμμένο μέσα στὰ χέρια του. Ἐγὼ ἔνοιωθα μιὰ βροχή ἀπὸ μαλακά πλούσια σώματα τῶν γυναικῶν ἀλόγων, ποῦ τὰ κρατεῖ μιὰ ὥρα σκλαβωμένα καὶ ἀκίνητα τὸ καλινάρι, σὲ μιὰ δρμητικὴ ἀκινησία, πηδοῦσαν κάτω ἀπὸ τὰ μαρμάρα πλάσματα, καὶ ἐχάνοντο μέσα στὸ ἄλσος. Τότε δὲν πατέρας μου μέπαιρονε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ πατεβαίναμε κάτω πρόσωπα τὰ τείχη. Περνούσαμε ἀπὸ μιὰ πύλη μὲ μεγάλα καὶ πλατειὰ σκαλοπάτια καὶ πατεβαίναμε κάτω πρόσωπα τὰ τείχη. Εἰκαστα τὸ περιγιάλιον μέσης τοῦ πηλοῦ μου μάζευε τὰ μι-

Τότε ὁ πατέρας μου σηκώθηκε, μοῦ ἔχαί-
δειγε τὰ μακριά μου ξανθὰ μαλλιά καὶ σιγά-
σιγά πήραμε τὸν δρόμο τῶν τειχῶν. Κατεβή-
καμε κάτω στὸ περιγιαλί καὶ καθίσαμε σ' ἕνα
βράχο. Οὔτε ὁ πατέρας μου μάζεψε κοχύλια
ἐκείνη τὴν ἡμέρα, οὔτ' ἐγὼ στόλισα μὲ ἀγριοβιο-
λέττες τὰ μαλλιά μου.

Πέρασε καιρὸς ἀπὸ τότε καὶ οἱ μέρες ἥτις
πίσω ἀπ' τὴν ἄλλη, ὅλλαξαν πολλὰ πράγματα
στὴν ζωὴν μου. Ἐνα πρωΐ μιὰ βοὴ ἀπὸ μα-
κρινοὺς ἥχους σαλπίγκων, ἀπὸ φωνῆς ἀνθρώ-
πων, ποδοβολητὰ ἀλόγων, κυλίσματα τροχῶν
καὶ παιᾶνες πολεμικοὺς μᾶς ἔπινησε. Ἐνας
ἀγγελιοφόρος, λαχανισμένος ἀπὸ τὸν δρόμο,
πέρασε σὰν ἀστραπῆ, μπροστὰ στὸ ἐργα-
στῆρι, μέσα σ' ἕνα σύννεφο σκόνι. Ἐνας λό-
γος πέταξε ἀπ' τὰ χεῖλη του. Ὁ ἔχθρος εἶχε
φανῆ.

Ἀνεβήκαμε ἀπάνω στὸ λόφο. Σὰν ἔνα ἀπέ-
ραντο κοπάδι ἀπὸ γλάρους σκέπαζε τὴν θά-
λασσα, μακρὰ στὸν δρίζοντα. Οὔριος ἀνεμὸς
ἔσπρωχνε τὰ ἔχθρικὰ πλοῖα πρὸς τὸ περιγιαλί
μας. Ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ κόλπου τὰ δικά μας
πλοῖα, σὰν ἔνα σῶμα, σὲ μιὰ στριμωγμένη
γραμμή, ἔστεκαν ἀκίνητα, κολλημένα ἀπάνω
στὸ νερό, σὰν ἔνα τείχος στερεό, ποῦ ἔφραζε
τὸν γαλάζιο κόλπο καὶ πρόσμενε περήφανο τὸ
μεγάλο χτύπημα. Ἀπάνω στὰ τείχη ἀσπρολο-
γοῦσε ἔνα πλήθος πολυκίνητο, μὲ ἀστραπὲς με-
τάλλων καὶ χλαμύδων ἀνεμίσματα. Ἄρματα,
βαρεία φροτωμένα, περνοῦσαν ἀργοκίνητα δύο-
δύο ἀπάνω στὰ τείχη. Καὶ σὰ χίλια παραπό-
ταμα, ποῦ κατέβαιναν ἀφρισμένα ἀπὸ τὴν πό-
λιν καὶ χύνοντο πρὸς τὰ βαρεία ὑμελία τῶν
τειχῶν καὶ τῶν πύργων, κυλοῦσαν γοργά, ἀτε-
λείωτα τάρματωμένα πλήθη. Μιὰ ἀνατοκήλια
πέρασε γύρω μας. Κατεβήκαμε μὲ βίᾳ τὸν λόφο.
Ο πατέρας μου φόρεσε τὴν ἀρματωσιά του,
ἄρπαξε τὴν ἀσπίδα μὲ τὸ ζερβί του χέρι, κ' ἐγὼ
τὸν ἀκολούθησα. Ποτὲ τὸ γλυκό κρασὶ τῆς Κύ-
πρου δὲν μὲ εἶχε μεθύσει, σὰν αὐτὴ τὴ στιγμή.
Σὲ λίγο βρεθήκαμε ἀπάνω στὰ τείχη.

Ἄποσταμένος κάθισα νὰ ξανασάνω ἀπάνω
σ' ἔνα λιθάρι. Ἡ ἀνατολὴ ἀρχισε νὰ ροδίζῃ.
Ἡ μακρινὴ θάλασσα φάνταζε σκεπασμένη μὲ
τριαντάφυλλα, καὶ τὸ περιγιαλί ἦταν γεμάτο
ἀπὸ λευκὰ κρίνα. Τὸ θυμάρι, πατημένο ἀπ' τὸ
ποδοβολητὸν τῶν στρατιωτῶν, γέμιζε μὲ βάλ-
σαμα τὸν ἀέρα, καὶ ἀπὸ τοὺς περίγυρα λόφους
οἱ κορυδαλοί, μὲ μίαν ὠραίαν ὁρμὴ ἔπειτοῦσαν

πρὸς τὸν γαλάζιον αἰθέρα, καὶ ἀπὸ ψηλὰ ἔφθα-
νε, μεθυσμένο ἀπὸ τὸ φῶς, τὸ τρελλό τους κε-
λάδημα.

Τὰ μάτια μου τότε ἔπεσαν μακρὰ πρὸς τὸ
ιερὸ τὸ ἄλσος. Ἀνάμεσα στὴς πρασινάδες ἀσπρο-
λογοῦσαν γλυκοφιλημένες ἀπ' τὸ αὐγὸν φῶς,
οἱ λιγερὲς κολῶνες. Ἡ ψυχὴ μου πέταξε πρὸς
τὸν ὠραῖο ναό, καὶ νόμισα πῶς ἀνάμεσα ἀπ'
τὰ πυκνὰ δένδρα ἔχωρισα τὸ γυμνὸ σῶμα
τῆς θεᾶς, ποῦ μοῦ χαμογελοῦσε. Χαμογελοῦσε
μέσα στὸ θεῖο φῶς, στεφανωμένη μὲ κισσοὺς
καὶ τριαντάφυλλα. Τὰ τριαντάφυλλα μαδοῦσαν
μαραμένα ἀπάνω στὰ πένθιμα φύλλα τοῦ κισ-
σοῦ. Ἡσαν τὰ τελευταῖα τριαντάφυλλα ποῦ
τῆς εἶχα φέρει. Ἀπὸ τὸν καιρὸ, ποῦ μᾶς ἀφίσε
ἡ θεά, κάθε αὐγὴ τῆς ἔφερνα καινούργια στε-
φάνια καὶ κάθε βράδυ καινούρια ρόδα. Πολ-
λὲς νύχτες ἔεινάτισα κάτω ἀπὸ τὸ ἄγαλμά της,
ἀγκαλιάζοντας μὲ μυστικὲς προσευχὲς τὰ θεῖα
τῆς πόδια, καὶ ἡ αὐγὴ μὲ ἔβρισκε πάντα χλωμό
μέσα στὸ σιωπὴλὸ τὸ ἄλσος. Τώρα μὲ τάραξε τὸ
ἄγριο ποδοβολητὸ τῶν ἀλόγων καὶ τὸ βιαστικὸ
κύλισμα τῶν τροχῶν, κάτω ἀπ' τὰ τείχη. Καὶ
θυμήθηκα πῶς κάτω ἀπὸ τὴς σκοτεινὲς περι-
πλοκάδες εἶχα περπατήσει ἀπάνω στὴ βουβή
χλόη, σφύγγοντας ἀπάνω μου ἔνα θερμό, λευ-
κότατο σῶμα. Ἡτανε ἡ λιγερὴ λέσχεια, σὰ νεό-
βλαστος κλῶνος. Εἶχε πονέσει τὴς ἀγρυπνίες καὶ
τῆς προσευχῆς μου καὶ μιὰ νύκτα φάνηκε σὰ
σκιὰ μέσα στῆς σκιές, καὶ ἥλθε κοντά μου καὶ
μοῦ χάιδεψε τὰ μαλλιά μου. Ἐμοιαίζε τόσο μὲ
τὴ μαρμαρένια θεά, καὶ εἶχε τόσο τὸ ἴδιο χα-
μόγελο ἀπάνω στὰ χεῖλη της, ποῦ πίστεψα
πῶς τὸ κρύο μάρμαρο εἶχε ζωτανέψει καὶ κα-
τέβηκε ἀπ' τὸ ψηλό του βάθρο. Καὶ κάθε νύ-
χτα κατέβαινε, καὶ κάθε νύχτα περπατούσαμε
κάτω ἀπὸ τὴς σκοτεινὲς περιπλοκάδες.

Καὶ τώρα πρέπει γὰρ πεθάνω ἀπάνω σ' ἄ-
γρια τείχη. Τὸ μαῦρο σκοτάδι θὰ σκεπάσῃ τὰ
βλέφαρά μου, καὶ τὸ αἷμα μου θὰ τρέξῃ ἀπ'
τὴν πληγὴ τοῦ κονταριοῦ καὶ θὰ βάψῃ τὴ γῆ
τὴ διψασμένη. Καὶ δὲν θὰ στεφανώσω πιὰ τὴν
ὠραία θεὰ μὲ τριαντάφυλλα καὶ δὲν θὰ στο-
λίζω πιὰ τὰ μαλλιά μου μὲ τὴς ἀγριοβιολέττες
τῶν βράχων. Γιὰ τὰ ξανθά μου μαλλιά στέ-
φανα θὰ πλένω, στὸ ἀγριο λιβάδι, ἀπὸ πικροὺς
ἀσφοδέλους. Καὶ εἶνε τόσον ὠραῖο τὸ φῶς τοῦ
φανοῦ καὶ τόσο γλυκός δὲ ξανθός Ἡλιος, καὶ
τὸ ἀεράκι ποῦ ἀναδεύει τὴς ἀνεμώνες τοῦ
ἀγροῦ καὶ τῆς ἀκρογιαλίας τὰ κρίνα, φιλεῖ τόσο
γλυκὰ τὸ μέτωπό μου. Καὶ πέρα στὸ σκοτεινὸ
ἄλσος, χαμογελάει ἡ ὠραία θεά, στεφανωμένη

μὲ ρόδα... Ὡ θεῖον φῶς, ποιὸς νόμος πρό-
στάζει νὰ σ' ἀλλάξω μὲ τὸ μαῦρο σκοτάδι;

Σηκόνθηκα, σὰν ξυπνημένος, ἀπὸ κακὸν ὅ-
νειρο, ἀρπάξας ἀπὸ τὸ χῶμα τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ
κοντάρι, πέρασα γρήγορα ἀνάμεσα ἀπὸ τῶπλι-
σμένο πλῆθος καὶ ὑστεραῖ ἀρχισα τὸ τρέχω,
σὰν τὸν ἀνεμο, σὰν νάφερονα μοκρούν κάποιο
μήνυμα. Ὅλοι παραμέριζαν μὲ βίᾳ κ' εὐλά-
βεια μπροστά μου. Ποτὲ ἀγγελος ποῦ φέρει
πικρὸν ἡ χαρούμενο μήνυμα στὴ μάχαιρη λαχ-
τάρα τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἀνηλίκων, ποῦ
πίσω τους ἀφίσεις οἱ πολεμιστάδες, δὲν ἔβαλε
παρόμοια φτερὰ σ' ἀνήσυχα πόδια του. Ὁ
ἀέρας μ' ἔφερνε κ' ἐγώ ἔσερνα πίσω μου τὸν
ἀέρα. Ἀπὸ μακρὰν ἀντίκρυσα τὸ ιερὸ τὸ ἄλσος.
Νέα δρμὴ μοῦ φτέρωσε τὰ πόδια. Καὶ σὰν
ἔφθασα μέσα στὰ πρῶτα σκιερὰ δένδρα, στά-
θηκα νάνασάνω. Ἡ ζωὴ μοῦ χαμογελοῦσε πε-
ρίγυρα μὲ χίλια μάγια. Πέταξα τότε τὴν ἀ-
σπίδα καὶ τὸ κοντάρι καὶ τάκρυψα μέσα στὸν
πυκνὸν θάμνον. Ἀπὸ μακρὰν μ' ἔφθανε καὶ τὰ
μὲν κυνηγοῦσε ἡ χλαλοὴ τῶν ἀνδρῶν καὶ τὰ
κύματα, κάτασπρα, ἀφρισμένα ἄτια, φυσῶντας
ἀχνοὺς ἀπ' τὰ ρουθούνια, μὲ τὰ χαλινάρια στὰ
δόντια, πηδοῦν καὶ τρέχοντας καταποδιαστὰ μ'
ἀνεμισμένες χήτες, νάνεβοῦντες στὸν βράχους.
Καὶ πάλι γκρεμίζονται μὲς στὴ θάλασσα. Εἴ-
μαι ζωντανὸς τάχα, γιὰ εἶμαι κάποιο φάντα-
σμα τῆς μοναξίας, ποῦ ἡ κατάρα τῶν θεῶν μὲ
ἀνέβασε ἀπ' τὴς κρυψῶντες τῶν νεκρῶν καὶ τοῦ
σκοταδιοῦ τῆς πύλες μέσα στὴ νύχτα; Καὶ φεύ-
γω, φεύγω μὲ τρομάρα μακρὰν ἀπὸ τὸν βράχο
καὶ ποῦ τρέχω δὲν ξέρω. Ζητῶ ἔνα χαμόγελο
μακρινό — τὸ ξέρω τί ζητῶ — ζητῶ τὸ χαμό-
γελο τῆς μαρμαρένιας θεᾶς. Καὶ δὲν τὸν βρίσκω
πουθενά. Καὶ σὰ φθάνω μέσα στὰ δάση, δὲν
ἀνέβασε ἀπ' τὴς κρυψῶντες τῶν νεκρῶν καὶ τὰ
σκοταδιοῦ τῆς πύλες μέσα στὴ νύχτα; Καὶ φεύ-
γω, φεύγω μὲ τρομάρα μακρὰν ἀπὸ τὸν βράχο

πολεμιστάδες ποῦ πρόχωροῦσαν μὲ φύρια λόγια.
Στὰ χέρια τους κάτι ἀστραφτε ἀπ' τὴς τελευταῖς
ἀκτίνες τοῦ Ἡλίου. Ἡταν ἡ ἀστίδα μου. Ὁ-
ταν μ' ἀντίκρυσαν κάτω στὸ χορτάρι σταθή-
κανε μπροστά μου, μὲ κύτταξαν μὲ τὴν ἀκρη
τοῦ ματιοῦ τους καὶ μοῦ πέταξαν μὲ καταφρό-
νια τὴν ἀσπίδα μου. Ἐγώ ἔκρυψα τὸ πρόσωπό
μου μὲ τὰ χέρια μου. Τότε ἔνοιωσα ἔνα σίδερο
νὰ μοῦ σχίζῃ τὸ στῆθος καὶ εἶδα τὸ πράσινο
χορτάρι κοκκινισμένο ἀπ' τὸ αἷμα μου. Μὲς
ταῦτια μου κάτι τι ἔβούντες σὰν ἀνεμος καὶ
μέσα στὸ ἀτελείωτο βουητὸ σφύριζαν βρισιές
καὶ κατάρες.

Ἐπειτα ἡ μαύρη νύχτα κάθισε στὰ βλέ-
φαρά μου.

· · · · · ***

Βρίσκομαι ἀκόμα κοντὰ στὴ θάλασσα, ἀπάνω
στὸν ἔφημο βράχο. Καὶ νύχτωσε βα-
θεὶα καὶ δὲν τὸ κατάλαβα. Ἡ πούλια γέρονει
στὸ βασίλεμά της. Ἡ καταχνιὰ σκορπίσθηκε,
δὲ ἀνεμος μανίζει ἀπάνω στὴ θάλασσα καὶ τὰ
κύματα, κάτασπρα, ἀφρισμένα ἄτια, φυσῶντας
ἀχνοὺς ἀπ' τὰ ρουθούνια, μὲ τὰ χαλινάρια στὰ
δόντια, πηδοῦν καὶ τρέχοντας καταποδιαστὰ μ'
ἀνεμισμένες χήτες, νάνεβοῦντες στὸν βράχους.
Καὶ πάλι γκρεμίζονται μὲς στὴ θάλασσα. Εἴ-
μαι ζωντανὸς τάχα, γιὰ εἶμαι κάποιο φάντα-
σμα τῆς μοναξίας, ποῦ ἡ κατάρα τῶν θεῶν μὲ
ἀνέβασε ἀπ' τὴς κρυψῶντες τῶν νεκρῶν καὶ τοῦ
σκοταδιοῦ τῆς πύλες μέσα στὴ νύχτα; Καὶ φεύ-
γω, φεύγω μὲ τρομάρα μακρὰν ἀπὸ τὸν βράχο
καὶ ποῦ τρέχω δὲν ξέρω. Ζητῶ ἔνα χαμόγελο
μακρινό — τὸ ξέρω τί ζητῶ — ζητῶ τὸ χαμό-
γελο τῆς μαρμαρένιας θεᾶς. Καὶ δὲν τὸν βρίσκω
πουθενά. Καὶ σὰ φθάνω μέσα στὰ δάση, δὲν
ἀνέβασε ἀπ' τὴς κρυψῶντες τῶν νεκρῶν καὶ τὰ
σκοταδιοῦ τῆς πύλες μέσα στὴ νύχτα; Καὶ φεύ-
γω, φεύγω μὲ τρομάρα μακρὰν ἀπὸ τὸν βράχο

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΑΠΟ ΤΑ «ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ».*

Γ'. — ΤΟ «ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΗΣ ΚΟΥΓΚΕΣΤΑΣ»

Τὸ ὑπὸ τῶν Βιλλαρδουΐνων ἴδρυθεν ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὴν ἡγ. ἔκ. προγκιπάτον τῆς Ἀχαΐας ἡ τοῦ Μορέως ὑπῆρξε τὸ λαμπρότερον καὶ σοφώτερον. διωργανωμένον ἐκ τῶν πολιαρθίμων κρατιδίων, τὰ ὅποια οἱ ἵπποται τῆς Δύσεως ἴδρυσαν ἐν ἐλληνικαῖς χώραις μετὰ τὴν κατακερμάτισιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ἐπακολούθησαν εἰς τὴν δ'. σταυροφορίαν. Σπανίως ἀναφέρει ἡ ἱστορία κατάκτησιν, ἡ ὅποια μὲ τόσην σύνεσιν διεξήχθη καὶ τόσον εἰρηνικῶς προσηρμόσθη πρὸς τὸν ὑποταχθέντα λαόν, ὅπως ἡ κατάκτησις ἐν Μορέᾳ τῶν ἀξέστων, ἀλλὰ γενναιοψύχων ἵπποτῶν τῆς γαλλικῆς Καμπανίας καὶ Βουργουνδίας. Ἡ χώρα ἦτο ἥδη πρόσφορος νὰ δεχθῇ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα, διότι ἐκ τῆς ἀναρχίας, ἡ ὅποια ἐβασίλευεν ἐν αὐτῇ κατὰ τὸν τελευταῖον χρόνον τῆς Βυζαντινῆς κυριαρχίας, πρόσκυψαν ἥδη Ἐλληνες τοπάρχαι οἱ ὅποιοι ἔζων ἐν τῷ Μορέᾳ βίον ὅμοιον μὲ τοὺς φεουδάρχας τῆς Δύσεως. Ὁτε δὲ ἥλθον οἱ ἔνοι κατακτηταί, οἱ κάτοικοι εὐκόλως ἐσυνθηκολόγησαν πρὸς αὐτούς, ἀφοῦ μάλιστα ὑπεσχέθησαν οὗτοι δι' ὅρκου, διότι θὰ τηρήσουν «τοῦ τόπου τὰ συνήθεια, τὸν νόμον καὶ τὴν πίστιν τῶν Ῥωμαίων».

Καὶ ἀληθῶς μετὰ σεβασμοῦ διεφύλαξαν οἱ Γάλλοι βαρῶνοι τὰς προνομίας τῶν Πελοποννησίων. Ἐν ἐπισήμῳ βιβλίῳ κατέγραφον τοὺς νόμους, τὰ συνήθεια καὶ τὰς ἐλευθερίας τοῦ τόπου, τὴν φεουδαλικὴν διανομὴν τῆς χώρας, τὴν ὑποχρέωσιν πρὸς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τοῦ φεύδου, καὶ καθόλου πᾶν ζητήμα σχετικὸν μὲ τὴν κατάκτησιν καὶ διοίκησιν τοῦ προγκιπάτου. Ὁ πρόγκιψ δὲν ἥδυνατο αὐταρχικῶς νὰ κυβερνᾷ, ὥφειλε νὰ συμβουλεύεται τὸν περὶ αὐτὸν (préndre conseil des hommes dou pays), τὸ δὲ φεουδαλικὰ ζητήματα ἔλυντε εἰς τὰς κούρτιας τοῦ προγκιπος ἥσαν δὲ κούρται, συνάρθροισις τῶν βαρώνων, μηρὰ μὲν κούρτη συνάρθροισις τῶν περὶ τὸν ἡγεμόνα, μεγάλη δὲ ἡ δυνατὴ κούρτη σύνοδος ὀλων τῶν βαρώνων, ὅλων τοῦ προγκιπάτου. διότι τὸ προγκιπάτον τοῦ Μορέως ἦτο τόσον ἰσχυρὸν ὥστε δὲν περιωρίζετο εἰς μόνην τὴν Πελοπόννησον, ἀλλ' ὁ πρόγκιψ εἶνεν ὑποτελεῖς καὶ τὸν Μέγαν Κύρον τῶν Ἀθηνῶν, τὸν δούκα

τῆς Δωδεκανήσου ἡ Νάξου, τοὺς αὐθέντας τοῦ Εὐδίσπον (τῆς Εὐβοίας) καὶ τὸν μαρκέσην τῆς Μπόνδενίτσας.

Ἐν τῷ ἐπισήμῳ, βιβλίῳ, τὸ ὅποιον ἐκαλεῖτο, φαίνεται, «Βιβλίον τῆς Κονγκέστας» ἦτοι «Βιβλίον τῆς Κατακτήσεως», κατεγράφησαν οἱ ἀγῶνες τῶν Φράγκων ἵπποτῶν πρὸς κατάκτησιν τῆς χώρας καὶ τὰ ὑπὸ αὐτῶν ἴδρυθεντα «κάστρα καὶ δυναμάρια» πρὸς διατήρησιν αὐτῆς. Ἐκ τοῦ Βιβλίου τούτου φαίνεται ἀπέρορευσαν τοία περιεργάτατα Χρονικά μεταξὺ τῶν τόσον περιέργων χρονικῶν τοῦ μεσαίων, τὰ γνωστὰ ὑπὸ τὸνομα «Χρονικὰ τοῦ Μορέως». Συνήθως λέγοντες «Χρονικὸν τοῦ Μορέως» ἐννοοῦμεν τὸ ἐλληνικὸν κείμενον, τὸ ὅποιον περιεσώθη μέχρις ἡμῶν εἰς πολιτικοὺς ἄνθρους ἢτοι δεκαπενταυλάβους στίχους, καὶ τὸ ὅποιον ἐξεδόθη πολλάκις ὑπὸ τοῦ Buchon ἀλλ' ὅφειλομεν νὰ ἐννοοῦμεν καὶ τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν ἀραγωνικὴν παραλλαγὴν τοῦ Χρονικοῦ διότι ἔχει καὶ τὸ ἐλληνικὸν καὶ τὸ γαλλικὸν κείμενον, καὶ ἀλλας ἀκόμη χρονογραφίας, ἐκ τῶν ὅποιων μερικαὶ μας εἶναι ἄγνωστοι.

Τὸ Ἐλληνικὸν Χρονικὸν τοῦ Μορέως, τὸ ὅποιον δύναται νὰ δομασθῇ καὶ στιχηρόν,—διότι αἱ ἀλλας, αἱ ἀλλόγλωσσοι παραλλαγαὶ εἴναι γραμμέναι εἰς λόγον πεζόν,—ἀνεκάλυψεν πρῶτος ὁ διάσημος Γάλλος μεσαιωνοδίφης Buchon, ὁ ὅποιος εἶναι ὁ πρῶτος σπουδαῖος ἐρευνητὴς τῆς φραγκοκρατίας ἐν Ἐλλάδι μετὰ τὸν μέγαν ἀλλὰ παλαιὸν Δουκάγγιον, τὸν «πατέρα τῆς φραγκοβυζαντινῆς ἴστορίας». Ο Buchon ἐξέδωκε τὸ Χρονικὸν κατὰ πρῶτον τὸ 1825 ἐν γαλλικῇ μεταφράσει ἀξία σημειώσεως πρὸ πάντων εἶνατ ἡ ἐκδοσις τοῦ 1840 ἐν τοῖς Chroniques étrangères διὰ τὰς πολλὰς ἴστορικὰς σημειώσεις, καὶ ἡ τοῦ 1845 ἐν ταῖς Recherches Historiques, ἡ ὅποια κυρίως ἦτο ἐν χοήσει ἔως τώρα εἰς τὰς ἴστορικὰς μελέτας περὶ τοῦ λατινοκρατημένιος Μορέως¹. Σήμερον ὅμως ἔχομεν ὡς βάσιν τῶν ἐργασιῶν μας καλὴν φιλολογικὴν ἐκδοσιν τοῦ Ἀμερικανοῦ λογίου John Schmitt, ὁ ὅποιος τὸ 1904 μετὰ ἐργασίαν πολλῶν ἐτῶν ἐδημοσίευσε κριτικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ Χρονικοῦ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν Βυζαντινῶν κειμένων, τὰ ὅποια ἐκδίδονται ὑπὸ

¹ Recherches historiques sur la principauté française de Morée et ses hautes baronnies. t. B'. Βιβλίον τῆς Κονγκέστας, ἐν Παρισίοις 1845.

τὴν ἐπιστασίαν τοῦ διασήμου Ἀγγλου βυζαντινολόγου J. Bury¹.

Ἡ γαλλικὴ καὶ ἀραγωνικὴ παραλλαγὴ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως εἶναι εἰς λόγον πεζόν καὶ τὴν μὲν πρώτην ἀνεκάλυψε καὶ ἐδημοσίευσε πάλιν ὁ Buchon², τὴν δὲ δευτέραν ὁ Γάλλος Ἀλφρέδος Morel-Fatio³. Σπουδαῖον ζήτημα ὑπάρχει, ποία ἐκ τῶν δύο κυρίων παραλλαγῶν, αἱ ὅποιαι εἶναι ἡ ἐλληνικὴ καὶ ἡ γαλλικὴ, ποία εἶναι τὸ πρωτότυπον πιθανώτερον φαίνεται, διτὶ καὶ αἱ δύο προσέρχονται ἀπὸ ἐπίσημον βιβλίον, εἰς τὸ ὅποιον κατεγράφοντο τὰ χρονικὰ τῆς κατακτήσεως, καὶ τὸ ὅποιον θὰ ἐλέγητο «Βιβλίον τῆς Κονγκέστας». Ἡ δὲ ἀραγωνικὴ παραλλαγὴ πηγὰς ἔχει καὶ τὸ ἐλληνικὸν καὶ τὸ φωτίζουν μίαν ἀπὸ τὰς πλέον παραδόξους καὶ πλέον γοητευτικὰς περιόδους τῆς μεσοχρονίου ἡμῶν ἴστορίας. Εἶναι δὲ τὰ ἐπεισόδια ταῦτα τοῦ φεουδαλικοῦ βίου τοῦ Μορέως ἄγνωστα, θαμμένα εἰς σπάνια βιβλία, τὰ δόπια δὲν ἔχει ὁ καθεὶς εἰς τὰς χειράς του καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἀφηγηθῶμεν μερικὰ εἰς τὸν φίλους τῶν «Παναθηναίων» καὶ τῆς μεσαιωνικῆς μας ἴστορίας.

Κατὰ τὰς μελέτας περὶ τῆς φραγκοκρατίας ἐν Ἐλλάδι ὅφειλε νὰ μεταχειρίζεται κάνεις καὶ τὰς τρεῖς συγχρόνως παραλλαγὰς διότι ὅχι μόνον διαφωτίζουν καὶ συμπληρώνουν ἡ μία τὴν ἄλλην, ἀλλὰ καὶ συνεχίζει τὴν ἀφήγησιν τῆς ἀρχαιοτέρας ἡ νεωτέρα ἐξ αὐτῶν. Τοιουτούρωπος τὸ μὲν Ἐλληνικὸν Χρονικὸν τοῦ Μορέως περαίνει τὴν ἀφήγησιν τον τὸ 1292, τὸ δὲ Γαλλικὸν ἐξακονθεῖ μέχρι τοῦ 1304, καὶ τὸ Ἀραγωνικὸν μέχρι τοῦ 1377· δσα δηλαδὴ ἐξ αὐτῶν ἐγράφησαν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους δημοσίευται οἱ ἔνοι κατακτηταὶ πρὸς τὸν Ἐλληνικὸν βίον θὰ ἔξειληντο καὶ οἱ Φράγκοι βαρῶνοι ἐάν ἔμενον περισπότερον καιρὸν εἰς τὴν Ἐλλάδα:

«... ἵσως θὰ ὑπῆρχε σήμερον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἔλεγεν ὁ μέγας Γαλάτης διδάσκαλος Gaston Paris, μέγα θαλάσσιον κράτος, ἀντίστοιχον τοῦ ἀγγλικοῦ θὰ συνέβαινε κάτι παρόμοιον μὲ τὸ συμβάν εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὴν νορμανδικὴν κατακτησιν· οἱ θιαγενεῖς θ' ἀπερρόφων τοὺς κατακτητάς, καὶ τὸ μέγα τοῦτο θαλάσσιον κράτος τῆς Ἀνατολῆς θὰ ἥτο ἀκραιφνῶς Ἐλληνικόν!»

¹ The Chronicle of Morea. Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως. A history in political verse, relating the establishment of feudalism in Greece by the Franks in the thirteenth century. Ἐν Λονδίνῳ 1904.

² Recherches historiques t. A' Le livre de la Conquête de la principauté de la Morée, ἐν Παρισίοις 1845.

³ Libro de los fechos et conquistas del principado de la Morea, ἐν Γενεύῃ 1885.

«Ἐχομεν καὶ ἴταλην παράφρασιν τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως, ἡ ὅποια προέχεται ἀπὸ τὸ Ἐλληνικὸν κείμενον. Ο δὲ Χρονογράφος, λαϊκὸν ἴστοριον ἀνάγνωσμα πολὺ ἀγαπητὸν εἰς τὸν λαόν μας κατὰ τὸν κρόνον τῆς δουλείας, περιλαμβάνει περὶ ἡλικίαν εἰς τὸ πεζόν τοῦ Χρονικοῦ — Περὶ πάντων τῶν εἰδικῶν ζητημάτων, τὰ ὅποια ἔγειρονται τὰ Χρονικὰ τοῦ Μορέως ἐν ὅλαις ταῖς παραλλαγαῖς αὐτῶν, παραπέμπονται εἰς τὴν προσεχῶς δημοσίευμένην παχόδων πραγματείαν μοι. Τὰ Χρονικά τοῦ Μορέως, συμβολαὶ εἰς τὴν φραγκοβυζαντινήν ἴστορίαν καὶ φιλολογίαν, ἡ ὅποια ἐκπυνθανεῖται εἰς τὸ προσέκες τεῦχος (δ'. τοῦ c. τόμου) τοῦ Δελτίου τῆς Ἱστορικῆς καὶ Εθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος

τικῶς εἶναι πηγαὶ ἀστείοις περιέργων καὶ δλως ἀγνώστων εἰδήσεων περὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τοῦ φεουδαλικοῦ Μορέως. Λέν μας δημοσίευνται τὰ Χρονικὰ τοῦ Μορέως μόνον τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας, μόνον πολεμικὰ γεγονότα, μᾶς δημοσίευνται καὶ τὴν φεουδαλικὴν τῆς χώρας, μᾶς δημοσίευνται ἀκόμη περὶεργα ἐπεισόδια τοῦ πολιτικοῦ βίου τοῦ φεουδαλικοῦ Μορέως. Ρίπτουν λαμπρὰς ἀκτῖνας, ἔνα προβολέα ἥλεκτρικὸν δυνάμενα νὰ εἰπωμεν, εἰς τὰ μεσαιωνικὰ σκότη τῆς Πελοποννήσου, καὶ φωτίζουν μίαν ἀπὸ τὰς πλέον παραδόξους καὶ πλέον γοητευτικὰς περιόδους τῆς μεσοχρονίου ἡμῶν ἴστορίας. Εἶναι δὲ τὰ ἐπεισόδια ταῦτα τοῦ φεουδαλικοῦ βίου τοῦ Μορέως ἄγνωστα, θαμμένα εἰς σπάνια βιβλία, τὰ δόπια δὲν ἔχει ὁ καθεὶς εἰς τὰς χειράς του καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἀφηγηθῶμεν μερικὰ εἰς τὸν φίλους τῶν «Παναθηναίων» καὶ τῆς μεσαιωνικῆς μας ἴστορίας.

Αἱ μεσαιωνικαὶ χρονογραφίαι καὶ τὰ μεσαιωνικὰ λογοτεχνικὰ ἔργα, ὅπως τὰ γαλλικὰ μυθιστορήματα περὶ τῆς Στρογγυλῆς Τραπέζης καὶ τοῦ Βρετανικοῦ κύκλου, κατέχουν μέσην τινὰ θέσιν μεταξὺ τῆς ἀκραιφνοῦς δημιώδους ἥτοι κατὰ φύσιν λογοτεχνίας τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀτομικῶν λογοτεχνικῶν ἔργων. Ἡ δημιώδης, ἡ κατὰ φύσιν λογοτεχνία, πρὸς γένεσιν τῆς ὅποιας εἰς τὸν προσέκες τεῦχος (δ'. τοῦ c. τόμου) τοῦ Δελτίου τῆς Ἱστορικῆς καὶ Εθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος ἀλλοκληροὶ, ἡ littérature impersonnelle,

* «Παναθηναία», 15 Νοεμβρίου 1905.

κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν λογοτεχνίαν, τὴν ὠδισμένου ἀτόμου, τὴν littérature personnelle, συνετέλεσεν εἰς τὴν σύστασιν χρονογραφιῶν καὶ λογοτεχνιῶν μεσαιωνικῶν ἔργων, ὅπως ταῦτα τὸ ἀνάπαλιν ἐπέδρασαν ἐνίστε ἐπὶ τὴν μόρφωσιν παραδόσεων καὶ παραμυθιῶν τοῦ λαοῦ. Ἀναφέρομεν μόνον ἐν παράδειγμα μεσαιωνικά τινα χρονικά, τὰ Gesta Romanorum, ἐγέννησαν τὰς περὶ τῆς τιμίας γυναικὸς καὶ τῆς Γενοβέφας δημοτικὰς παραδόσεις, διποτέ πάλιν ἐκ μεσαιωνικῶν χρονικῶν ἐνεπνεύσθη τὰ πλεῖστα τῶν δραμάτων του ὁ Σαζέπηρ.

Πλουσιωτάτην καὶ πρωτότυπον λογοτεχνικήν καὶ ποιητικήν ὑλην δύναται τις νὰ εύρῃ περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην χρονογραφίαν εἰς τὰ Χρονικὰ τοῦ Μορέως· τὰ περιεργότατα ἐπεισόδια, τὰ δρόπια μετά χάριτος διηγοῦνται τὰ χρονικὰ ταῦτα, καὶ τὰ δρόπια ἔχουσιν ὑπόθεσιν τὸν φεουδαλικὸν μοραΐτικὸν βίον τῆς γ'. ἐκ., αἱ λεπτομέριαι περὶ τοῦ Ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Φράγκων βαρόνων καὶ τῶν μεγάλων κυριάδων τοῦ Μορέως, ἡ πρωτοφανής ἐν τῇ Ἰστορίᾳ συνταύτισις καὶ εἰρηνικὴ συμβίωσις δύο διαφόρων κατὰ τὰ ἔθιμα καὶ νόμιμα λαῶν, — πάντα ταῦτα προσμένουσιν μεγάλον τινὰ καλλιτέχνην διώς ἐμψυσηγή ζωὴν εἰς αὐτά. 'Απὸ τὰ περίεργα καὶ τ' ἄγνωστα ἐπεισόδια τῶν Χρονικῶν τοῦ Μορέως θὰ ἐκλέξω μερικά, τὰ δρόπια θὰ συνυφάνω χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῶν «Παναθηναίων» ἐξ ὅλων τῶν παραλλαγῶν τοῦ Χρονικοῦ, χωρὶς λογοτεχνικάς ἀξιώσεις, ἀλλὰ μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ἔξαιρω ἐκάστοτε πᾶν δι, τι χρησιμεύει πρὸς παράστισιν καὶ κατανόησιν καὶ τοῦ ἀξιολόγου μεσαιωνικοῦ λογοτεχνήματός μας καὶ τῆς τόσον πολυμιγούς καὶ πολυταράχου φεουδαλικῆς κοινωνίας τοῦ Μορέως.

Ο δημόσιος πολυμερής φιλολογική δρᾶσις ούδεν ἔδαφος ἀφῆκεν ἀκαλλιέργητον, διέγνωσε τὴν ἀξίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως ὡς λογοτεχνικῆς πηγῆς, καὶ ὡς ὑπόθεσιν τοῦ διηγήματός του «Ἀνθέντης τοῦ Μορέως»¹ ἐλαβεν ἐπεισόδιον ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ χρονογράφου. Τό μεσαιωνικόν μας τοῦτο ἴστορικὸν ἔπος περιγράφει μὲ χαριέστατον τρόπον πῶς Σαμπλίτης, ὁ πρῶτος κατακτητής τοῦ Μορέως, ἔστειλεν ἐκ Γαλλίας τὸν ἔξαδελφόν του Ροβέρτον, καὶ πῶς οὗτος περιεπλανᾶτο ἀπὸ κάστρου εἰς κάστρον τῆς Πελοποννήσου

¹ Ἀπαντά τὰ φιλολογικά, ἐν Αθήναις, 1876, τ. Η'. σ. 1-263. Τὸ δηγγῆμα τοῦ Ραχαβῆ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ «Πανδόφᾳ», τ. Α'. (1850-1851) σ. 145 κεξ.

διὰ νὰ εῦρῃ τὸν τοποτηρητὴν Βιλαρδουνί-
νον καὶ τοῦ ζητήσῃ τὴν αὐθεντίαν τοῦ τόπου.
Τὸ διήγημα τοῦ Ῥαγκαβῆ μετέφρασεν ὁ Ad.
Ellissen, προσθέσας καὶ ἐπεξηγηματικὰς ση-
μειώσεις¹. Δὲν κρίνω ἐνταῦθα τὸ ἔργον τοῦ
ἥμετέρου λογοτέχνου, καὶ δὲν ἔξετάζω κατὰ
πόσον τοῦ ἐνεφύσησεν τὸ πνεῦμα τοῦ φεου-
δαλικοῦ βίου τοῦ Μορέως τοῦτο μόνον πα-
ρατηρῶ, ὅτι τὸ λογοτέχνημα τοῦ Ῥαγκαβῆ
ἔγραψῃ καὶ αὐτὸ μὲ τὴν ἔμπνευσιν τῆς φιλο-
πατρίας, ἡ δοπία εἶναι κοινὸς χαρακτὴρ ὅλων
τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων τῆς προγενεστέρας φι-
λολογικῆς γενεᾶς².

Σπουδαιότερον είναι νὰ γνωσθῇ, δτι πιθανῶς ἐνέπνευσε τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως τὸν μεγαλειότερον ποιητὴν τῶν τελευταίων χρόνων, τὸν Γκαΐτε, καὶ δτι οὗτος, δτε συνέγραφεν τὴν Ἐλέτην, ἡ ὑποίᾳ είναι τὸ β'. μέρος τοῦ Φάσουστ, ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἡμετέρου χρονογράφου συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἀντιταραστάσεως, καὶ τῆς συνενώσεως τέλος, δύο διαφόρων κόσμων, τῶν κατακτητῶν τοῦ βορρᾶ ἐχομένων ἀπὸ τὴν «κιμμερικὴν νύκτα» εἰς τὴν χώραν τῆς ἀνοίξεως καὶ τοῦ φωτός, τὴν Ἐλλάδα.

Ἡ Ἐλένη, μὲ τὴν ὁποίαν συμπληρώνεται ὁ Φάοντ, εἶναι καὶ ἔξοχὴν συμβολικὸν καὶ ἀλληγορικὸν ποίημα, ἐμπνευσθὲν ἐκ τῆς Ἰδέας τῆς ἑνώσεως τοῦ κλασσικισμοῦ καὶ τοῦ ὄωμαντισμοῦ, τοὺς ὁποίους ἀντιπροσωπεύουν ὁ Φάοντ καὶ ἡ Ἐλένη. Άλλ᾽ ὁ Φάοντος οὗτος εἶναι Βιλλαρδουΐνος, πρίγκιψ τοῦ Μορέως, ὁ ὁποῖος ἦλθεν ἀπὸ τοὺς βιορείους τόπους εἰς τὴν ὥραιάν χερσόνησον, καὶ διάγει βίον εὐτυχῆ μέσα εἰς τὸ κάστρον του ἐπάνω εἰς τὸ «βιουνόπλαγον» τοῦ Ταῦγέτου, περιστοιχισμένος ἀπὸ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ βα-

¹ Analekten der mittel- und neugriechischen Literatur, τ. Β' μέρος β' «Der Fürst von Morea, historische Novelle aus dem Anfange des 13tes Jahr.». Τὸ δύνημα μετεφράσθη καὶ γαλλιστὶ, βλ. Ι. Ψωμανοῦ, Γραπταρός Ζώδης, ἐν Κερκύρᾳ 1870, σ. 20, σημ. 1. Περὶ τοῦ ἑπεισοδίου τοῦ Φοβέρτου θὰ εἰπωμεν καὶ εἰς ἀκόλουθον ἀρθρον.

² Ο 'Ρωμανός (ένθα ἄν.) ἐπανεῖ τὸ ἔογον, ὡς «ώραιον ἐθνικῶν διήγημα». Τοιάντη ἥτο ἡ ἀντίληψις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅτι παντὸς λογοτεχνήματος τὸ πρώτωστον ἥτο ἐθνικὸς σκοπός. Πόσον οἱ τοιοῦτοι πατριωτικοὶ διθύραμψιοι³ ἀπόξενων τους τὸ διήγημα τοῦ 'Ραγκαβῆ ἀπὸ τὴν ζωὴν τὴν μεσαιωνικὴν βλ. Elissen, ἐνθ. ἀν. σ. XXXIV κεξ. πρβλ. Tozer, *The Franks in the Peloponnese*, σ. 29 σημ. 3 (ἀνατύπωσις ἐκ τῆς *Journal for Hellenic Studies*, 1883). — Ο ἐπιφανῆς μεσαιωνοδίφης Κάρολος Χόπφερ μνημονεύει τὸ διήγημα αὐτὸύ πρόσχεται, ὅτι ὃλα κάμψι μέκτενή λόγον ἐν τῇ μακρῷ οὐ. *Istorigr. τῆς φραγκικῆς Ἑλλάδος*, τὴν ὅποιαν ἐσκόπη ἀλλὰ δὲν ἐπρόθυμες νὰ γράψῃ (*Griechische Geschichts-* ἐν τῇ *'Εγκυλοπαδείᾳ τοῦ Ersch καὶ Gru-*ερ, τ. 8δος, σ. 211, σημ. 28).

ώνουνς. Ὁ Συμίδ, δος ποιῶνς ἐσχάτως ἐδη-
ποσίευσεν ὡραίαν ἔκδοσιν τοῦ Ἑλλ. Χρονικοῦ
οὐ Μορέως, ενδίσκει ἐν τῷ δράματι τοῦ Γκαλ-
ε πολλοὺς ὑπαινιγμούς εἰς τὰς διηγήσεις τῆς
τεριέργου ήμιδῶν μεσαιωνικῆς χρονογραφίας, ἥ
δοπία τοιουτοιρόπτως ἔρχεται εἰς σχέσιν μὲ τὴν
πανευρωπαϊκὴν λογοτεχνίαν¹.

Από της ἐνάρδεσως τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως δὲ Γκαΐτε μετ' ἐνδιαιρέοντος παρακολουθεῖ τὴν Ἑλλάδα σπουδάζων τὴν γεωγραφίαν καὶ τὴν δημώδη λογοτεχνίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· τὸ 1823 δημοσιεύονται μεταφράσεις αὐτοῦ νεοελληνικῶν ἡπειρωτικῶν ḥσμάτων. Λοιπὸν ἔγνώριζεν δὲ Γκαΐτε τὰ ἑλληνικὰ καὶ ἡδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τὸ Ἑλλην. *Χρονικὸν τοῦ Μορέως* ἀλλά, δτ' ἔγραφε τὴν Ἐλένην, δὲν εἶχε γίνει οὐδεμία ἑλληνικὴ ἔκδοσις τοῦ *Χρονικοῦ*, τὸ διποῖον ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἑλληνιστὶ τὸ 1845, καθ' ὃν χρόνον δὲ Γκαΐτε εἶχεν ἡδη ἀποθάνει: ἡδύνατο μόνον νὰ ἔχῃ δὲ μέγας οὗτος ποιητὴς ἀνὰ κείρας τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1825, τὴν διποίαν ἐδημοσίευσεν δὲ *Buchon* ἐν γαλλικῇ μεταφράσει. 'Εν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βαΐμαρος, τῆς πόλεως τοῦ Γκαΐτε, δὲν σώζεται κανένεν ἀντίτυπον τῆς ἐν γαλλικῇ μεταφράσει ἐκδόσεως ταύτης τοῦ *Buchon*: ἀλλ' ἵσως ἔξωθεν νὰ ἐδανείσθη αὐτὴν δὲ Γκαΐτε ἦ καὶ νὰ ἔλαβε δι' ἀλληλογραφίας περιλήψιν τοῦ *Χρονικοῦ τοῦ Μορέως*².

φιας λεγομένων τοῦ Ηρακλείου πόλεως της Αθήνας, οὐδέποτε μίαν ἡγεμονίαν Πελοποννησιακήν, τὴν δύο διάφορα κυβερνῶν εἰς φεουδαλικὸς ἡγεμώνων. Οἱ Φάουντ εἶναι ἡγεμών τῆς κατακτηθείσης χώρας, τῆς Πελοποννήσου, περιστοιχίζεται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ὑπηκόους του, καὶ ἐνθυμίζει ἐναργῶς τοὺς πρόγκιπας τοῦ οἴκου τῶν Βιλλαρδούνων καὶ Ἰδίως τὸν Γουλιέλμον Βιλλαρδούνον, τὸν μεγαλόψυχον πρόγκιπα τῆς Ἀχαΐας, πρὸς τὸν δόπον καὶ τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως Ἰδιαιτέραν δεικνύει προτίμησιν. Οἱ Φάουντ Βιλλαρδούνος, ὡς ἀληθινὸς φεουδάρχης τοῦ βιορρᾶ, περιμένει τὴν φαιδρὰν Ἐλένην ἐπάνω εἰς τὸ ἀφιόδν (δύχωδὸν) κάστρον του, τὸ δόπον ἔκτισεν εἰς τὸν Μυστρᾶν:

«Τόσα χρόνια, λέγει ὁ Φορκύας εἰς τὴν Ἐλένην, ἔμεινεν ἔρημη ἡ ὅρεινή κοιλάς, ὅπου ἀνα-

¹ Schmitt, *The Chronicle of Morea*, σελ. LVIII-LXVI. — Τοῦ αὐτοῦ, *Die Chronik von Morea als eine Quelle zum Faust*, ἐν Λευκίᾳ, 1904 (ἐν τοῖς Hochschul-Vorträgen. τεῦχ 34ον καὶ 30ον).

² Ο Ρηϊωέρ, ὁ ὅποιος ἐπὶ μακρὸν ἤσχολήθη μὲτὸν Γκαΐτε, ἔγραψεν ἐπίκυρισιν τῆς γνώμης τοῦ Συμᾶ, καὶ δὲν παραδέχεται σχέσιν τοῦ Φάουστ καὶ τοῦ Χρονικοῦ. ὁ Γκαΐτε ἥξεν ωρὶ ἕξ ἀλλῶν χρονογραφιῶν τοῦ μεσαιώνος τὰς ἑκστρατείας τῶν Φράγκων εἰς τὴν Ἀνατολήν· βλ. Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Τὰ Χρονικὰ τοῦ Μορέως.

αίνει ὑψηλὰ πρός βορρᾶν τῆς Σπάρτης καὶ πίσω της ἔχει τὸν Ταύγετον, ὅπου, σὰν φαι-ρὸν δυνάκιον κυλᾶ κάτω ὁ Ἐνδρώτας, κ' ἔρ-εται ὑστερα, μέσα στὴν κοιλάδα μας καὶ μέσα στὰ καλάμια, νὰ θρέψῃ τοὺς κύκνους μας. Ἐκεῖ ἀτῷ, πίσω ἀπὸ τὴν ὁρεινὴν κοιλάδα, μία ρυλὶ διψοκίνδυνος ἐγκατεστάθη, ὅποῦ ἐβήγηκεν ἀπὸ τὴν κιμμερικὴν νύκτα. Ἐκεῖ ἔνα κάστρον ὠχυρὸν ὑψώθη, καὶ ἀπ' ἔκει ἡ φυλὴ αὐτὴ πο-σοπατᾷ, ὅπως τῆς ἀρέσει, τὴν χώραν καὶ τοὺς αιτοίκους . .

Ἐλένη. — Ἐχουν κάνεντα ἀρχηγόν; Εἶναι τολλοὶ αὐτοὶ οἱ λησταὶ καὶ ἀγαπημένοι μεταξύ των;

Φορκύνας. — Δὲν εἰν' αὐτοὶ λησταί, ἀλλ' ἔνας εἶναι ὁ ἀρχιγός των... Ἡμποροῦσεν αὐτὸς ὅλα νὰ τὰ πάρῃ δικά του· ηὑχαριστήθη μὲ δὲ λίγα δῶρα, κι' αὐτὰ δὲν τὰ λέγει πῶς εἶναι φρόδος.

Ἐλένη. — Καὶ τί εἴδους ἀνθρωπος εἶναι;
Φοικύνας. — Δὲν εἰν' ἄσχημος. Μοῦ ἀρέσει

Φρόνιμος. — Δεν είναι αρχής. Ήτού αριστερά
έμενα. Είν' ἄνθρωπος ζωηρός καὶ γενναῖος καὶ
καλοκαμωμένος, φρόνιμος ἄνθρωπος, ὅπως εί-
ναι δίλγοι μέσα στοὺς "Ελλήνας".

(Γκαΐτε, Φάουνστ, μέρος δεύτερον, πρᾶξις γ'.
στ. 8694 γξε).

«Φρόνιμος ἄνθρωπος» λέγει πρὸς τὴν Ἐλένην δὲ Φιορκύας, δῆτα ἡτον δ φεουδαλικὸς ἐκεῖνην δὲ φέρειν, ἵνα τὸν τοῦ πατέρος τὸν καὶ

νος ἡγεμών, διδούσιος ἀπὸ τοῦ δχυρόν του καστρον ἐπάνω στὸ ἀπόκρημνα «βουνόπλαγα» τοῦ Τιμένετου ἐκυβέρνει τὸν κατακτηθέντα λαόν Φρόνιμουν δονομάζουν τὰ Χρονικὰ τοῦ Μορέως τὸν μεγαλόψυχον πρίγκιπα Γουλιέλμον Βίλλαρδουνον, καὶ οἱ σύντροφοι του πραγματικῶς δὲν εἶναι λησταί, ἀλλ', ἀφοῦ «μὲ τὸ σπαθί ἐκερδίσαν τὸν τόπον τοῦ Μορέως»¹, τὸν ἐκυβέρνων ὡς πατέρες, «τοὺς ἐκρατοῦσαν στὸ δίκαιον, στοῦ τόπου τὰ συνήθεια»². Τὸ δὲ δχυρόν κάστρον, διποὺ διατάξεις, τοῦ Βίλλαρδουνος με

ταμορφωνόμενος εἰς Φάουστ τῶν σκοτεινών
γερμανικῶν παραδόσεων, συναντᾶται μὲ τῆς
'Ελένην, ἡ δποία συμβολίζει τὸ διαυγὲς καλ-
λος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, εἶναι τὸ κάστρο
τοῦ Μυστρᾶ, τὸ δποῖον ἔκτισεν, ὃς μᾶς πα-
ραδίδοντα τὰ Χρονικὰ τοῦ Μορέως, αὐτὸς
ποίγκυψ Γονλιέλμος.

“Η Ἀρκαδία δέ, ή κλασσική χ- - -ης βου κολικής ποιήσεως και τῶν μυθολογικῶν εἰδύλ λίων, ή *Μεσαρέα* τοῦ Ἑλλ. Χρον., εἶναι ἡ χαρίεσσ σκηνογραφία, μέσα εἰς τὴν δόπιαν μᾶς παρουσιά.

¹ *Ell. Koov.* στ. 4271 κέξ. καὶ ἄλλαχοῦ.

² Ἐνθα ἀν. στ. 7886 καὶ ἄλλ.

ζει δποιητής τὸν Βίλλαρδουνον περιστοιχισμένον ἀπὸ τὴν λαμπρὰν συνοδίαν του· εἰς τὴν δρεινὴν ταύτην χώραν, τὴν χώραν τῶν μύθων καὶ τῶν βουκόλων καὶ τῶν ποιητῶν, ἀπολεάνουσιν δὸ Φάουστ καὶ ἡ Ἐλένη τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἔρωτός των. Ἡ Ἀρκαδία εἶναι τὸ κέντρον τοῦ ίδανικοῦ κράτους, τὸ δποῖον ἐδημιούργησεν εἰς τὴν φαντασίαν του δὸ ποιητής, καὶ εἰς τὸ δποῖον ἔρχεται φρόνιμος ἡγεμὼν μετὰ ἵπποτῶν σιδηροφράκτων ἀπὸ τὰς σκοτεινάς, τὰς κιμμερίας νύκτας τοῦ γερμανικοῦ βιορρᾶ, διὰ νὰ ἐνώσῃ τὴν ἴσχυν του πρὸς τὴν αἴγλην καὶ τὸ φῶς τῆς Ἑλλάδος.

Πνεῦμα σκυνθρωπὸν γερμανικόν, καὶ διαυγὲς ἔλληνικόν, κλαστική καὶ δωματική ποίησις συνενώνονται διὰ μέσου τῶν αἰώνων, τὰ δὲ σύμβολα τῆς ὑψηπετοῦς ταύτης ἐνώσεως εἶναι δὸ Φάουστ καὶ ἡ Ἐλένη. Καὶ ἐὰν δὸ Γκαΐτε δὲν ἔγνωριζεν τὰ Χρονικὰ τοῦ Μορέως, ἥδυνατο νὰ ἐμπνευθῇ τὸν ὑψηλὸν τοῦτον συμβολισμὸν ἀπὸ τὰς σταυροφορικὰς ἐκστρατείας τῶν πολεμιστῶν τῆς Δύσεως εἰς τὰς χώρας τῆς ποιήσεως καὶ τοῦ γλαυκοῦ αἰθέρος. 'Αλλ' ὅταν διαβάζῃ κάλνεις τὴν πολύτιμον αὐτὴν μεσαιωνικὴν χρονογραφίαν, καὶ ὅταν βλέπῃ ἐπάνω εἰς τὰ φαιδρὰ βουνά τοῦ Μορέως τὰ σκυνθρωπά κάστρα τῶν Φράγκων ἵπποτῶν, ἀναπλάσσει εἰς τὴν φαντασίαν του τὴν ἐμπνευσμένην εἰκόνα τοῦ Γκοΐτε, ἡ δποία μᾶς ζωγραφίζει τὸν μεσαιωνικὸν κόσμον προστρέχοντα νὰ συνενωθῇ μετὰ τοῦ ἀρχαίου. Τὴν χαρὰν καὶ τὸ ἀναβάπτισμα αὐτὸ τοῦ μεσαιωνικοῦ κόσμου

εἰς τὰ φωτανγῆ νάματα τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδος, τὸ ἥσθιμάνθησαν καὶ οἱ Φράγκοι βαρδῶνοι, ὅταν ἥλθαν εἰς τὴν χώραν τοῦ φωτός: ἀπὸ τότε, ὅπου ἐπλάτυνεν ἡ αὐθεντία τοῦ πρίγκιπος Γουλιέλμου, λέγει τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως οἱ καβαλλάροι οἱ ἀρχιερεῖς, ὅλοι οἱ φλαμουριάροι τοῦ Μορέως ἀρχίζαν νὰ κτίζουν ὁ κάθε εἰς στὸν τόπο του κάστρα καὶ δυναμάρια¹, καὶ δὲ μέγας πρίγκιψ τοῦ Μορέως Γουλιέλμος Βιλλαρδουνός, δὸ Φάουστ τοῦ Γκαΐτε, «περίχαρος» καὶ μεγαλοπρεπής γυρίζει τὸν τόπον του νὰ ἔρῃ τὰ κάστρα καὶ τές χῶρες: «οὐδὲν ὑπῆγεν μοναξῆς ὥστὲν φτωχὸς στρατιώτης,—ἀλλ' ἐδιέβη ὡς πρίγκιπας, καλὰ συντροφεμένος»: μικροί καὶ μεγάλοι ἔτρεχαν στὴν συντροφιάν «ἄλλοι ἐβαστοῦσαν ἄρματα, ἄλλοι χωρὶς ἀρμάτων»².

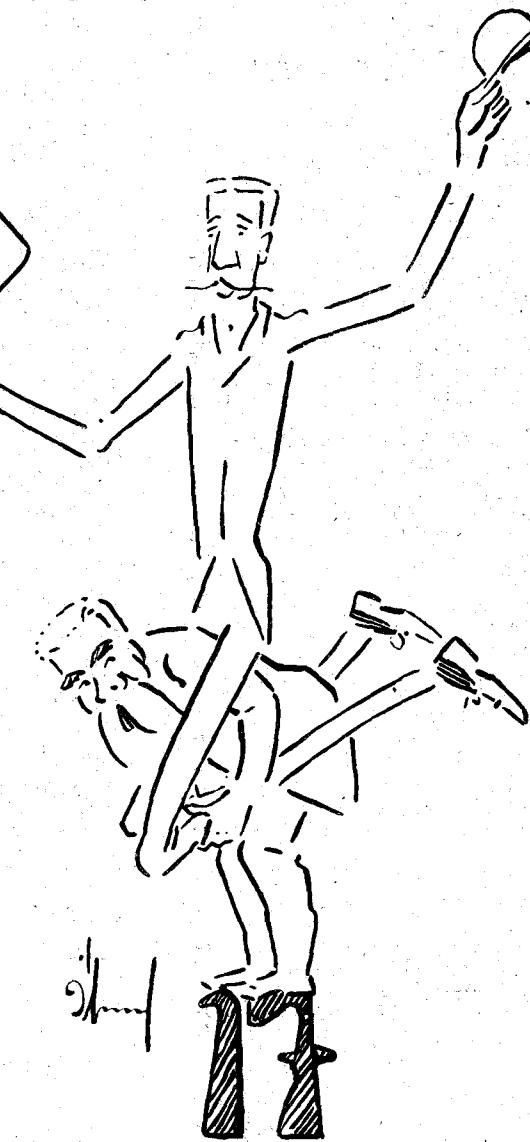
"Ἄλλοι μὲ ἄρματα καὶ ἄλλοι χωρὶς ἄρματα, πότε μὲ τὰ ἔργα τὰ πολεμικὰ καὶ πότε μὲ τὰς εἰρηνικὰς ἥδονάς τοῦ βίου, ἐπεργοῦνται μέσα εἰς τὰ κάστρα των οἱ φλαμουριάροι τοῦ Μορέως «τὸν πιὸ εὐχάριστον βίον, δπου ἥμιπορει κάνεις νὰ φαντασθῇ— τοῦ κόσμου γὰρ τὴν ἥδονήν ἥθελαν κ' ἀγαποῦσαν, — κ' ἔχαιρουνταιν ἀμφότεροι πρὸς τὸν καιρὸν δπου εἰλήσαν:— et menoit, λέγει ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἀφελείᾳ τοῦ τὸ Γαλλικὸν Χρονικόν, la meilleur vie que nul pueust mener»³.

¹ Ἐλλ. Χρον. στ. 3142 κέξ.—Γαλλ. Χρον. σελ. 100.

² Ἐλλ. Χρον. 4512 κέξ.

³ Ἐλλ. Χρον. στ. 3168 κέξ.—Γαλλ. Χρον. σελ. 101.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ Ι. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

ΥΠΟΥΡΓΙΚΗ ΙΣΩΡΡΟΠΙΑ — ΥΠΟ ΘΕΜΟΥ ΑΝΝΙΝΟΥ

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ
ΤΩΝ «ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ»

ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΥ Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΥ

Μάθημα Πέμπτου. — Πολύκλειτος και Σκόπας.

ΝΕΩΤΕΡΟΙ καλλιτέχναι διεκήθυνσαν ὅτι τὰ ἀγάλ-
ματα τῆς Ἑλληνικῆς Πλαστικῆς ἔχουν τι τὸ δμοι-
ύμορφον καὶ μονότονον, ὡς τέκνα μιᾶς οἰκογενείας.
Ἡ θεωρία αὐτῆ στηρίζεται εἰς ἐπιτολαίαν γνῶσιν τῶν
μημείων. Βεβαίως εἰς γενικά σημεῖα, δπως εἶναι ἄλ-
λως τε φυσικὸν συμφωνοῦν οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι,
ἄλλος εἰς τὰς λεπτομερείας πέλαγος ὀλόκληρον τοὺς
χωρίζει.

Ο Πολύκλειτος ἐπὶ παραδείγματι συμμοιητῆς τοῦ Φειδίου, κατὰ δέκα περίπου ἔτη νεώτερός του, ἀποτελεῖ νέον κόδιμον, ἐπίσης ὥραιον, ἐπίσης ὑψηλὸν καὶ μέγαν, καθαρόν καὶ εὐδάκτυτον, καὶ δεικνύει πόσον γόνυμον, δυνατόν καὶ πρωτότυπον ἵτο τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ο μέγας αὐτὸς Ἀργειοσικυνώνιος διδάσκαλος τῆς Τέχνης κατεσκενάσεν ὅλα σχεδὸν τὰ ἔργα του χαλκᾶ ἐφημίζετο διτὶ καὶ τὸν Φειδίαν ὑπερέβαινεν εἰς τὴν χαλκουργικήν. Ἡμεῖς σήμερος δὲν ἡμιποροῦμεν νὰ ἀπολαύσουμεν τὴν τέχνην τοῦ Πολυκλείτου ἐπὶ τῶν ἀντιγράφων ἐποιημῶς· χάνονται πολὺ περιθυρεόν ταῦ ἔργα του εἰς τὰ ἀντίγραφα, παρὸ δύον τὰ ἔργα του Φειδίουν διότι δὲ τελευταῖος τόσον πλούτον ἰδανικότητας ἔδιδεν εἰς τοὺς θεούς του, ὥστε δύον καὶ ἄν χαθῆ εἰς τὰ ἀντίγραφα κάτι τὸ μείνη ἐπὶ τέλους, ἐνῷ οἱ ἄγνωστοι τοῦ Πολυκλείτου, διότι σχεδὸν μόνον ἀληθινὰς κατεσκενάσε κατὰ τὴν πατροπαράδοτον εἰδικότητα τῆς Ἀργειοσικυνώνιας Σχολῆς, μὲ τὰ δόλια καὶ ὄντοι μένα χρακτηριστικά του, καὶ δόλιον ἀν χάσουν εἰς τὰ ἀντίγραφα βλάπτονται.

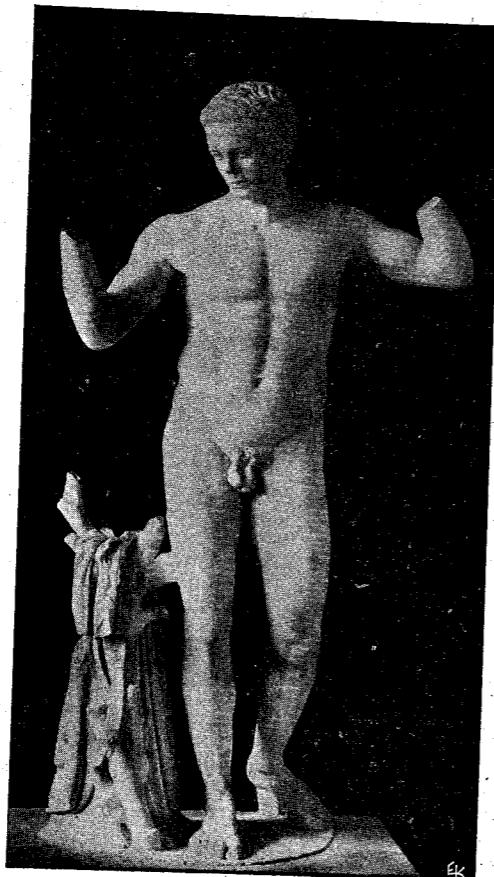
Σχεδόν ώς έκ συνήματος την αύτην ἐποχήν, κατά την διποίαν δι Φειδίας μὲ τὴν Ἀγνηταν του ἀνέτρεπε τὸ αλλιτερών καθεστώς, δημοίως καὶ δι Πολύκλειτος τὸν Δορυφόρον του ἀνενέψει ἀρδην καὶ ἐπλούτιξε δι κανόνα τον Ἀγέλαδα. Ο Δορυφόρος, κατασκευασθείς περὶ τὸ 448 π.Χ. παραπτά γενναῖς τὰ

τρας και τοῦ στρατοπέδου εἰς τὸ τέλειον σημεῖον τῆς λικίας που ἀνέθρωπον και τῆς σωματικῆς τοῦ ἀναπτύσσεως. Τὰ μέλη του ἔχον ὑπολογισθῆ μὲν ἀκριβειαν αὐθηματικήν, διὰ τοῦτο δὲ ὡνομάσθη Καράν, δηλ ου μόλις, συνιστάμενος ἀπὸ τὴν ἐπανάληψην ἕνος μετρου σ βάσεως τοῦ δακτύλου, δ ὅποιος ἐπαναλαμβανόμενος σχηματίζει δύλα τὰ μέλη ή κεφαλὴν ἐπτάκις ἐπαναλαμβανόμενή σχηματίζει τὸ ὑψος τοῦ σώματος.

ιους ή καμψίς τού σκέλους ὡς ἐν βαθίσματι εἶναι πακάλυψις τοῦ Πολυκλείτου, καὶ ἔχοτε κοινὸν αἴτην τῆς πακούσμιον τέχνης. Ἀλλὰ καὶ η ἔκφρασις ὃν ἀγάθον καὶ εὐγενούς νεανίου εἶναι καθαρὰ καὶ λικρινής, διτοις εἶναι καθαροί δι ἀριθμοί. ἐξ τῶν

ποιῶν υπελογίσθη τὸ σῶμα του.
Ο Δρυόφρος εἶναι ἡπιος, εὐπειθής καὶ καρτερός,
καδένες ὡς στρατιώτης πρὸς τὰ ἐμπρός πάντοτε,
ἔπειτα ὑποχωρῶ ἵ. δὲν σπεύδει ἔχει δλίγας καὶ στα-
ράς ιδέας, πλήνοι αὐτοπειθήσιν καὶ ἀκριβῆ συναι-
λησιν τῶν καθηκόντων του. Είναι τύπος Δωριέως,
καὶ ὁ ἀλλήλης Σπαρτιάτης, ὃ τέλειος πολίτης μᾶ-
ζας

ώδους πολιτείας. Οι τελείως πολιτης μιας Αληθή αναστάτωσην ἔφερον εἰς τὴν τέχνην ὁ Δο-
ύρος οἱ καλλιτέχνει ἀπ' ἐκεῖ ἐλάμβανον τὰ μέτρα

*Διαδούμενος τοῦ Πολυκλείτου. — Ἐθνικὸν
Μουσεῖον. — Μαρμάρινον ἀντίγραμμον*

ἀντίγραφα, δηλώνουν τὴν μεγάλην φήμην τοῦ ἔργου.

Παρίσταται νεανίας νικήσας καὶ δένων τὴν νικητή-
γιον ταυτίαν περὶ τὴν κεφαλὴν του· ἡ ἰδέα τῆς κινή-
σεως εἶναι εἰς αὐτὸν περιστορικὴ μᾶλλον, ή δὲ ὑψω-
τάς τῶν χειρῶν διδεῖ νέον πλούτον γραμμῶν καὶ ἔξο-
χον συμμετοίαν. Καὶ ἡ ἔκφρασίς του εἶναι πλουσιω-
τέρα: παρίσταται σειμὸς καὶ κόσμος, χαίρει ειλικρινῶς
διὰ τὴν νίκην του ἀλλὰ χωρὶς καμίαν ὑπεροψίαν καὶ
ἐπιφράζει τὸν πάθον νά τὰς συνεχίσῃ ὁρθῶς καὶ δι-
καιώς, ἐργαζόμενος καὶ κοπιαῖζων.

Αλλά τὸ τέλος τῆς μεγάλης δράσεως τοῦ Πολυκλείτου δεικνύει ὁ χαριεστατός «Ἐιδωλῖνο» τῆς Φλωρεντίας, παδιόν 14 ἑτῶν, ἐκ χαλκοῦ, ἔργον πιθανώτατος πρωτότυπου τοῦ Πολυκλείτου. Τὸ αἰθέριον τοῦ πλάσμα, ἀνώτερον πάσης περιγραφῆς, δεικνύει ὅτι ὁ Πολύκλειτος ἔτεινε νά καταργήσῃ τὴν κάμψιν ἐκείνην τοῦ σκέλους ὡς ἐν βαδισματι, τὴν δύοιαν ἀνεκάλυψεν ἥτο αὐτῇ ἡ δόξα του, ἀλλὰ καὶ ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου δὲ αὐτὸν. Λοιπόν, ἀφ' οὐ ἔρθισεν εἰς τὸν τέλειον προσδοκιούσιμὸν τοῦ κορμοῦ, τὴν κατήργησεν, ὡς στοιχεῖον ἔξετρεικεν τὴν κίνησιν, καὶ παρέστησε τὸν Εἰδωλῖνο πατούντα μὲ ὅλον τὸ πέλμα. Ἰστάμενον ἥρεμον, ἀλλὰ δυνάμενον νά κινηθῇ, ὥπως θέλει.

Ο Ειδωλίνο Τρασανγέλλει ώς με σάλπιγα τὸν Ἀπο-
ξύμβερο τοῦ Λυσίπτου, τὸ τέλειον δημιουργήμα τῆς
Ἄργειοσικυωνίας Σχολῆς.

Εἰς κατασκευὴν θεῶν δὲν ἡσχολήθη ὁ Πολύκλειτος· μόνον τὴν Ἡραν κατεσκεύασε διὰ τὸ Ἡραῖον τῆς πατρίδος του, εἰχε χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος· Ἐπέτυχε δὲ εἰς τὴν παράστασιν τῆς θεᾶς ταύτης καὶ ἴκανοποιήσει τὸ αἰσθημά, τῶν Ἑλλήνων τόσον πολὺ, ὥστε ἡ Ἡρα του ἔμεινεν ὡς τύπος πλέον, ὅπως ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ζεὺς του Φειδίουν.

Τὴν Ἡραν διακρίνομεν ἐπὶ ὡραιών νομισμάτων τοῦ Ἀργούς καὶ εἰς τινὰ μαρῷάνιν ἀντίγραφα, τῶν ὅποιών μόνον αἱ κεφαλαὶ ἐσώθησαν μίαν ἐξ αὐτῶν ἔξι μενὶ δὲ πατήτη τῆς Ἀρχαιολογίας Βίγκελμανν. Απ' αὐτὰς βλέπομεν ὅτι ἡ Ἡρα παρεστάθη ὡς νεαρὰ ὡριμος γυνὴ ὀλύγον μετά τὸν γάμον της, μὲ τὸ ὑψηλὸν καὶ ἴδεωδὲς ἥθος σεμνῆς καὶ πιστῆς συζύγου, προστάτιδος τοῦ ἰεροῦ νάυμα.

Οι Ἑλλήνες ἀπὸ τὸ Ἡραῖον τοῦ Ἀργους μεταβαίνοντες εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ἐσύλλογιζοντο ἐνώπιον τοῦ χρυσελεφαντίνου Διος τοῦ Φειδίου, ὅτι ὁ πατήρ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὁ μεριμνῶν καὶ εἰς τὰς ἐλάχιστας λεπτομερείας διὰ τὴν ἀρμονίαν τοῦ σύμπαντος, εἶχεν ἔκει ἀνταξίαν σύνγονον, τὴν ἐνάρετον, τὴν ἀναισθῆτην καὶ ὠσαίαν Ἦονα τοῦ Πολυάλειτου.

Μὲ τὸν Φειδίαν καὶ τὸν Πολύκλειτον καὶ τοὺς ἀμέσους διαδόχους των κλείεται δὲ δος αἰών, ἡ πρώτη ἀκμὴ τῆς Ἑλληνικῆς Πλαστικῆς νεοί δράζοντες ἀνοίγονται εἰς ὅλα τὰ σμεῖα τοῦ ἐθνικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ βίου τῆς Ἐλλάδος μὲ τὸν 4ον αἰώνα, τὴν δευτέραν ἀκμὴν τῆς Πλαστικῆς, τὴν δόποιαν κοσμοῦν τὰ ὄντα τοῦ Σκόπα. Πραξιτέλους καὶ Λυσίππου.

Ο Σκόπας δέν ἀνήκει εἰς Σχολὴν είναι δημιουργ-
γὸς τῆς καθολικῆς Ἑλληνικῆς Πλαστικῆς, ἡ ὁποία γεν-
νᾶται ἀκμάζει καὶ ἀποθνήσκει μὲ αὐτὸν.

Νεαρότατος ἀκόμη, Σδετής ἢ Ζεθέτης, ἀνάδεικνύεται ἡδη ὡς μεγαλοφυῆς μὲ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁραιοτάτου τῶν ναῶν τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ἐν Τεγέᾳ. Αἱ σωθεῖσαι κεφαλαὶ καὶ ἄλλα θραύσματα ἐκ τῶν ἀετωμάτων δεικνύουν νέον ὅλως πνεῦμα καὶ δύναμιν.

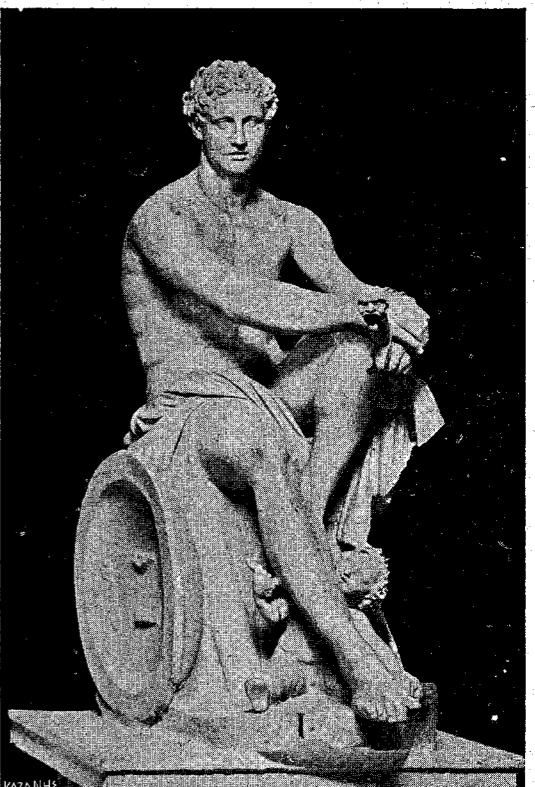
Αἱ κεφαλαὶ εἰναι δοτεώδεις καὶ τετραγωνικώτεραι τὸ πρόσωπόν των βραχὺ καὶ πλατύ, οἱ φωτεινοὶ ὄφθαλ-
μοὶ τῶν κεντάρων βαθὺ εἰς τὰς δοτεώδεις κόγχας, τὰ
ἄκρα τῶν ὀφρύων εἰναι ἔξωγκωμένα, τὸ μεσόφρουνον
ἔξεχε καὶ τὸ μέτωπον εἰναι ἄνώμαλον ἀπὸ τὸ ἡμιά-
νοικτον στόμα, ἔξέρχεται δὲ στεναγμὸς τῶν ψυχορρα-

γούντων ἡρώων, τῶν μαχομένων ὑπὲρ πατρίδος καὶ ὑπὲρ τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ ἐντὸς τῶν συνεστριμένων ὅδοντας τάνγεται ἡ βοή τοῦ θανάτου τῶν μεγάλων ψυχῶν.—Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ στεφανώνει εὐγένεια καὶ μεγαλεῖον φρονήματος, λεπτότης καὶ ἀσφάλεια ἔργασίας.

Κατὰ τὰς τεγεατικάς κεφαλάς ἀνεγνωρίσθησαν πλει-
στα ἔργα τοῦ Σκόπα ἀνά τα Μουσεῖα, δεικνύοντα τὴν
ἐκτακτὸν γονιμότητα τοῦ μεγαλοφυοῦς καλλιτέχνου,
ὅ δοποῖς εἰργάσθη καθ' ὅλην τῆς Ἑλλάδα, τὴν Μ.
Ἀσίαν καὶ τὰς νῆσους. Ἰδίως ἀξιοθαύμαστος εἶναι
ἡ ἐκ Κριδῶν Δημήτηρ τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, πρω-
τότυπον πιθανώτατα ἔργον τοῦ Σκόπα· καὶ ἑτέρα γν-
ναικεία κεφαλὴ τοῦ Μουσείου μας δεικνύει ἐκ τοῦ εὐ-
γενοῦς καὶ ἀσφαλοῦς τῆς ἔργασίας ὃτι προέρχεται ἀπὸ
πρωτότυπου ἄγαλμα τοῦ Σκόπα.

Ἐπὶ τῶν ἀντιγράφων ἔξεχεν δὲ ἡ Ἡορακῆς *Lansdowne* καὶ δὲ ἡ Ἀρητὸς *Ludovisi* τῆς Ρώμης. Ὁ Θεός τοῦ πολέμου παρίσταται καυθήμενος, ἥρεμος, ὃς νὰ δεικνύῃ λύτην διὰ τὰς γενομένας αἵματοχυσίδας, ὃς νὰ μετατονῷ διὰ ταῦτας καὶ νὰ τὰς ἀποστρέψει· ἀλλὰ καὶ τὴν φοβεράν του δύναμιν δηλώνει ἔξοχως δὲ καλλιτέχνης; ὅθε πατρὸς εἴνεται νὰ μενεῖ ἐκεῖ δὲ θερός τοῦ πολέμου,

ο νεατής ευχεταί να μενή εκεί ο νεος του πολεμού
ηπιος μὲ τὴν σοβαράν καὶ εὐγενή φισιογνωμίαν του,
τὸνέμει ὅμως μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἡμπορεῖ εἰς πάσαν στιγμὴν
νὰ σηκωθῇ καὶ θὰ είναι φοβερός καὶ ἀμειλικτος, θὰ
συντριψθῇ τοὺς προσαλέσαντας τὴν ἔξεγεον του. 'Αλλ'
ἀναπαύεται η ψυχὴ τοῦ θεατοῦ, διότι δὲ καλλιτέχνης
ἔνισχυσε τὸν ιδέαν ὅτι ὁ 'Ἄρης δὲν ἔχει ἀμεσον προ-
θυμίαν νὰ ἔγειρθῃ καὶ νὰ δράσῃ εἰς βάρος τῆς ἀνθρω-
πότητος. Τοιαύτας ἀντιθέσεις ἐκφράσεως, μόνον ὑπέ-

"Αρης Λουδοβίζι τοῦ Σκόπα. — Ρώμη. —
Μαρμάρινον ἀντίγραφον.

ρά μεριμνή διὰ τὴν Ἀστήρικτον, ἔκει ποῦ δίδουν χέρι εὐαγγελικῆς συνεργασίας αἱ κοινωνικαὶ τάξεις, ἔκει ἐμπνέεται ὁ σεβασμός καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς κοινωνικῆς ὑπεροχῆς. Τὸ δέργον εἶνε κατ' ἀνάγκην μικρόν. Ὁγδοῆντα ἐργάτιδες ζῶνται εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν τὴν ἔξυγασμένην τοῦ Ἐργαστηρίου αὐτοῦ. Ἄνα ταῦτα γονίμονος μητρός ἐγρυπτᾶ. Ἀλλά τὸ δέργον γεράθει μετειωμένον, ἔχει τὸ σύνολον ἄρτιον καὶ δὲν ἔκπλησσομα διότι εἰς τὰ μάτια μου τὸ δέργον αὐτὸν δὲν διμίλει μόνον ὡς μαρτυρίου ισχυρᾶς θελήσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς εὔελπι σημείον ὅπι αἱ καλαὶ ιδέαι ηρχισαν νά δίδουν ζωὴν εἰς καλὰ δέργα.

Δ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Ἄπο τὴν «Νέαν Ζωὴν» τὸ νέον εἰκονογραφημένον ἡμερολόγιον τοῦ 1906 τοῦ κ. Νικολάου Χατζιδάκη:

‘Ο ἥλιος τοῦ μεσονυκτίου

«Εἰκοσιτεσάρων ώρῶν ταξέειδι μὲ τὸ ἀτμόπλοιο βορειενὰ τοῦ Τρόνγουμ (Trondhjem) στὴν Νορβεγία μᾶς φέροντες εἰς τὸν πολὺ καλό Τὸν περογῦμε ἐμπόδιον ἀπὸ ἕνα μικρό, ψηλὸ φραχόνησον «τὸ Νησὶ τοῦ Καβαλάρη» (Hestmanden), ποὺ ζωγραφίζεται πάνω στὸν οὐρανό,—ἀπὸ τὸ ἀνατολικὰ βιετόμενο—σὰν ἵπποτης μὲ περικεφαλαία, ποὺ πηγαίνει καλπάζοντας πρὸς τὸν Νοτιά μὲ τὸν μανδύα του σηκωμένο ἀπὸ τὸν ἀέρα. Στὰ πλούτα τῶν περιηγητῶν συνήθως ἀναγγέλλεται τὸ συμβάν αὐτὸν τῆς διόδου τοῦ βρούσιον πολικοῦ κάκιον μὲ μᾶς κανονιά. Καὶ ἔχει τὸν λόγον του πραγματικῶς νὰ ἐπισηματοῦται καπως τὸ πρᾶγμα. Ἐδὼ κανεὶς μπαίνει εἰς τὸ μέρος ἔκεινο τῆς σφαίρας μας, ποῦ ὁ ἥλιος τὸ καλοκαΐῳ ποτὲ δὲν δύει, ἀλλὰ πάλι γι' ἀποζημιωθεὶς οἱ μῆνες οἱ κειμῆνος δὲν τὸν βλέπουν καθόλου. Καὶ φύσεται δηλαδὴ κανεὶς εἰς τὸ κατάφλι ἐνὸς κόσμου τῶν παραμυθῶν, ὃπου καὶ αὐτές οἱ λέξεις τῆς Δημιουργίας «Καὶ ἐγένετο ἐσπέρα, καὶ ἐγένετο νῦν» χάνουν τὴν ἀπόλυτο τους σημασίαν. Μποροῦσε κανεὶς νὰ τὸ θεωρήσῃ μόνο ὡς ἐνα ἀξιοπερίεργο πρόδημο, ὅπι ὁ ἥλιος μένει ἔτσι στὸν οὐρανὸν ἐνα διλογήρο «ἥμερονύκτιο». Καὶ ἐν γένει δὲν περιμένει κανεὶς ισχυρες ἐντυπώσεις ἀπὸ αὐτό, ἀφοῦ μάλιστα ἡ διάκρισι τῶν ὀρῶν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἡδη πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸν πολικὸ κάκιο ἔχει σχεδὸν ἔξαφανισθη (ἀπὸ τὸ λυκόφως τὴν νύκτα) ἀκόμη τόσο πρὸς τὰ νότια, ὅσο εἶναι τὸ Μόλδε (Moldæ), δὲν κάνει σχεδὸν διόλου ἡ νύκτα φῶς τὴν ἐποχὴ τοῦ Ιούνιου. «Ωστε ὁ περιηγητῆς ἔχει συνήθως προφθάσει νὰ γνωρισθῇ ὁ πωσδήποτε μὲ τὴν θαυμαστικῶν παράξενη, διπλαύχωμα λάμψη, ποὺ ἔχει τὸ πέλαγος μάτι τοῦ πετρόβροχεν καλοκαιρινή νύκτα, ποὺ μοιάζει περισσότερο μὲ μέρα, ἀλλὰ μέρα τῶν παραμυθῶν.—Καὶ ὅμως! τὴν πρώτη φορά, που βλέπει κανεὶς τὸν ἥλιο νά κατεβαίνῃ εἰς τὸν οὐρανὸν, ἔξαφνα νὰ σταματᾷ ἔκει ἔξω πάνω στὴ χρυσή ταύνια, ποὺ σχηματίζει τὸ δρίο τῆς γῆς μας καὶ τὸν ἀπείρον, καὶ ἔπειτα—σὰν ὑστερός’ ἀπὸ ἐνα σύντομο δισταγμό—ν’ ἀνεβαίνῃ πάλι στὸν οὐρανό,—είναι στιγμή, ποὺ χωρὶς νά το θέλῃ, κρατεῖ κανεὶς τὴν ἀναπνοή του. Αὐτή ἡ στιγμή, ποὺ ἡ τελευταία λάμψη τοῦ βραδυού καὶ ἡ πρώτη λάμψη τῆς ἀνγῆς συγχωνεύονται σὲ μιὰ θάλασσα ἀπὸ αἷμα καὶ γεννοῦντε τὴν τὴν νέα ἡμέρα, ἔχει κάτι τι τῶν παραμυθῶν. Ἐχει κανεὶς τὸ αἰσθημα, πῶς βλέπει τὸν ἴδιο τὸν χρόνο νὰ σταματᾷ, πῶς εἶναι παρόν στὴ γέννησι τῆς Αἰωνιότητος».

Henrik Pontoppidan (1905).

Ο ΛΙΓΟΣ ΤΙΧΑ

Τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν καὶ ὑπὸ τὴν προεδρείαν του ἰδρύεται Ταμείον τοῦ Γέ-

νούς πρὸς ἔξυπηρτησιν τῶν παρουσιαζομένων ἀναγκῶν τῶν διαφοροῦ ἀπειροπαὶ ὡς καὶ τῆς Ἐπικούρου τῶν Μακεδονῶν κατὰ τὸ Ταμείον τοῦ Γένους θ' ἀποτελῇ νομικὸν πρόσωπον καὶ θά συνάπτῃ ἐπομένως δάνεια, θά δέχεται δωρεάς, κτλ.

Τὰ βραβεῖα Νόμπτελ ἐδόθησαν ἐφέτος ὡς ἔξης:
Βραβείον τῆς Φυσικῆς εἰς τὸν καθηγητὴν Λενάρδο τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Κιέλ

Βραβείον τῆς Χημείας εἰς τὸν Ἀλφόνος φόνο Μπάγερ, καθηγητὴν τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου

Βραβείον τῆς Ιατρικῆς εἰς τὸν καθηγητὴν Κώχ.

Βραβείον τῆς Φιλολογίας εἰς τὸν Πολλωνὸν συγγραφέα Ἐρρίκον Σίγκεβιτς

Βραβείον τῆς Εἰρήνης εἰς τὴν βαρανίδα Βέροβα φὸν Σούτνερ, πρόεδρον τοῦ αὐτοριακοῦ Φιλειρηνικοῦ Συλλόγου.

“Ἐνας σοφὸς Ἀγγλος ὁ δόκτωρ “Οσλερ, καθηγητὴς τῆς ἱατρικῆς εἰς τὴν Ὀξφόρδην, συμβούλευε τὴν ἀναγνώσιν ὡς ὑπωτικόν. Μίση, τὸ πολὺ μίσα ὡρα, ἀρκεῖ διὰ νά φέρῃ ὑπέροχον. Ἀλλὰ πρέπει νά ἔκλεγῃ κανεὶς εὔκολα ἔργα. Εἰς τοὺς Ἐλληνας ὑποδεικνύει τὸν Πλουταρχὸν, εἰς τοὺς Ἀγγλους τὴν Δίκενς, Θάκερω, Οὐόλτερ Σκοττ. Εἰς τοὺς Γάλλους τὴν Ἀνατόλ Φράνς. Ἐνας ἄλλος εἰδικός, Ἀγγλος ἐπίσης, συμβουλεύει ἐν γένει ὡς καλὸν ὑπωτικόν τὰ ποιήματα καὶ προπάντων τὸ συνέντον.

Η Πρωσικὴ Βουλὴ μελετᾷ σχέδιον διώρυγος ἡ δοτία θὰ ἐνώσῃ τὸ Βερολίνον μὲ τὴν θάλασσαν διὰ τοῦ Στεττίνου.

Εἰς τὸ Βερολίνον ἐτοιμάζεται διὰ τὴν 1ην Ιανουαρίου 1906 ἔκθεσις ἔργων Γερμανῶν καλλιτεχνῶν ἐνός αἰώνος ἀπὸ τὸν 1775 μέχρι τὸν 1875.

Ο ἱατρὸς κ. Ζακόν κατὰ τὴν δημοσίαν συνεδρίασιν τῆς Φαρμακονῆς Ἰατρικῆς Ἀκαδημίας ἔξησε τὸ δέργον τοῦ Φωτεινοῦ Πανᾶ, ὃ ὑπὸ τοῦ ἐπίκουμπτος τὸ ἐλληνικὸν δόνιμα μέσα εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τῆς Εὐρώπης.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΓΑΛΩΣΣΙΚΗ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ὑπὸ Παύλου Νιοβάνα. Ἐκδόσις «Παναθηναϊών» 1905. Ἀθῆναι σχ. 16ον σελ. 44 δρ. 1.—Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Παναθηναϊών» οἱ ἀποτελλοντες λεπτὰ 80 εἰς γραμματόσημα λαμβάνουν τὸ βιβλίον ἐλεύθερον ταχυδρ.

Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ ὑπὸ Π. Καρολίδου. — Σύλλογος πρὸς διάδοσιν Ὡφελίμων Βιβλίων. — θῆναι 1905 σχ. 16ον σελ. 86, λεπτὰ 40.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ πρὸς ἔξηγησιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἀρθρου 17ον τοῦ νόμου ΑΥΛΘ τῆς 26 Μαΐου 1887 περὶ συντάξεως ἔργοδηγοῦ ὑπὸ Ι. Φιλαρέτου. Τυπογραφείον Ἀποστολοπούλου.

Η ΑΡΓΩ τοῦ Ερμονα, ποιήματα. Ἀθῆναι 1905. Τυπογραφείον «Εστία» σχ. 16ον σελ. 140 δρ. 3

ΑΛΣΑΣΑΝΕΙΟΣ ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ έκθεσις τῆς κρίσεως ἀναγνωσθεῖσα τὴν 29 Μαΐου 1905 ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ Σ. Κ. Σακελλαροπούλου. Ἀθῆναι 1905.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ Γεωργ. Θ. Σημηριώτη. Ἀθῆναι 1905 Τυπογραφεία τῆς ἐφημερίδος «Κόσμος» Σχ. 16ον σελ. 70 δρ. 2.

Μουσική:
ΤΟ ΦΙΛΗΜΑ Στρόβιλος διὰ κλειδοκύμβαλον ὑπὸ Ν. Μαυρογένη, ἐκδότης Θρ. Πετράτος.